

WEÖRES SÁNDOR (1913 – 1989)

ÖRÖK PILLANAT

*Mit málló kőre nem bizol:
mintázd meg levegőből.
Van néha olyan pillanat
mely kilóg az időből,*

*mit kő nem óv, megőrzi ő,
bezárva kincses öklét,
jövője nincs és multja sincs,
ő maga az öröklét.*

*Mint fürdőző combját ha hal
súrolta s tovalibbent --
így néha megérezheted
önnön-magadban Istent:*

*fél-émlék a jelenben is,
és később, mint az álom.
S az öröklétet izleled
még innen a halálon.*

EGYÜTT

EGYÜTT 2013 / 3

EGYÜTT

IRODALOM * MŰVÉSZET * KULTÚRA

2013
3

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG KÁRPÁTALJAI
ÍRÓCSOPORTJÁNAK FOLYÓIRATA* XI. ÉVFOLYAM

EGYÜTT 2013/3

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata,
az 1965–1967 között Ungváron megjelent szamizdat jogutódja, újraindult 2002-ben

Felelős kiadó és lapigazgató: *Dupka György*

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:

Elnök: *Vári Fábián László* (szépirodalom, kritika)

Szerkesztők:

Csordás László (olvasószerkesztő)

Zubánics László (tanulmány)

Fábián Zoltán (tipográfia)

Védnökök:

S. Benedek András alapító-főszerkesztő (1966–1967)

Pomogáts Béla irodalomtörténész

Tanácsadók:

Botlik József, Fodor Géza

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

nka
Nemzeti Kulturális Alap

MMA
MAGYAR
MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

Megjelenik kéthavonta a Bethlen Gábor Alap, a Magyar Művészeti Akadémia
és a Nemzeti Kulturális Alap,
valamint a Magyar Értelmisségek Kárpátaljai Közössége
és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet támogatásával

A szerkesztőség címe:

Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, Európa-Magyar Ház
90202 Beregszász, Széchenyi u. 59B. Telefon/fax: +380-3141-42815
e-mail: kmmi@swi.net.ua, egyutt.lap@gmail.com

Az Együtt irodalom-művészet-kultúra számai elektronikus változatban is olvashatóak
a KMMI honlapján: www.kmmi.org.ua

Szerkesztőségi fogadóórák: szerda: 13⁰⁰–16⁰⁰

A kiadó címe: Magyar Értelmisségek Kárpátaljai Közössége
88000 Ungvár, Babuskin tér 5A. Telefon/fax: +380-312-643737

Készült: Shark magánvállalkozás
Lapengedély száma: 3TN⁰188
A folyóiraton nyereség nem képződik

ÖREG BAKA HA FELFEKSZIK AZ ÁGYRA

Ö - reg ba - ka ha fel - fek - szik az ágy - ra, (de) po - ros fű - lű
resz - ket - ve áll vi - gyázz - ba. (De) ú - jonc paj - tás,
hozd i - de (j)a pi - pá - mat, meg a zacs - kó - mat, meg a
gyu - fá - mat! Séj, haj, pár nap - ja van már az ö - reg ba - ká - nak.

*Öreg baka ha felfekszik az ágyra,
(de) poros fűlű reszketve áll vigyázzba.
(De) újonc pajtás, hozd ide (j)a pipámat,
meg a zacskómat, meg a gyufámat!
Séj, haj, pár napja van már az öreg bakának.*

Tiszaújlak, 1978.
Énekelte: Tóth József, sz.:1921.
Gyűjtötte: Vári Fábián László

TARTALOM

VASI SZABÓ JÁNOS: Megnyúzott testek tárlata (vers)	2
ORTUTAY PÉTER: A Szpárták hősei (focinovella)	3
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Ha majd a halál (vers)	17
BARTHA GUSZTÁV: Csoda (novella)	18
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Szembesülni egykori önmagunkkal (interjú Czébely Lajossal)	22
CSEH SÁNDOR: Akácfák alatt (9.) (regényrészlet)	35
BAKOS KISS KÁROLY: Mária Magdolna, Lajka, Ha gyorsabb (versek)	48
KOVÁCS ELEONÓRA: Záróra, Z. látomása (novella)	50
ÁMORTH ANGELIKA: Nőnap, Egyperces panasz, Gépanya projekt, Esti mese, Csak egy kis lelket, Egy táncnyi boldogság (egypercesek)	51
LJURÉ QUK (BÍRÓ GERGELY): Édesapámnak, Lustrum quadrigum (versek)	57
LŐRINCZ P. GABRIELLA: Csönd, Liberum arbitrium (versek)	59
HÁJAS CSILLA: Az utolsó szavak jogán (novella)	61
CSORDÁS LÁSZLÓ: A malenykij robot és hatásának megjelenítése Nagy Zoltán Mihály <i>A sátán fattya</i> című kisregényében (esszé)	65
HÁJAS CSILLA: Törékeny szentek (recenzió)	69
POMOGÁTS BÉLA: Közösségi kultúránk – a nemzet megmaradása (esszé)	73
BOTLIK JÓZSEF: Adalékok Bródy András (1895–1946) szülőfaluja, Beregkövesd történetéhez (tanulmány, 1. rész)	77
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, új könyvek	92

VASI SZABÓ JÁNOS

MEGNYÚZOTT TESTEK TÁRLATA

*Volt egy bodies kiállítás.
Ismerős hívott:
vett rá jegyet.
Elhűlve bámultam
a lidércfényű termekben.
Élt emberek
csont és izom kötegeit.
A csúcstechnológiával tartósított
pacsizó tetemek látványa,
mily léleknek nyújt katarzist
a megszólalásig emberi
műanyagbábuk korában?
Nincs tisztelete az életnek.
A halálnak miért lenne?
Fiatal nő terelgette lányát.
A gyermek
figyelmesen hallgatta:
Ott,
az valódi combcsont,
izmok, inak!
A rózsás arcocskán
nincs nyoma borzongásnak.
Nyílt tekintete
inkább kétkedő:
Mi is így nézünk ki,
miután elmegyünk?
Az asszony elhallgatott,
nem ezt várta!*

ORTUTAY PÉTER

A SZPÁRTÁK HŐSEI

(FOCINOVELLA)

Valamikor réges-régen, hajdanán, még a vízözön előtti időkben - jó, nem kertelek tovább, hanem őszintén bevallom, még akkor is, ha kitűnik belőle, mennyire megöregedtünk mi, öregek -, hogy egészen pontosan, valamikor az 1940-es évek végén és az 1950-es évek elején volt Ungváron egy focicsapat. A legendás ungvári UAC utóda, a Szpárták, mely focicsapat fogalom volt nemcsak a városban, hanem az egész Kárpátalján (*Zákárpátszékája oblaszty*), s annak határain túl is. Hogy miért? Könnyű rá válaszolni: az ungvári Szpárták egyszerűen verhetetlen volt. Évek óta nem volt rá példa, hogy valaki legyőzte volna. Esetleg becsúszott egy-két döntetlen, amikor rossz napot fogtak ki a fiúk, vagy mély volt a pálya talaja, és az ilyen pályán az ungváriak nem szerettek játszani, azt mindenki tudta, de hogy kikapott volna a csapat, az nem fordulhatott elő. Emberemlékezet óta nem történt meg velem ilyen csúfság. A Szpárták játékosai úgy tudtak focizni, mint az angyalok. És állhatott az ellenfél csapata akár csupa, csupa ördögökből is, a Szpártákkal szemben nem volt esélye. Egy fikarcnyi sem. Mert hát ezek a fiúk akkor rúgtak gólt, amikor akartak. Vagy legalább is akkor, amikor kellett. Így nem csoda, hogy legtöbbször a meccs magyarányú győzelemmel zárult a Szpárták javára: négy nulla, hat nulla, kilenc kettő, meg ehhez hasonló. Ha „csak” négy kettő, vagy ne adj’ Isten, kettő egyre állt valamelyik mérkőzés, a szurkolók már elégedetlenek voltak. És jó ízesen be is kiabáltak a pálya széléről: „Kacsavári, ne tőkölj!”, „Mi az, Oláh, két bal lábad van?” (ő volt a balszélső), „Huszár, mi az? Nem bírsz? Meccs előtt hagyd békén a lányokat!” Meg hogy: „Fiúk, ébresztő!” S mindezt magyarul. Akkoriban még csak magyarul beszéltek ungvári meccseken az emberek, mert a foci nyelve az volt. A szurkolók, no meg a játékosok körében is. Hisz az oroszok még csak alig öt éve, hogy bejöttek, és még nem volt idő megtanulni a nyelvüket. Mindenki úgy beszélt, ahogy tudott: magyarul, ruszinul, tótul. E két utóbbit nem mindenki, de a magyart mindenki beszélte. A tót, a ruszin, és a román, ott valahol Aknaszlatina környékén. „*Ez az enyém csuka, hagyjad engem békén, hülye Pityu, mert összetöröm neked a pofát, durmēj*”, mondta teljesen folyékonyan és hibátlan magyarsággal Farkas, aki csak magya-

rul szeretett beszélni a csapatnál, pedig otthon az egész család a ruszint használta: *Pepicsku, poj do domu, jiszté trebá*. Meg hát nem is lehet más nyelven valakit igazán jól ledorongolni. Oroszul, ruszinul? Ugyan már. Ki hallott már olyat? Ha valaki azt mondja a pályán, hogy *dáj lopdu*, vagy *peredáj mjács*, hát mindenki a hasát fogja a röhögéstől. Így még az is előfordult, hogy egy-egy nagyobb vereség után (nulla – hat, vagy egy – nyolc), a keletről jött ellenfél valamit susmogott és pusmogott az orra alatt. Persze, okoskodtak, hát ennek a Szpártáknak így könnyű, mert a játékosok nem emberi nyelven (értsd: nem oroszul) beszélnek, hanem egy olyat használnak egymás közt, amit a szibériai sámánok, vagy mit tudom én milyen varázslók Afrikában. S ők, az ellenfél, ebből a nyelvből egy kukkot sem értenek, és így nem tudják elejét venni semmi olyan disznóságnak, amit ezek ott egymás közt megbeszélnek. Ezért nem egyszer a súlyos vereség elé néző ellenfél idegesen oda is mondogatott a Szpárták játékosainak: „*Sto vi tám tárábanyitye? Govoritye na cselovecseszkom jázike*.” Ám az ungvári aranycsapat rá se hederített. Csak rúgta a gólokat, mintha ellenfél nem is lett volna a pályán egy szál se.

Mondom tehát, hogy a Szpárták fogalom volt. Nem is akadt ember, öreg vagy fiatal, kicsi vagy nagy, magyar vagy ruszin, orosz vagy ukrán Ungváron, ej, mit Ungváron, az egész vidéken, aki ne fújta volna elejétől végig, a tartalékot is beleértve, az egész csapat nevét. Tóth Béla, Bilovári, Egervári, Hrabcsák ... Meg hogy „holnap a Pipást biztos nem teszik be, mert a múlt meccsen nem volt sehol. A kis Kalinyák játszik majd helyette.” És hogy „egy ilyen jó kapus, mint a Tóth, hogy kaphatott egy olyan potyát. Meglátod, a Pap véd majd legközelebb,” és így tovább. Még mi, tízenéves és kisebb gyerekek is, vagy talán épp mi igazán, szinte mindent tudtunk a játékosokról. Már mint úgy mindent, hogy ha, teszem fel, Oláh Karcsi elrobg a bal szélén és felnéz, akkor mindig hosszú átadás következik átlósan előre, a tizenegyes környékére, ahol Hrabcsák már biztos ott lesz, hogy lecsapjon és fejeljen, vagy kapásból kapura rúgjon. Vagy például azt, hogy Egervári legalább háromszor fog „ollózni hátrafelé” a meccsen. Meg hogy Tóth Bélának a tizenhatosnál messzebből csak laposan lehet gólt löni, és csak a bal alsó sarokba, mert az a gyengébb oldala, és lapos labdára nem szeret vetődni. És hogy a Pap is van olyan jó kapus, csak még túl fiatal. Egyébként neki rendes gólt rúgni nem lehet, képtelenség. Olyan, mint a párdúc. Aki azért bekap néha egy-egy potyát a hasa alatt, vagy a lába között. Ezért azon egyáltalán nem lehet csodálkozni, hogy mi, utcagyerekek, a villanytelep és az ungvári bútorgyár, ismertebb nevén a Mundusz környékén, a Margitsziget, a tűzoltók (a

városi tűzoltóságot mi így hívtuk) és a vele szomszédos utcákban, a grundon, ahol minden nap reggeltől estig zajlottak a futballcsaták, mezítláb, egy szál gatyában, mindenben a Szpárták játékosait igyekeztük utánozni. Azt, ahogy ők futnak, cseleznek, elesnek és káromkodnak. Gyorsan pergő nyelven, mint ők: „Gyere, gyere. Ide, ide. Add már, az anyád, add már”. Sok ügyes kis srác volt közöttünk mindig. Tulajdonképpen mind azok voltunk. Mert hát csak fociztunk, mást nem tudtunk csinálni. Az egyik azonban közülünk is kitért a grundon. Reggeltől estig, szinte megállás nélkül kész volt a labdát rúgni. S emellett szeretett – no meg mert – a tőlünk négy-öt évvel is idősebb fiúkkal játszani, akik nekünk „nagyfiúk” voltak, és tulajdonképpen a közelükbe se merésztünk menni. Féltünk tőlük és tiszteltük őket, mint valami félisteneket, mert nagy volt a szájuk, gyorsan járt a kezük, és behúztak egyet, ha valami nem tetszett nekik. Ám úgy általában kutyába se vettek bennünket. Vagy legfeljebb jól seggbe rúgtak, ha „pofázni” mertünk. De már ez is megtiszteltetés számba ment: legalább észrevették az apró kis senkiket a nagyok.

Ezt a bátor kis gyereket Szabó Józsefnek hívták. De nekünk csak a kis Jotyá volt. Az iskolából is kimaradt, még az általánosban, mert csak focizni szeretett, mást nemigen. Bent ülni négy-öt órát egy osztályteremben? És körmölni, meg mifene? Még mit nem. Amikor kint a jó ungvári külvárosi kormos és füstös levegő, amit olyan jó beszívni rohanás közben, s aztán köpködni tőle jó nagyokat, és feketét. Ja, hogy nincs cipő. Minek az? A labdát és a srákokat jól bokán rúgni lehet mezítláb is, sőt úgy az igazi. Igaz, iskolába járni cipő nélkül, pláne télvíz idején, már kevésbé kellemes. A cipő, sőt sokszor a kenyér, Jotyáéknál nagy gond volt, bizony. Egy tizennégy gyerekes (vagy ekörül) munkáscsaládnak volt egyik csemetéje a Jotyá. Az apja, ha jól emlékszem, körfűrészben dolgozott reggeltől estig a telepen, a mama, egy terebélyes asszonyság, fityegő cigivel a szája sarkában a háztartást vezette és a gyerekeket nevelte fenékpaskolással a gyár melletti szoba-konyhás, utcára nyíló lakásban. A testvérek közül az egyik tolszékes volt. Apró kis nyomorék, vízfejű. Jotyá sem volt teljesen egészséges. Igencsak alultáplált (sokan voltunk azok), rosszak voltak a fogai és rossz volt a tüdeje. Állandóan sípolt futás közben. Egyszer megmutatta szűrővizsgálati leletét, és azon a fél tüdeje lila tintával volt kifestve. De ennek ellenére focizás közben, mindig járt a szája, lehordta és leányázta a tőle sokkal idősebb fiúkat, s persze állandóan futott, rossz tüdő ide vagy oda, mit számít, le és fel a pályán. Cselezett, mi úgy mondtuk, driblizett, rúgott, csípett, mart, karmolt és harapott. S közben sípolt a tüdeje, de oda se neki. A labda, a játék, a gól, a győzelem a fontos. Focizni mindhalálig.

Így nem lehetett csodálkozni azon, hogy minden meccs, melyet a Szpárták itthon játszott, óriási eseménynek számított a városban. Mindenki előre izgult, vitatkozott, kiabált, és az esélyeket latolgatta az ungváriak „mafla sarkán”, mely a korzó közepén volt a Dinamónál. Mindenki kiabált és bizonygatta igazát. Mármint azt, hogy hány gólt rúg majd a csapat. Hogy győzni fog, azt soha senki sem vonta kétségbe. A kérdés csak az volt, hogy mennyire. Pedig most nem is akármilyen csapat volt a vendég, hanem a kijevei Dinamó, mely, akárhogy is nézzük, nagynevű csapat volt már az akkori időkben is. Természetesen minden jegy elkelt, mint legtöbbször. Nem előre, mert akkoriban még nem volt elővásárlás, de a Szpárták-pálya két pénztárnál, mely két egyszerű fabódé volt csak, előre és ököre mentek az ungváriak a jegyekért. Teltház volt mindig, nem emlékszem üres lelátókra, üres „tribünre”, vagy akár állóhelyekre. A szentély, a *Sztágyion Szpártáká*, mindig zsúfolt volt, tele izgatott, a nagy eseményt kidülledt szemmel váró drukkerekkel, akik szerte-széjjel köpködték a *szemocski* héját. És általános volt az üdviválgás, amikor Bilováriék (ő volt a csapatkapitány) kivonultak a pályára. Nagy nap a mai. Meglátjuk hát, mit is tud a Szpárták. Mert egyesek még azt a kijelentést is megkockáztatták, hogy most az egyszer nem lesz a fiúknak könnyű dolga. Még az is előfordulhat, mondták a kishitűek, hogy a csapat kikap a Dinamótól. Az ilyet dühösen lehurrogták, lemarházták. Épp hogy csak meg nem verték. Szóval, minden jegy elkelt. Ámde a meccset az egész város (úgy ötven-hatvanezer ember) akarta látni, míg a stadionban, ha négyezer elfért, akkor sokat mondok. Mi legyen a többivel? Nekünk, gyerekeknek, kétféle megoldásunk is volt. Az egyik az volt, hogy megkértünk valakit, akinek volt jegye, hogy „vigyen be”, mint saját csemetéjét. Ha az illető hajlandónak mutatkozott, a szigorú jegyszedőknek sem volt különösebb kifogása ellene. De előfordult, különösen nagyobb meccseken, amikor túl sok volt a beosonni akaró kíváncsi gyerekek, hogy volt kifogásuk, és nem engedtek be még gyereket se jegy nélkül. A „jótévő” ilyenkor, mint ahogy máskor sem, nem törődött vele: ő lám hajlandó volt, lenne, lett volna, de hát a rend, az rend. Neki rendes jegye van. A másik lehetőség meg a jól bevált kerítésmászás volt, ha nem volt túl szigorú az ellenőrzés. Jól ismertük, előre feltérképeztük, azokat a helyeket, ahol esetleg észrevétlenül át lehetett mászni, vagy az akkoriban már korhadó deszkakerítéssel körülvett pályán be lehetett csúszni egy lyukon, melyet körmeivel mélyített ki sok apró kisgyerek, a kerítés alatt. Vagy ahol el lehetett mozdítani egy-egy deszkát, palánkot. De ennek is megvol-

tak a veszélyei. Időnként gonosz kis suhancok őrizték az ilyen helyeket, s tették a dolgukat. Aki átmászott vagy bebújt valahol, négyen-öten alaposan helyben hagyták a feladathoz előkészített mogyorófa-pálcával, ami úgy csipett, hogy no, sok piros hurkát is hagyva az ember testén. Azaz, míg a kerítést mászó gyerek menekülni próbált a lyukon vagy a kerítés tetején, a kis gonosz csibészek, csihi-puhi jól elverték, s közben röhögtek nagyon, hogy most aztán megkaptad. Jó vicc volt, mit is mondjak.

Ha e lehetőségek egyike sem volt megvalósítható, maradt még egy harmadik is, mely lehetőséget korlátlanul kihasználhatott bárki, aki meccset akart nézni. A foci pálya a 'Gorkij Pihenő és Kultúra-park' (oroszról híven fordítva), az egykor szebb napokat megélt ungvári Vadaskert tőzsomszédságában, északon a vasút és délen az Ung között terült el. A folyó oly közel volt a pályához, hogy ha valaki egy igazán nagyot rúgott a labdába, ám az lecsúszott, akkor megesett, hogy a kerítésen átszállva a folyó vizébe pottyant. És ha utána ment valaki, mármint a labdának, először a kerítésen kellett átugrania, vagy megmászni, majd neki kellett menni a folyónak. És vagy visszahozta a labdát, vagy sem. A kísérlet többesélyes volt. Mert a folyó olyan volt, mint az időjárás. Szeszélyes. És tőle, az időjárástól is függött. Ha esett, nagy volt, sáros, mély és gyors. Ha nem esett, kiszáradt. Alig volt benne víz. Ám a meccsnézés szempontjából nem a folyó, hanem a vasút volt a döntő. A sínek, két pár sín, egy töltésen futottak, mely töltésnek a szintje jóval magasabb volt, mint a pálya. És aki ingyen meccset akart nézni, az odament a sínekre. Igaz, hogy a nagy tribünnek nevezett főlelátó eltakarta a pálya egy részét, úgy hogy vagy a jobb, vagy pediglen a baloldali kaput nem lehetett tőle látni, de – és ez volt a lényeg – a pálya nagyobb részét, cirka 60 százalékát, igen. És ami a legfontosabb, a meccset a vasúti töltésről, mi úgy mondtuk, a strekről nézni nem volt tilos, csak veszélyes. Mert időnként, hangos fütyüléssel, jött egy-egy teher vagy személyvonat (én már utaztam úgy vonaton, hogy a Szpárták pálya mellett a nézők miatt lassítania kellett, mivel épp folyt a meccs, és – ó micsoda öröm és boldogság! – láthattam belőle vagy másfél percnit). Ilyenkor a nézők csak leléptek a strekről előre vagy hátra, és hagyták a vonatot elmenni. Ezután visszamentek a töltésre, és nézték tovább a meccset. Ingyért. Vártuk tehát a kijeji Dinamót. Meg is jött. Ki is futottak a játékosok a pályára peckesen, fehér mezben, annak bal oldalán, az emberi szív tájékán ferde négyszögben az áthúzott 'D' betű, és hosszú fekete gatyában. Az ungváriak sokkal rövidebb sportnadrágban játszottak, hogy izmos vastag combjuk is látható

legyen, és piros volt a hagyományos mezük, „C” betűvel (cirill „esz”) a közepén. Kemény, harcos fiúknak tűntek a kijevek, a *másztyerá klásszá Á* (az Á osztály mester focistái). A meccs előtti bemelegítésen magabiztosan, sőt nagyképpően játszadoztak, mintha csak azt akarták volna mutatni, hogy ők most itt hengerelni fognak. Mit nekik egy kis vidéki csapat! Egy „B” osztály! Megeszik reggelire, szőröstül, bőrostül.

Az ungváriak meglehetősen óvatosan kezdtek. Mert hát ilyesmi is elő szokott fordulni a Szpárták történetében. Mint ahogy az is, hogy az elejétől a végéig kilencven percen át szinte csak bohóckodtak a fiúk (fejükön, vállukon táncoltatva, dekázgatva vitték a labdát az ellenfél tizenhatosáig, ott meg csel jobbra, csel balra, átadás középre, a kapu elé, és sakk, matt: gól a kapus lába között, a közönség őrjöngése mellett). Ám aztán úgy játszott a csapat, mint szokott. Szellemes kombinációk, ravasz cselek és összjáték, meg minden, ami kell. Még egy kis „bohóckodást” (dekázgatást, fejelgetést, egy-egy *jubkát* – kötényt – az ellenfélnek) is megengedtek maguknak. Míg a kijevek sehol sem voltak; csak erőlködtek, keménykedtek, és durváskodtak. Tóth Bélát például majdnem le kellett cserélni, mert egyszer, amikor kivetődött, jól fejbe rúgták. De egy-egy finesz ungvári megoldás láttán, s azon, hogy a Dinamó legénységét milyen könnyű volt pofára ejteni, a nézőtér többször is hangosan felnevetett, és persze tapsoltak is bőséggel. Olyan volt az egész, mint egy színház, ahol sokadszorra játssza már az ismerős szereplő gárda ugyanazt a darabot: az ungvári fiúk megszerzik a labdát, csel, passz, beadás, kapura lövés vagy fejes, és ... Igen, igen, a góllövő cipőt ezen a napon otthon felejtették a fiúk. Meg aztán, el kell ismerni, a kijevei kapus is parádésan védett. Ő volt az ellenfél kimagaslóan legjobb embere. A közönség már többször is gólt kiáltott, majd felhördült, és természetesen sportszerűen megtapsolta a kijevei kapust, amikor az nem egy „vinklibe” tartó labdát is bravúrosan hártott. Majd összetörte magát. De jó volt, és ezt el kellett ismerni. Ezzel szemben Tóth Bélának alig akadt dolga. Egy-két hazaadásszerű lövést kellett hártania mindössze az említett fejbe rúgáson kívül. Amikor is a végén, tíz perc maradt hátra, a nézők ereiben meghűlt a vér. Egerváritól, aki pedig a legtechnikásabb volt a védősorban, valahogy elpattant a labda, „mit csinálsz, te ökör”, hördült fel a közönség, s az egyik kijevei csatár lecsapott rá. A tizenhatoson belül megeresztett egy lövést. Kapura ment, Tóth Bélától balra, a bal sarokra, laposan. Mindenki tudta, hogy Tóth Bélának ez az Achilles-sarka: a lapos labda, mely történetesen épp a bal sarok felé tart. És a kapus csakugyan elég sután dobta el magát. Elegáns vetődés helyett szinte csak hasra esett, és – biztosan a jó Isten segédelmével, most még

velünk volt – szögletre tudta ütni a labdát. A tömeg csak annyit mondott, hogy „húúú”. És kezdtek bekiabálni: „Fiúk, mit totójátok? Elég a tökölésből. Ébresztő!” Amint már mondtam, a Szpárták játékosainak volt egy erénye, illetve több is, s ezt most is kamatoztatták. Bármennyire is a balszerencse szegődött melléjük egy-egy meccsen, mint most is, gólt kellett lőni. Lőttek! Kettőt. A befejezés előtt öt és fél perccel. Az első úgy esett, hogy Oláh megint csak elrobogott a bal szélén, és beadta a labdát a tizenegyes tájékára. Hrabcsák a magasba emelkedett, a feje találkozott a labdával, és bólintott. A kapusnak, pedig maga volt a tigris, esélye sem volt, hogy ezt is hárítsa. Úgy beakadt a labda a hálóba, a vinkli közé, mint a pinty. A szurkolótábor tombolt. Tapsolt, őrzöngött és kacagott. Füttyült és dobolt, és határtalanul boldog volt mindenki. Ölelték és csókolták egymást az ungváriak: a magyar az orosz, az orosz a ruszint, a ruszin az ukránt. Még ha csak rövid időre is, és csak az ungvári futballpályán, de megvalósult az Internacionálé. Az ott lévő sok drukker gyerek, mezítlábasan és szinte teljesen meztelenül – mert csak egy klott nadrág volt rajtuk, az ungvári szegények (és ki volt itt akkoriban gazdag), egyetlen nyári ruhadarabja, teljes öltözké – úgy szökellt és ugrándozott, mint megannyi szíu indián a tábortűz körül. A második gól már csak hab volt a tortán. Szabadrúgást kapott a Szpárták, vagy 30 méterre a kaputól. A kijeiek még sorfalat sem állítottak. Ilyen messziről ennek a kapusnak nem lehet gólt lőni, gondolhatták. A labdát Bilovári állította le, és megsuhintotta. A kijeieknek igazuk volt. A jobb sarokra tartó bombát a kapus egy parádés robinzonáddal megfogta. Nem kiütötte, hanem megfogta. S ez lett a veszte: az erős lövés bevitte a kapuba. A labdával együtt a gólvonal mögött néhány centivel huppant a földre a kijeiek párdúca. A játékvezető ott állt a közelben. A leghatározottabban mutatott közlépre. Hiába tiltakoztak a kijeiek, hogy lám ott van, ni, a labda a kapus kezében. Röviden: a szupercsapat kijeji Dinamó, az „Á” osztály „profi” (azért idézőjelben, mert a SZU-ban hivatalosan nem létezett profizmus sem akkor, sem a későbbiekben) mesterei, többszörös szovjet bajnokok, ezerkilencszázötven-valahányban simán kikaptak az ungvári magyar, ruszin és tót fiúktól. Lehajtott fejjel, és lógó orral hagyták el a pályát a kijeji *másztyerá* (mesterek).

Ez a sikersorozat eltartott egy darabig. Mondjuk, ezerkilencszázötvenhettől vagy negyvenhétől ezerkilencszázötvennégyig. A csúcs azonban mégis az ungvári Szpárták Moszkvában játszott kupaselejtező meccse volt az akkori szovjet bajnokcsapat, a moszkvai Szpárták ellen. Őt egyre győztünk úgy, hogy az első gólt az ötödik percben a moszkvaiak lőtték. Válaszul öt gólt rúgtunk a moszkvaiaknak saját barlangjukban, talán százezer-

nél is több néző előtt. Ez akkoriban olyan elképesztő teljesítmény volt, mármint hogy a moszkvai csapatnak valaki öt gólt is tudjon rúgni, mintha most valaki a brazilok ellen próbálná meg ugyanezt. Erről még a helyi agyencenzúrázott kommunista sajtó is kénytelen volt lelkendezve hírt adni, és ezt a sikert „a Kárpátontúli terület sportéletében végbement óriási szocialista” változásoknak tulajdonította. Őles betűkkel a negyedik oldalon (ez volt a sportoldal) hozta le a *Zakarpatszkaja Pravda* a sportszenzációt „*Geroji Szpártáká*” (a Szpárták hősei) címmel. Bilováriék sziporkázó játékkal Moszkvában legyőzték a bajnokot: *Scsot pjáty ágyin* (az eredmény öt egy).

De az ungvári Szpárták sikersorozata, s egyben hősi korszakának története egy napon véget ért. S történt mindez egy szomorú vasárnap. Előtte, mint ahogy szokás volt, városszerte kiplakátozták cirill betűkkel, hogy **FUTBOL: Szpárták Álma-Átá – Szpárták Uzgorod**. Alma-Atáról csak annyit tudott a fáma, hogy irdatlanul messze van. Az Óperenciás tengeren túl, sőt még Moszkvától is messzebb. Talán a japán vagy kínai határ mellett. De valamiért, vagy talán épp ezért, minden eddiginél nagyobb, nagyon nagy volt az érdeklődés. Így hát minden kis ungvári kölyök tudta előre, hogy nem lesz könnyű bejutni jegy nélkül, amit pedig megfizetni képtelenség. Őrizni fogják a kerítéseket a piros karszalagos önkéntes rendfenntartók. Még több suhancot és gonosz kis barna bőrű gyereket fognak megbízni mogyorófa-pálcákkal és szíjostorokkal, hogy figyeljék a besurranókat. És a jegyszedők sem lesznek szívbarjosak, azaz engedékenyek, az egyszer biztos. Akinek nem lesz jegye, kint marad. Az egész város mezítlábas gyerekserege izgulhatott, hogy fog bejutni a meccsre. Mi is izgultunk az öcsémmel erősen, feltűnt ez anyáknak is, és most az egyszer a meccsnézéssel szembeni fenntartásai ellenére megenyhült. És amikor minden fil-lérnek, pardon: kopejkának megvolt a helye a háztartásban, mert négy gyereknek minden nap enni is kellett valahogy, a többiről már nem is beszélve, mert ő, anyánk volt az egyetlen családfenntartó (jó apánk, mint a legtöbb helybéli gyereké, „ült”) pénzt adott nekünk, hogy jegyet válthassunk a foci meccsre! Kimondani is sok, hogy mennyit: ÖT EGÉSZ RUBELT. Ezért a pénzért biztos nem egyszer kellett felmosnia szegénynek a borbélyüzletet, ahol dolgozott. Egy szót sem szólt. Csak ideadta. Hogy a két „nagyfia” mindenképpen láthassa a nagy meccset.

Azért, mert elfogadtuk ezt a rengeteg pénzt anyáinktól, máig furdal a lelkiismeret annak ellenére, hogy az Isten is megbüntetett érte. Jaj, de megbüntetett. Kétszeresen is. Hogy miért, mindjárt elmondom.

Megvettük tehát a jegyet, és most az egyszer, talán életünkben először, nem besurranóként, hanem teljesen legálisan, egy sok, sok pénzért vásárolt jeggyel a kezünkben, léphettünk be büszkén a szentélybe, a foci pályára. Sajnos, abban bízván, hogy most lesz jegyünk, és nem kell sietni, no meg a sorban állás is sokáig tartott, alaposan elszúrtuk a dolgot. Óriási volt a tömeg. Mindenütt. S bármennyire is nagy összeg volt a mi szemünkben a pénz, csak állóhelyre volt elég. Az egyetlen lelátó, a nagy tribün, a kiváltságosoké volt, azoké, akik csak egy fokkal voltak lejjebb, mint a magasságos Úristen. Hiszen a tribünről nézhették a Szpárták játékát! Az állóhelyeken viszont az egész pálya körül olyan zsúfolt és tömött tömegben, három és négy sorban, álltak az emberek a drótkerítés mögött, hogy még a kerítést sem tudtuk megközelíteni. Hiába kértük a bácsikat, hogy engedjenek már előre bennünket, kicsiket, mert mi is látni szeretnénk valamit, senki sem moccan. Nem tudunk befurakodni, lehetetlen volt. Az emberek semmivel és senkivel sem törődtek. Csak azzal, ami már a pályán zajlott. Ha meghúztuk valamelyikük karját vagy ingujját, dühösen ránk mordult, sőt odalegyintett kezével. Nem törődtek velünk. Szemük kidülledt, kifejezéstelenül, vagy dühösen ránk bámultak, de csak a pályát látták, és azt, ami ottan lezajlani készült vagy éppen sárgával zajlott. Ordítottak is, hogy „*gyerünk, gyerünk*”, „*dáváj, dáváj*”, hogy mindenki értse. S közben többször felhördültek, mert úgy látszik, azzal, amit ott, a pályán láttak, nem igen lehettek megelégedve. Röviden: bentről, a stadionon belül nem tudunk meccset nézni, még a futballisták mezének a színét sem láttuk, nemhogy a labdát. Kicsik voltunk, az álldogálóknak alig a derekáig értünk. Kifizetett jegy ide, kifizetett jegy oda, szégyenszemre, könnyes szemekkel, ki kellett kullognunk a pályáról. Fel kellett mennünk a strekre, a töltésre, hogy láthassunk is valamit. Onnan néztük végig – csak az egyik kaput látva, könnyeinkkel küszködve, mert érvényes jeggyel ilyen megalázó helyzetben kellett meccset néznünk –, hogyan kapnak ki a bálványozott fél-istenek, az *uzsgorodi* Szpárták futballistái hazai pályán egy nullára, egy olyan csapattól, melynek eddig a nevét sem hallottuk, és amely valahonnan Ázsiából, Afrikából vagy ki tudja, milyen földrésről érkezett ide. Nem akartunk hinni a szemünknek. Képtelenek voltunk felfogni, hogy történhetett meg ilyen csúfság a csapattal. Azzal a csapattal, mely tíz-nullára szokta volt verni ellenfeleit, és megverte a kijevei Dinamót, megverte a moszkvai Szpártákat, még hozzá öt egyre, és egyébként is, soha nem kapott ki még soha ebben az életben. Még akkor sem, ha győzni esetleg nem tudott. Akkor is minimum hozta a döntetlent. Most pedig? Mi történt veletek, Szpárták hősei? Sírtunk.

Mások is. Zokogott a stadion. Talán sokan harakirit is elkövettek azon a napon. Ki tudja. *Sic transit gloria mundi*, mondta volt apám későbbben, amikor hazaengedték a lágerből.

Ez a történet, akárhogy nézem, egy ilyen befejezéssel mindenképp csonka maradna. Az érem másik oldalára is érdemes egy pillantást vetni. Mert ugyebár a fizika is azt tanítja, hogy minden energia, amit valamibe belefektetünk, végül is nem vész el, csak átalakul. Valami ilyesmi történt a kárpátaljai fociba fektetett energiával is, mely természetesen nem negyvenötben, a „felszabadulással” kezdődött, hanem jóval korábban a magyarországi tömegsporttal.

Mi, tizenéves gyerekek, akkoriban még nem olvastunk újságot, meg egyébként is, ezt egyetlen újság egyetlen szóval sem említette korábban. Mármost azt, hogy az emlékezetes moszkvai kirándulás után az ungvári csapatot ízekre szedték. De facto: megszüntették. Minden játékosát, még a tartalékokat is – hogy az akkori szakzsargon használgam – „elvitték” a kijevi Dinamóba. „Ha már így tudtok focizni – mondhatták nekik –, szereztek dicsőséget Kijevnek és a szovjet focinak.” Így a Szpárták Alma-Ata ellen már egy teljesen új, focizni elég jól tudó, de tapasztalatlan srácokból, meg kiöregedett játékosokból álló csapat lépett pályára, amely aztán később még a „B” osztályban sem igen tudott igazán helytállni. Időnként még villant egyet-egyét, de inkább csak vergődött, és mindinkább csúszott lefelé a szovjet vidéki, kisvárosi csapatok szintjére. Voltak próbálkozások, hogy a *Szpárták Uzsgorod* név újból szép legyen, „méltó régi hírnevéhez”, de ez nem sikerült, mert nem is sikerülhetett. Annak ellenére sem, hogy tehetséges és ügyes gyerek akadt elég, de az utánpótlást itt tartani lehetetlen volt. Megváltozott az országos sportpolitika.

A kijevi Dinamó (és más nagy csapatok) éber szemét most már semmi sem kerülte el, ami az ungvári Szpárták háza táján történt. Amint egy tehetség feltűnt Ungváron, rögtön „elvitték” – a leigazolásnak ez a formája volt a gyakorlat – magukhoz. Egyáltalán nem volt titok ez akkoriban, hogy a Dinamó csapatának gerincét az ungvári, vagy kárpátaljai fiúk alkották. Tóth Dezső, Gázsó, Mihalina, Komán, Györffy Zoli. És később a párducmozgású kapus, Havasi Bandi (Ándrej Gávási) Ungvárról, a középpályás Medvigy Fegyir Fancsikárról, a kőkemény jobb hátvéd Turjancsik Iván Munkácsról, és még sokan mások a Dinamó oszlopos tagjai voltak még a hatvanas-hetvenes években is. Medvigy és Turjancsik szovjet válogatott is volt évekig. Havasi olimpiai kerettag. Viszont ha egy-egy játékos kiörege-

dett, vagy lesérült, és a Dinamónak már nem kellett, haza jöhetett, és mint öregfiú rúghatta tovább a labdát Ungváron, a Szpártákban, vagy valamilyik más csapatban, attól függően, hol volt a munkahelye, ahol fizetést is kapott. Száz rubelt havonta. Ez elég volt a következő fizetésig, ha nem ivott túl sokat és nem rúgott be jó oroszosan egy-egy meccs után, és nem itta el az eszét egészen, mint pl. a Gyima Dubrovskij, aki nem volt az egyetlen ebben a tekintetben.

Most pedig kanyarodjunk vissza a kis Szabóhoz, aki alultápláltsága és tébécéje ellenére a legtöbbre vitte, a legmagasabbra jutott, mint sportember, mint labdarúgó, s ezért, mint ember is, az ungvári fiúk közül. Szabó egy tízvalahány gyermekes ungvári munkáscsaládból indult. Nekünk állandó játszótársunk volt a grundon a nyápic, fekete fogú, sípoló tüdejű, mindig éhes kis Szabó, aki reggeltől késő estig rúgta a labdát a villanytelep környéki porban és koromban. Ez volt egyetlen szórakozása. Állandóan rózta a környéket, lesve, hol lesz majd utcameccs. És ha volt valahol, ő kérdés nélkül beállt. Valakit leküldött, szó szerint kilökdösött a „pályáról”, és ő állt be helyére. Tekintélyt nem tisztelt. Megtette ezt bárkivel, a tőle nagyobb fiúkkal is, akiktől pedig, mint már korábban mondtam, igencsak tartottunk. S akkora volt benne az állandó játékkedv, hogy senki sem merészelt ellenkezni vele. Hagyták játszani. Mert nem csak szeretett, de tudott is játszani. Futballzseni volt. Stílusa nem hasonlított senkiére sem. Megmaradt Jotyának. Így is hívták. A kis Szabó, a kis Joty, mert növése sem volt magas. Aztán hogy, hogy nem, elment egy edzésre Györffy Zoli bácsihoz, akiről tudni kell, hogy a Szpárták kölyöksapatát nevelte, s ezzel talán az egész, kijeji Dinamót, s így a fél szovjet válogatottat látta el állandó utánpótlással. Csiszolni kezdte. Az atyai pofonokat sem sajnálta tőle. Kiosztott belőle jó néhányat neki is, másoknak is életében. Szokása volt, hogy a „bűnöst” maga elé rendelte, és azt mondta neki: „Hajtsd le a fejed, édes gyermekem, egyetlen szál mákvirágom”. S utána jött a pofon. No persze, nem a pofonjai miatt kedvelték, szerették első sorban, hanem sok minden másért. S főként azért, mert minden gyerek érezte, hogy Zoli bácsi nemcsak trénerük, hanem egy kicsit, vagy talán nagyon is, az apjuk. S így nem akadt olyan kölyök, bármennyire megátalkodott lett légyen is, aki ne imádta volna Zoli bácsit. A nevét is csak suttogva, áhítattal merték kiejteni. És amit a Zoli bácsi mondott, az felért egy isteni kinyilatkoztatással. Ezt még a hatóságok is elismerték. Megkapta, még életében, a legmagasabb edzői kitüntetést a szovjet kormánytól: „A Szovjetunió érdemes edzője” (mesteredzője) lett, és amikor 84 éves korában itt

hagyta ezt az árnyékvilágot, virágkoszorús hivatalos temetést is kapott, trombitával, kijevei és moszkvai fejesek búcsúbeszédeivel meg egyebekkel. Mást, pénzt például, nem. Ő is szoba-konyhás külvárosi bérlakásban élt mindig: *Uzsgorod, ulicá Pártizánszkajá* (Ungvár, Partizán u. 30.) Szegényen, mint a templom egere.

Szóval, Zoli bácsi fogalom volt az ungvári életben. És hogy Jotya egy csiszolatlan gyémánt, azt Zoli bácsi azonnal észrevette, mint ahogy azt is, hogy pimasz, fegyelmezetlen és neveletlen. Az ő szemében azonban ez sohasem volt probléma. Kap egy-két pofont, és megtanulja, hogy mi a rend. Meg is tanulta. Jotya sztár lett. Már tizenhat évesen a kijevei Dinamóhoz került. Rögtön betették a nagy csapatba. Amikor az első meccsét játszotta a Dinamó mezében az akkori bajnok, a moszkvai Torpedó ellen, azzal kezdte, hogy már a legelején úgy becsúszott Ivanovnak, a bajnokcsapat, és a szovjet válogatott legnagyobb ászának (most úgy mondjuk, világklasszis és szupersztár), hogy az majd a nyakát szegte. És amikor a nagy sztár valami csúnyát merészelt neki mondani ezért, a kis Jotya felpattant, és pulykavörös ábrázattal, egy rá jellemző mozdulattal (mindkét kezét könyökben behajlítva, ökleit összeszorítva az arca előtt) fenyegette meg – a félistent: „*bljátj, mordu rázobju.*” (a fordítástól inkább tekintsünk el). Később a szovjet és a nemzetközi sport-sajtó révén *Joszip Szábov* néven lett ismert, és úgy is emlegették, hogy a szovjet Pelé. Biztosan volt olyan jó, de egészen másképp. Középpályás volt, *poluzáscsitnyik*, ahogy akkoriban mondtuk. Mi volt az erőssége? Szinte minden. Először is futott, futott és futott. Úgy cselezett, vagy talán jobban, mint a brazil Garincha, úgy látta a pályát, vagy talán jobban, mint a spanyol di Stefano, és olyan pontos hosszú indításai voltak, mint Hidegkútinak. Bombáitól éppúgy rettegtek a kapusok, mint Puskásétól. És kilencven percen át tudott rohagálni a pályán, sprintelni le- és fel, és közben mindenkit meg rugdosni, ha kellett, mint az angol Stiles a műfogsora nélkül. És volt egy egyszerű, pimasz, de zseniális trükkje, amit még a grundon sajátított el, és később, mint profi labdarúgó, tőkélyre vitt. Ez mindössze abból állt, hogy sokszor az ellenfél térfelén az alapvonalig, s egészen a szögletászlóig vitte a labdát, és ott megállt, felnézett. Mintha hezitált volna: most mi a jó istent csináljon? Az ellenfél játékosai közül ilyenkor ketten-hárman is készen álltak arra, hogy lerohanják, és leradírozzák a pályáról. És ha csakugyan rárohantak, akkor ő egy szimpla csellel elhúzott mellettük (a rohanó játékos lendületben van, már nem tud helyezkedni), és tovább vitte a labdát a kapu felé, készen egy életveszélyes beadásra, cselre, kiugratásra. Ha pedig a másik csa-

pat játékosai, a cselre számítva, csak álltak előtte és helyezkedtek, akkor nemes egyszerűséggel beléjük bombázta a labdát, hogy szögletrúgás legyen belőle. „Kell labda? Nesztek!” Pimaszságára misem jellemzőbb, mint az az eset, amikor a Dinamó egyik bajnoki meccsén, a saját kapuja felé vitte a labdát, mintha haza akarná adni (akkor még a kapus felvehette a hazaadást), és erre az ellenfél játékosai leálltak, nem üldözték tovább. Ekkor Jotya stoppolt, térdre ereszkedett, és ... elkezdte fűzni a cipőjét. Ezt látván, három-négy játékos is rohanni kezdett feléje, hogy letámadja, sárba tiporja, földre döngölje. Amikor már közvetlenül mellette voltak, Jotya öregurasan felállt, mint az a gyerek, akit az ungvári utcán csak megverni volt szokás, és a legnagyobb lelki nyugalommal, komótosan, mint a már említett öregúr, haza pöccintette a labdát a kapusnak, és csípőre tette a kezét: „Nem rohangálni kell a pályán, *rebjátá* (srácok), hanem játszani.” Ezt látszott mondani a mozdulat. A kijevi stadion százezres közönsége egy emberként tapsolt, tombolt, és kacagott: vette a lapot, mert hát ilyesmi ritkán fordul elő futballpályán. Erre csak egy ungvári magyar proligyerek képes. Summa summarum, Szabó Jotya a kijevi Dinamónak, a többszörös szovjet bajnok- és kupagyőztes csapatnak, a mindig erős szovjet nagyválogatottnak, évekig (több mint egy évtizeden át) volt oszlopos tagja. Ez a válogatott pedig, mint tudjuk (ki ne emlékezne például a megalázó hat nullára a mexikói világbajnokságon), változatlanul ott volt a nemzetközi élmezőnyben. A villanytelep kéményei által ontott korom, mely helyenként a grundon, a külvárosi focipálya környékén, bokáig ért, a gyárkémények füstje és az utca pora, úgy látszik, jó iskolának bizonyult egy olyan ungvári gyerek számára, aki már az általánosból is kimaradt, mert télen sem volt cipője, és mezítláb kényszerült rúgni a labdát. Vagy legalább is nem akadályozták meg abban, hogy a kis szemtelen Jotya kölyök nevét, a Györffy Zoli bácsi által az egykori nagy ungvári Szpárták „hőseinek” tradícióin nevelt középpályást az egész világ megismerhesse.

Szabó Jotya, kétségtelenül megérdemelten, szovjet viszonylatban dús-gazdag lett. Mert nemcsak a csapattól kapott fizetése volt magas, hanem a világot járva – az akkori szocialista sportvilág mentalitásnak megfelelően – „üzletember” is lett, csencselni is megtanult. Még hozzá alaposan. Vett és adott mindent. Aranyat, ékszert, valutát, farmert, rádiót, magnót meg amit csak lehetett. Egyszer állítólag le is bukott, de bántani nem merték, olyan nagy volt a tekintélye az egész szovjet birodalomban. Kijevben neki volt először Csjka gépkocsija, ami odaát Mercedesnek, vagy inkább egy Cadillacnek felelt meg. Tehát hamarabb volt neki Mercedese, mint a köz-

társaság első titkárának. Lett is belőle (újabb) botrány meg kalamajka, amire Jotyának még a szeme se méltóztatott rebbenni. „Ugyan, kicsoda, micsoda egy első titkár Joszip Szabovhoz képest? Vajon belövi-e a győztes gólt a CSZK elleni kupadöntőben? Nem? Akkor meg mit ugrál? Neki fog szurkolni százezer ember a kijeji Dinamó-stadionban, hogy Szá-boo, Szá-boo?”

Joty nemcsak mint focista, hanem mint ember is nagy volt. Emberi nagyságára mi sem jellemzőbb, hogy amikor már anyagilag jól ment neki, szüleinek, és koldusszegény tízvalahány testvére mindegyikének Ungváron öröklakást vett. Kifizette mellényzsebből. Ezt onnan tudom, hogy egyszer az ungvári *Ávántgárd* pályán, ahol mint egyetemista edzettem, egyszer csak jön szembe valaki. Elegáns Allain Delon öltöny, habos ingmell, krokodilbőr cipő, arany nyaklánc és gyűrűk tömkelege. Joty volt, a szegény profiú. Azért szeretett egy kicsit felválni, de ki nem? Egyáltalán nem tettetett örömmel megölelt, megcsókolt. „Hogy vagy?” – kérdezte. „Gyere, igyunk meg egy feketét a Verchovinában. Itt áll a kocsim a stadion előtt.” Igazán örült nekem, nem játszott az eszét, ahogy akkoriban mondtuk. Én meg komolyan nem tudtam, hová legyek a megtiszteltetéstől. A nagy Joszip Szabov, és én, aki csak iskolatársa sem voltam, mert nekem sikerült leérettségizni, neki nem. Beszélgettünk. Főként a régi haverokról érdeklődött: „Hogy van Hávku? És Totya? Te mit csinálsz? Tanulsz? Angolt? Minek? Nincs jobb dolgod? Mennél inkább kereskedőnek, az pénzt is tud szerezni. Meg átveri a hülyéket.” Nem felejtette el anyanyelvét, a magyart, az orosz dzsungelben sem. Úgy beszélt, mint régen, kissé hangosan, és persze az ungvári csibésznyelven. Ha nem is minden második, akkor legalább minden negyedik-ötödik szava „az istenit” volt. Mint mondta, ez anyjának volt a szavajárása: ez a sok semmire való kölyök, az istenit. No meg tőlünk, ungváriaktól is több orosz szót és kifejezést használt, amikor magyarul beszélt. És hát megemlítette, hogy már csak azért is örül annak, hogy tehetős ember lett, mert így ki tudta vakarni a szegénységből, a nyomorból, ő úgy mondta, „ganéból”, a szüleit és testvéreit is. Ez alatt értette, hogy tudott mindegyiküknek legalább egy lakást vásárolni (vagy inkább „szerezni”) Ungváron, a városon belül. No meg aztán majdhogynem el is tartotta őket. „Ez csak természetes, nem?” – válaszolta, amikor azt kérdeztem tőle, hogy nem sajnált ennyi pénzt és fáradtságot fordítani csak lakásvásárlásra. „Ha egyszer nekem van, az istenit, akkor nekik ne legyen? Az istenit! Ők a családom, nem? Egyek vagyunk, nem? Te is ezt tennéd, az istenit, nem?”

HA MAJD A HALÁL

(Csokonai motívumaira)

*Eleget laktam már a földön,
legszebb ideje váltani.
Szörnyesen szűk e testi börtön,
rám nőttek falai, rácsai.*

*Teszteltem más dimenziókat,
s mind azt firtatták: ki vagyok?
Ki vagyok az életből rúgva,
lakaton ajtók, az ablakok.*

*Végül én angyal meg állat lettem,
s váltottam másszor is alakot.
Egy gulya négy lábút megettem,
s meddőhányónyi salakot*

*hagytam magam mögött a kertben
a körték, szilvák, szőlők tövén.
Ím, ősz van. Tisztelegnek telten
a bogyók, de desztillált, tömény*

*szeszeket szeretni nincs már módom,
hiába izgattok, párlatok.
Fenn lengő hold! Nézd, mint kínlódom,
s ti, leányok, lassúdan járjatok.*

*Vagy hogy csak por meg pára lennék
Fürednek kies partjain?
E-mailben akkor hogy üzennék,
ha hiányoznának tagjaim?*

*S ha majd a halál mellém fekszik,
fog-e majd nekem kelleni?
Csak ne legyen túl hideg a lába,
s legyenek kedvemre mellei.*

BARTHA GUSZTÁV

CSODA

Az ég tündöklő kékjét, sötétbordóba bodorodó fellegekkel borította egy semmiből támadt szélvihar. A zuhogó, pergamen színű eső, vastag erekben zubogott alá a buszmegálló üvegoldalán.

– Poros – szólalt meg a futástól még pihegve a bőrig ázott lány.

– Az esőnek repcevirág illata van – fordította tekintetét a férfi a hang irányába.

Most Bianka Janka, vagy Diána?

– Ani vagyok – hadarta a lány, és jobb kezével hátrasimította, halántékára lapítgatta rövid, szél borzolta, eső verte vörös-eres színű frizuráját.

Az átváltozás lágyított a férfi mord basszushangján:

– A repce most virágzik – magyarázta, és szeme lassan végigsiklott Ani hosszú nyakán és vékony, finom metszésű arcán, egész a feltárult magas homlok balfelén megbúvó aprócska pattanásig.

Ancsának túl szép! Annának meg Anikó.

– Van egy cigid? – kérdezte Ani összekoccanó fogakkal.

A férfi egy pillanatra lehunyta a szemét. Mire kinyitotta, nekiiramodott szél cibálta a hosszúszájú esőt. A babaarcot esőcseppek pötyözték. Kellene egy törülköző; valami záraz, meleg holmi! A vacogó törékeny testre feszülő, csuromvíz fehér póló látni engedte a sötétlőn dudorodó mellbimbókat.

– Nem... nem vagyok olyan... olyan lány...

– Nem bagózok – válaszolta a férfi, s végigkutatodta feltűrt gallérú fekete színű dzsekijének zsebeit. Ani elgémberedett bal kezéből közben kicsusszant a szélvihar kifordította esernyő akasztószíja, ki a rózsaszín ákombákomokkal hivalkodó reklámszatyor füle; egyszerre koppantak a buszmegálló betonján. Mégsem kapott két kézzel a feléje nyújtott dzseki után. Hátat fordított a férfinak, és szűk, seszínű nadrágban feszülő kerekded kis fenekét ide-oda riszálva, kígyózó mozdulatokkal megszabadult a testéhez tapadt pólótól. A ruhadarabot a buszmegálló lócájára dobta, és hagyta, hogy a férfi rásegítse a dzsekit.

Mégiscsak Bianka Janka, vagy Diána!

S a férfi mégis visszarántotta a dzseki alá kúszó jobb kezét.

Az úttest tócsái egyre inkább összefüggő vízfelületté szélesedtek. A buszmegállótól párszáz méternyire, a tartókábelén himbálózó közlekedési

lámpa alatt folytak egymásba az utak; formált lebegő szigetet az esővíz hátán sodródó szemét.

Hátulról Ani testtartása olybá tűnt, mintha a dzseki cipzárjával bajmóldna, képtelen lenne egymásba illeszteni a kezdő szemeket. De a tavaszi délelőtt száz színben pompázó, ragyogó szépségét is épp ilyen nehéz összeilleszteni a viharvert délután valószínűtlenné komorult valóságával.

– Vasárnap délután nem járnak buszok – jegyezte meg a férfi.

– Tudom, hogy nem – sóhajtott Ani, és megfordult. A dzseki alól kikikandikáltak almányi mellei. – Segíthetnél!

A férfi, a dzsekivel együtt zordon kinézetét is levettette, kockás ingben alkata fiúsnak tűnt. Fürgeomozgásúnak, szelídíthetőnek. – Így ni! – remegett hangja, keze, miközben felhúzta a cipzárt a piszécске orrig. A dzseki alja a lány térdéig ért.

– Kösz! – bölintott Ani, s ripsz-ropsz elővárászolta finom, keces kezeit a kölcsönkapott ruhadarab hosszú ujjából, majd szandálját lerúgva, pillanatok alatt lehúzta magáról csuromvíz, seszínű nadrágját, s kiszáradva, búzavirág-mintás bugyiját is. A félredobott nadrág a lócán heverő póló mellett landolt, míg a bugyi a gyufaszálakkal, cigarettacsikkokkal teledobált lucskos betonon.

– Ezt minek? – kérdezte a férfi, miközben felcsippentette a selymes tapintású fehéreneműt.

– Tudja maga jól!

Nem Bianka Janka, vagy Diána, nem...

– Magázol, szóval falusi vagy.

– Hogy... hogy ne zavarjon, mikor a... az öledbe ülök – dacoskodott Ani a fülcimpáig érő dzsekiben. A vattabélés-tompította kislányos tónus már-már nevetésre készítette a férfit, de Ani váratlanul elsírta magát. Hangos zokogása nem nyomta el öngyilkossággal fenyegetőző szófoszlányait.

Csalódott. Kiben, miben?

A férfi, jobbra-balra tekingetve, gyorsan kiállt a buszmegálló elé. A sűrű esőbe vesző főúton, fényszóróival nem vetített a légbe vibráló krikzkrak-szokat közeledő gépkocsi vagy kamion. Csupán az út túloldalán pislogott, szüremkedett ki némi villanyfény a családi házak ablakredőnyeinek rései között. – Na, csüccs le szépen! – parancsolta, miután visszatért, és zsebkendőjével szárazra törölte borostás arcát, barna kefehaját. Oda a sarokba! – mutatott kezével a buszmegálló szélvédett szegletére. A hátrafelé araszoló pucér talpak meg-megcsúsztak a piszkos vizes betonon. Ani szemlehunyvva, maga elé tartott kézzel, összeszorított lábakkal huppant a lócára.

– Kérem ne, kérem, ne bántson!

Az út menti, átokvert buszmegállók az égadta világon semmitől sem védenek meg! Üvegfaik hézagain befű a hó, műanyag tetőzetükön áttűz a nap...

Halk koppanások a deszkalócán, ismétlődő éles fémes csikorgás. Ani lassan kinyitotta a balszemét, hamarjában a másikat, és a dzseki kézelőjével gondosan szétmázolta az arcán leguruló, szempillafestéktől feketés könnyecskéket. Tekintete a semmibe meredt. Bambán, közönyösen.

Tisztára, mint a Bianka Janka, vagy a Diána!

– Nem is tudom, ha bekáfolt kopaszokba botlasz ...Brr! Félpucéran: mi a fenének csatangolsz a városvégen!?

– Munkából jövök.

– Vasárnap!

– Kirúgnának a műszergyárból, ha nem... A munkásbusz az orrom előtt ment el – pötyögte Ani. A férfi tekintete, hol a mind kisebbre gubbadó lányra, hol a reklámszatyorból lócára pakolt tárgyakra tévedt. A városi piacon pár hrivenyért megvásárolható holmik – rúzs, szemfesték, kézkrem, tucatpénztárca... – , beszédesebbnek tűntek gazdájuknál, akit a dzseki, épp elnyeléssel fenyegetett.

– Farukat kellett, hazudozó hisztériákkal tele a placc, hogy tudjad!

Ani motyogott valamit, miközben oldalvást hajolva, nyújtózkodva kézhez kaparintotta a vackok között heverő rózsaszín tokos mobiltelefonját.

– Lemerült az aksija – közölte, jól érthetően.

– Nekem meg a türelmem! – tromfolt a férfi, és a kezében tartott, eddig mindhiába feszegetett, ki-be húzgált esernyőt a kukába dobta. – Egyszer se használható kínai bővli, hogy az a...!

A műanyagpalás tetőzetről mind hevesebben alázúduló esővíz falat vont a buszmegálló elé. Van, ki ilyenkor bezárva érzi magát, s van, ki kizárva. Ülni, állni; ide nézni, oda nézni, és mire se várni...

– Szakítottam, vagyis Andris szakított... Nem lát bennem fantáziát. Phh! Szveta szerint ideje stílust váltanom. Nem értem. Semmit sem értek! Hülye falusi picca vagyok...

– Vedd magadra! – szakította félbe a férfi a lány érzelmét, és meglóbálta előtte az eddig bal markában szorongatott, szárítgatott búzavirágmintás bugyit.

Minek? – értetlenkedett a lány.

– Csak! – felelte kurtán-furcsán a férfi.

Ani, kezében a fehérművel, jó ideig guggolt a lócán, mire végre felállt.

Mire vársz? – vetett kérdő, sürgető pillantást a férfi a lócán toporgóra, majd újra munkához látott: reklámszatyorba gyömöszölte a már kifacsart pólot és nad-

rágot. – Haza nem vihetlek, a feleségem féltékeny természetű – vallotta be, mielőtt a kenceficéket, a tucatpénztárcával együtt a szatyorba söpörte. – Közelben lakik egyik ismerősöm, nála talán megalhatsz. Diánának hívják, és nem szereti, ha Diának becézik.

Ani, előbb előrehajolva, majd hogy el ne veszítse az egyensúlyát, félig-meddig kiegyenesedve, bal kezével az üvegoldalnak támaszkodva tornáztatta bele lábait a bugyiba. A mind feljebbbrángatott fehérneművel folytatott mutatvány látni engedte a lány habfehér combjait, formás popsiját, s ha férfi nem fordítja el fejét, a ritkás-pelyhes szeméremszőrzetbe is beleakad a szeme.

– Szégyenérzetből nem sok szorult beléd – dűnnyögte a férfi.

– Tudja, maga jó ember – mondta Ani, miután lelépett lócáról és megigazgatta magán a dzsekit.

S nem csitult el a szél; állt el az eső – a férfi tekintete vált mind töprengőbbé. Bianka Jankának, vagy Diánának lenne miről mesélnie.

Nagybereg, 2013

SZEMBESÜLNI EGYKORI ÖNMAGUNKKAL

(INTERJÚ CZÉBELY LAJOSSAL)

Költő, tanár, helytörténész vagy és zenész, Visk község református gyülekezetének kántora. Ezek közül, úgy gondolom, magad is tanári hivatásodat tekinted a legfontosabbnak. Helytörténeti munkád tapasztalatait és eredményeit nagyszerűen használhatod a tanításban, de a költőnek és a zenésznek jut-e szerep?

Valóban tanárnak tartom magam, hiszen az életem jelentős részét az iskolában töltöttem. De azt is el kell árulnom, hogy gyermeköntudatom kialakulásától fogva nem is tanítani, hanem tanulni, vagy inkább tudni szerettem volna. Ezért sokféle foglalkozás vonzott már gyermekkoromban, többek között a borbélymesterség, a zenési vagy festőművészi pálya, de volt idő, amikor építész mérnök szerettem volna lenni. Az olvasás volt az a csoda, amely mindenhova elvitt, sok mindennel megismerkedtetett, és később arra is ráébresztett, hogy saját környezetemben, és a körülöttünk, viski, kárpátaljai magyarok világában is van értékes, megörökítésre érdemes dolog. De ez a felismerés inkább a történelem felé terelte érdeklődésemet, a felé a történelem felé, amelyről másképpen beszélt a háborút és szovjet hadifogságot átélt apám, és teljesen mást olvashattam tankönyveimben. A magyar- és a világirodalom klasszikusaival való ismerkedésem folyamán pedig az olvasmányaimból épült fel a történelem-szemléletem, ami jó, meg rossz is. Most is érvényesnek tartom azt, amit a néhány esztendővel ezelőtt Lengyel János által készített interjúban mondtam: magyartanár vagyok képesítem szerint. Hivatásomnak is ezt tartom, kiegészítve azzal, hogy tizenöt éves korom óta a mai szent napig tanulom is az anyanyelvemet és a magyar irodalmat. Mégis mikor újraolvasom Vörösmarty *Emberk*, Babits Mihály *Esti kérdés*, Weöres Sándor *Öröklét* című versét, vagy a többit, amelyek nélkül nem lennék ember, akkor elkeseredek. Mert mi az ördögöt csináltam én itt e földön több mint fél évszázadon át?

A saját verseimben önmagamot igyekeztem megtalálni, választ kerestem lelki, esetleg transzcendens kérdésekre. Közben akarva-akaratlanul verselméleti, írástechnikai problémákkal is szembekerültem. Talán ezek tisztázása jól jött az irodalomóráimon. De azt ki kell hangsúlyoznom, hogy az irodalmi alkotások

megközelítésének csak egy lehetséges módját tanítom, a diák más feldolgozási módszert is alkalmazhat (természetesen, erre ritkán van példa). Erre felhívtam a figyelmet az általam szerkesztett irodalom tankönyv előszavában is.

Ha a zenéről beszélünk, nehéz dolgom van, mert én tulajdonképpen nem vagyok zenész. Az első dallamokat lejátszani harmonikán Csüri Dezső bácsi (egy nagyszerű viski cigányprímás) tanított meg, és arra is, hogy hogyan kell harmóniát teremteni a dallamhoz. Ehhez nem volt szükség semmi másra, csak zenei hallásra. A kottaismeretemet és némi zeneelméletet Pál Károlynak, a területszerte ismert harmonikásnak köszönhetem. Ő igyekezett megtanítani a helyes ujjhasználatra, de már elkésett, mert rossz beidegződések irányították az ujjaimat, s ez a későbbiekben, amikor nagyobb technikai tudást igényelt egy-egy zenedarab, nehézkessé tette az előadását. Természetesen mindezek az én személyes gondjaimat szaporították, de az is igaz, hogy sok örömet leltem úgy a lakodalmi, mint az egyéb alkalmi muzsikálásban, az otthoni diákzenekartól kezdve az egyetemi népi együttes tagjaként, a templomi orgonán való játszásig. Az utóbbira apám halála (1987) után került sor, ez több gyakorlást igényelt, és egy időigényesebb átállás volt.

Ezen kívül egy ideig éneket is tanítottam a gáti középiskolában, a kötelező zeneirodalmi és –elméleti tudnivalók ismertetése után, vagy néha helyett, mindig énekeltünk. A „150 magyar népdal” című füzetecske népdalait tanultuk meg sorban, és egy idő múlva azt vettem észre, hogy mindegyik belekerült a község népdalkincsébe, mulatságokon, lakodalmakon is énekelték. Nagy öröm és elégtétel volt ez számomra. Ne felejtjük el, hogy az 1970-es évek második felében történt mindez.

Sokat lehetne erről mesélni, talán tanulságos is lenne, de ennek nem ebben a beszélgetésben a helye, egy fontos dolgot azonban még elmondok. A zene iránti szeretetem és a zenével kapcsolatos kíváncsiságom következtében sokat olvastam ebből a témakörből, s tágult világlátásom ezáltal is. Például József Attila egyik művészetről szóló írásában azt írja: nincs disszonancia, csak meg nem értett konszonancia. Leegyszerűsítve: ha a zongorán egyszerre megütök két egymás melletti billentyűt, fülsértő lesz. Ha ugyanezt a két hangot beépítem egy akkordba, szépen hangzik. De akkor is enyhül a disszonancia, ha a az egyik hangot egy oktávval lejjebb vagy feljebb szólaltatom meg. Ezek szerint a távolság csökkenti a disszonanciát. Az érdekes az, hogy ez a lét egyéb területein is érvényes, nem csupán a zenében.

*Diákkorunk óta ismerjük és szeretjük egymást, tagja voltál a Forrás Stúdió-
ónak. Tudom, már akkor is írtál, de az első nyilvános szereplésedre viszonylag
sokat kellett várni. Miért?*

Én gyermekkoromtól íráspárti voltam. Ami megragadta a lelkem, a képzeletem, gyakran leírtam, naplót is vezettem kisiskolás koromban, csak nagyon rendszertelenül. Ha jól emlékszem, már elemiben írtam „verseket”, de azok elvesztek. Egyik azonban fennmaradt, igaz, azt már középiskolás koromra (1967) szedtem ráncba. A versnek a református templomunkhoz tapadó népi emlékezet, hangulat és ennek az ősi épületnek a szeretete volt az ihletője. Ez a vers nem régen jelent meg nyomtatásban. A *Kálvincsillag* 2012-es számában közölt *Emléke a kertnek* c. írásomban kifejtett gondolatmenetem elindítója lett.

Kérdésemre pontos válaszként azt mondanám: Határozott szándék nem volt bennem arra, hogy költő legyek. Ha a hangulatom úgy hozta, vagy úgy hozza, ma is hozzáfogok, és vagy lesz belőle vers, vagy nem. Be kell vallanom, hogy nem is rendezkedtem be írásra ötven éves koromig. A Naplót és a verses könyvemet, de még az iskolatörténetet is egy dohányzóasztalon gépeltem le. Az is igaz, hogy ezen a téren iskoláskoromban nem volt segítóm. Nem is lehetett, hiszen – mint már említettem – nem készültem írónak vagy költőnek. Az olvasmányaim mellett voltak azonban olyan személyek, kortársaim és idősebbek is, akiktől sokat tanulhattam. 1968 augusztusában ismerkedtem meg veletek, tagja lettem a Forrás Irodalmi Stúdióinak. Lehetőségem volt még frissiben, legtöbbször kéziratban elolvasni a te, a Zselicki József, a Füzesi Magda, a Balla Teréz, a Ferenczi Tihamér és mások verseit, valamint Györke László prózai írásait. Mindezek valószínűleg formálták esztétikai nézeteimet, természetesen a magyar- és világirodalom klasszikusainak, valamint a kortárs magyar irodalomnak szüntelen olvasása mellett. Tudod, mindennapos kapcsolatban voltunk, sőt néhányan együtt is laktunk a diákszállóban. Sokáig egy udvarra nyíltak ajtóink, majd együtt béreltem lakást S. Benedek Andrással, aki olvasottságával, az irodalom iránti szenvedélyével és szaktudásával, valamint munkabíráásával nagy hatással volt rám. Néhány novellakísérletemet Kovács Vilmosnak is megmutattam. Még kiforratlannak tartotta őket, de bíztatott. Az is igaz, hogy azokban az években más, sokkal sürgetőbb dolgunk volt. Ha össze akarom foglalni az előzőket, akkor azt kell mondanom, hogy az említettek és Fodó Sándor, akivel testi-lelki barátságban voltunk inkább jellemem alakulására voltak döntő hatással. És csak a múlt század 80-as éveinek végén jutottam el annak a felismeréséig, hogy össze kellene gyűjtenem írásaimat (főleg verseim voltak) és közzétenni. Ma sem vagyok biztos abban, hogy jól tettem-e. 1990 körül kezdtek megjelenni közéleti írásaim, kritikáim a *Kárpáti Igaz Szó*-ban, a *Kárpátaljában*, verseim és irodalmi tárgyú írásaim a *Hatodik Síp*ban

és a *Pánsíp*ban is. Közben a néprajzi gyűjtőpályázatokra beküldött munkáimat is díjazták. 1996-ban pedig megjelent első és eddig egyetlen verskötetem, az *Évszakok ösvényein*.

Első könyved, a Napló (1976 – 1989) 1989-ben jelent meg, s rögtön tudtuk, hogy ez a mű a kárpátaljai magyar értelmiség fontos kordokumentuma. Honnan kaptad a késztetést, hogy naplót írj?

Fentebb említettem, hogy az írás már kiskoromtól kezdve az érdeklődésem középpontjában állt, és hogy naplót is vezettem. Azoknak a napoknak az eseményeit jegyeztem fel leginkább, amelyeken cimboráimmal a viski határt, vagy a Tisza-partot jártuk be. Különös hangulata volt ezeknek a nappali, később éjjeli csatangolásoknak, amelyeket valamilyen belső kényszer miatt meg kellett örökítenem. Sajnos ezek a feljegyzések elvesztek. 1973 őszén lettem a Gáti Középiszola magyartanára, számomra idegen helyen, öt évi ungvári tartózkodás után. Lakást az állami szervek nem tudtak adni, Kovács Emil (Kovács Vilmos öccse) volt akkor az iskola igazgatója, ő sietett segítségemre, bekvártélyozott saját lakásába. Ekkor kezdtem napjaim fontosabb eseményeit bejegyezni egy kék műbőrbe kötött határidőnaplóba, melyet ajándékba kaptam valakitől. Később valami miatt nem tartottam megörökítésre méltónak ezt az időszakot, mert zsilittel szépen kivágtam az 1973-ban, 1974-ben és 1975-ben írtakat, csupán az 1976-tól kezdődők maradtak meg. Lehet, hogy szégyelltem a kitérülésemet. Sok nyomorúságban és megaláztatásban volt részem abban az időben. A lényeg az, hogy Penckófer Jancsival – akivel gyakran találkoztunk, és jókat beszélgettünk – Nagy László 1975 februárjától napi rendszerességgel vezetett naplója jött szóba, és Jancsi megjegyezte, hogy milyen fontos kordokumentumok a naplók, s hogy milyen nagy kár ezeknek a hiánya Kárpátalján. Mondtam neki, hogy nekem van egy 1976-tól 1989-ig vezetett naplóm, ha egy kissé hiányos is. Így jelent meg könyv alakban 1996-ban, A *Hatodik Síp Mandátum Kiadó* adta ki. János volt akkor a kiadó felelős szerkesztője. Az egészhez még annyit szeretnék hozzáfűzni, hogy ma már sajnálom, hogy nem láttam el a kiadványt jegyzetekkel, és hogy nem törekedtem szépirodalmi igényre. Igaz, a feljegyzések születésekor csak az ösztinteséget és az igazságot tartottam fontosnak.

Idézek a Naplóból: „1976. március 7. Délelőtt Bénivel. Összefutunk két kárpátaljai magyarral. Tipikusak. Egyik eredetieskedik, szidja a rendszert. Írónak készül. Ehhez nem értek. Inkább nem értem. Már mint azt: hogy

lehet írónak készülni?” Csalhatatlan érzékkel tapintasz rá az írójelölt jellembeli sántaságára. Ma mi a véleményed az efféle „készülődésről”, s áruul el végül: lett-e az illetőből valaki?

Mert lett belőle valaki, azért nem érdekes ma már az akkori véleményem. Én gyermek- és ifjúkori olvasmányaim hatása alatt úgy képzeltem el, hogy az igazi író azért ír, mert el kell mondania, ami a szívé, lelkét nyomja. Ha segíteni akar, akkor írónak nevezhető. Mintha a segítő szándékot manapság háttérbe szorítaná az írni tudás, az írástechnika kérdése, holott mindkettő egyformán fontos. Segíteni csak úgy tudsz, ha a művészi kifejezés legkorszerűbb, leghatásosabb fegyvertárát sorakoztatod fel az igazság kimondására, de ha mindezeket az igazság kimondása helyett alkalmazod, vagy a valóság elferdítésére, akkor felesleges az erőfeszítés. Ezt érvényesnek tartom a kortárs magyar irodalomra is mindamellett – be kell vallanom –, hogy mindig rajongtam az újításokért, és most is kíváncsian lesem, hogy nem találunk-e ki a fiatalok olyan dolgokat, amelyek a művészi kifejezés eszköztárát gazdagítják? Máskülönbem nem kötelező mindent leírni, kimondani, különösen olyan dolgokat, amelyeket nem ismerünk, lényegükről halvány gőzünk sincs. Miért nem mond ilyeneket senki: *Embernek készülök*.

Verseid első gyűjteménye, az Évszakok ösvényein, szintén 1996-ban jelent meg. A Romjain a huszti várnak című versedben Luther Márton híres mondatát parafrázálva (Itt állok és semmit sem tehetek) utalsz saját kisebbségi sorsunkra. Úgy látod, hogy semmit sem tehetünk a romlás ellen?

A kisebbségi sors igen veszélyes terület, mert könnyen áldozatúl esik az igazságérzeted, a lelked. Iskoláskoromban a mi vidékünk, a Felső-Tisza-vidék iskoláiban volt egy Határőrök Ifjú Barátai elnevezésű tanulói szervezet, amely leginkább csak formálisan működött. Egy alkalommal, valahol Bocskó mellett, a szervezet vezérkara nagy találkozót rendezett, s az iskolánkból engem küldtek el. A rendezvény előtt a beiktatásnál az egyik szervező megkérdezte, hogy valóban magyar vagyok. Miután igennel válaszoltam, az egyik ukrán vagy orosz anyanyelvű – már nem emlékszem – sorstársam megjegyezte: akkor fasiszta. Természetesen rosszul esett, de azt is megtanultam, hogy ilyen esetben a szeretet megment attól, hogy sértett lélek legyek. Hisz ez a kis kortársam nem igen tudja, mit beszél, nyilván valamelyik felnőttől halotta, vagy tankönyvben olvasta (erre volt elég esélye 1965 táján).

Végül is nem gerjedt ellene harag szívemben. Az egy másik kérdés, hogy megvolt a véleményem a rendszerről, az oktatásról stb. Nagyon fontos, hogy az ember ne engedjen teret lelkében a haragnak, gyűlöletnek.

A romlás ellen a legnagyobb védelem a tiszta lelkiismeret. Csak hát ez a kijelentés túlságosan elvont.

Az általad említett versem úgy született, hogy Józán Lajos Tiszteletes úrral két és fél évig kisegítettük a huszti református gyülekezetet, mert lelkes és kántor nélkül maradtak. Jól éreztem magam köztük, kis csapat volt, de szinte valamennyien részt vettek a szertartásokon, és szépen énekeltek. Feltűnt azonban, hogy az istentisztelet után, a cinteremben már ritkán hangzott el magyar szó. Utánanéztem: 1828-ban 118, 1846-ban 370, 1994 táján 250 református magyarja volt Husztnak, csökkenő tendenciát mutat ugyan, de ez nem indokolja, hogy a magyar szó elhalkuljon a templom környékén. Ez a keserű tapasztalat, a beolvadásunktól való félelem kényszerítette ki belőlem ezt a verset, és valójában a tehetetlenségemet kárhoztatom benne, mert végül is Kölcseyhez menekülök, a reformkori megoldásnál maradva, mert jobbat nem tudok. Az is igaz azonban, hogy hit nélkül nem képzelhető el a „Hass, alkoss, gyarapíts!”. Itt jön a Luther Márton-i magatartás. Arra gondolok, amikor a wormsai Birodalmi Gyűlés felszólította, hogy vonja vissza tanait, nem tette. Magyarán: akkor is tartsunk ki igazunk mellett, ha döntésünknek negatív következményei lehetnek.

A Czöbel Minka emlékét idéző Quo vadis? című költeményed sok olvasód lelkében hagyott maradandó nyomot. Ha érettségiző diákként ezt a verset kellene elemezned, mit írnál róla?

A közelmúltban kérdezte egy magyar szakos diáklány egy régebbi, az *Örök készenlét* című versemmel kapcsolatban, hogy valóban kilátástalannak látom a létet, mint amilyen Sziszüphosz sorsa is? Pedig a versben egyáltalán nincs szó arról, hogy a létet kilátástalannak látnám. Inkább arról, hogy én is a saját korom Sziszüphosza vagyok, aki egy felülről mért büntetés következményeként egy újra és újra aláguruló követ görgetek egy hegyre, és reménykedem, mint bizonyára az eredeti Sziszüphosz is, hogy ha újra próbálkozom, biztosan sikerül, mert lehet, előzőleg valamit elrontottam. Ezt közösségre kivetítve is el lehet képzelni. Megpróbáljuk az emberi ész összpontosított erőfeszítésével, a tudomány és a technika segítségével eljuttatni civilizációnkat egy olyan magas és stabil helyzetbe, ahon-

nan már nem gurulhat alá. A történelem eddigi tapasztalatai szerint alá fog gurulni. Természetesen a mítoszt egy kissé tovább is gondoltam. Ennek megfejtése az olvasó feladata.

Hasonlóan vélekedtek néhányan a *Quo vadis?* című versemről is.

Ehhez hozzá kell fűznöm azt, hogy engem sokat foglalkoztatott és izgatót az *abszurd* kérdése, ami lényegében Albert Camusnak köszönhető, helyesebben az írásainak. A furcsa az volt, hogy miután elolvastam a *Pestis*-t, a *Közöny*-t majd a *Sziszüphosz mítoszát*, semmi abszurdot nem tapasztaltam bennük, inkább tettvágyat szítottak bennem, mintha a világ dolgainak kontúrjai élesebbé váltak volna számomra, és mindent az erkölcs szemszögéből kezdtem megközelíteni. Ez így is maradt nálam, és ezt ma sem bánom. Pedig később megismerkedtem Nietzschének a morál mint előítélet elleni hadjárataival is. Azt viszont nem tagadom, hogy az abszurdítás hideg lehelete kissé megérintett a *Quo vadis?* írásakor. Én is abszurdnak érzem *az ember és a világ viszonyát* sokszor, de én a világot, nem tartom értelem nélkülinek.

A *Quo vadis?* című versben felsorakoztatott képek a 20. század végének vagy a 21. elejének uralkodó embertípusát vizionálják. De az is lehet, hogy azt a bármely más korban élő embert állítja elénk, akit meg kell menteni, mert lelkével nem törődik, csupán az anyagiakkal, társtalan, érzéktelen, történelmét nem ismeri, önmagát már-már elveszti, akinek megvilágosodása későn, közvetlen halála előtt történik, önakaratán kívül. Legnagyobb tragédiája az, hogy míg él, nem keresi élete értelmét.

Aki sötéten-látással vádol, annak újra csak Camus szavaival felelek: „Nem szerethetjük anélkül az életet, hogy ne kelljen kétségbeesni miatta.”

Ami a vers formai jellemzőit illeti, azokat Czóbel Minkától, a magyar szimbolizmus első magyarországi képviselőjétől kölcsönöztem, azért az ajánlás is. Véletlenül kezembe került a költőnő *Királylányok holdvilágnál...* című költeménye. Ez a szecessziós alkotás a szenvedély magányáról szól, és vallomás, vers, dráma egyszerre. Igen erős hatást gyakorolt rám.

A gáti tanári évek után sorsod hazavezérelt Viskre, s közösségedet csakhamar meglepted A viski magyar iskola történetével. Milyen forrásaid voltak e kiváló helytörténeti dolgozat elkészítéséhez?

Valóban így történt: apám halála után a viski református gyülekezet orgonistája lettem. Két hét állt rendelkezésemre, hogy elsajátítsam az orgonajáték technikáját, különösen a pedál használatát, és megismerkedjek a zsoltárok és

dicséretetek dallamaival, és folytathassam apám tevékenységét, amelyet 1956-tól 1987-ig űzött tisztességgel. 1987 Szilveszter estéjén ültem először az orgona mellé, és sikerült hibátlanul végigjátszanom az ünnepi istentiszteletet. Örültem is, hiányérzetem is volt. És mivel szeretek mindennek a végére járni, átlapoztam a régi kottákat, korálkönyveket, és megpróbáltam magamévá tenni az egykori kántortanítók még használható tapasztalatait. Természetesen Peleskey Sándor *A viski református egyház története* c. könyvét is áttanulmányoztam, aki több más dolog mellett megörökítette a viski egyházi iskolák tanítóinak nevét 1657-től kezdődően. Ez adta az ötletet a tanítók névsorának teljesebbé tételére. S ahogyan egyre jobban belemelegedtem, egyre több adat gyűlt, ez bátorított arra, hogy megírjam az iskolám történetét. Ekkor még Gáton tanítottam, és hétvégeken hazautaztam a szombati és vasárnapi istentiszteletekre. Hat évi ingázás után 1994-ben hazaköltöztünk a feleségemmel, itt folytattuk mindketten a tanítást. Közben minden szabadidőmet az iskolatörténet anyagának összegyűjtésére fordítottam. Áttanulmányoztam a magyar neveléstörténeti irodalmat. Mivel több mint négyszáz évig csak egyházi iskolák voltak Visken is, elsősorban Békefi Remig *A népoktatás története Magyarországon 1540-ig*, Benda Kálmán tanulmányai a felvilágosodás korának paraszti műveltségéről, valamint különböző egyháztörténetek voltak segítségemre. A konkrét Máramarossal foglalkozó P. Szathmári Károly, Várady Gábor, Viski-Krüzselyi Bálint, Bélay Vilmos mellett rábukkantam két igen értékes kézira: az egyik Titli József munkája 1927-ből, a címe: *A viski magyar tannyelvű állami iskola történelme az 1900. évtől 1920-ig*, a másik pedig Szabó Sándor, nagyszőlősi iskolaigazgató 1942-ből származó kézirata *A Máramaros-Ugoccai ref. Egyházmegye a magyar nemzetnevelés szolgálatában* címmel. De nagy segítséget nyújtottak a kortársaim munkái is, hiszen S. Benedek András, Balla Gyula, Bakkai Éva, Balogh Balázs, Gulácsi Géza, Kozma Endre, Orosz Ildikó és mások idevágó tárgyú írásai nélkül nehezen tudtam volna a 20. század végének oktatásügyi helyzetét vázolni.

Nem véletlenül hagytam a végére a viski egyházi levéltárat, amelynek zömét sikerült megmenteni. id. Sari Józsefnek köszönhetjük, hogy a történelem kíméletlen szelei szét nem sodorták ezt az értékes anyagot. De van egy fontosabb dolog, amiért hálásak lehetünk Jóska bácsinak, az, hogy minden mozzanatát megörökítette a viski magyar iskola 20 évig tartó építésének. A viski magyarság iskolaügyének elkötelezett híveként ennek az építkezésnek egyik szervezője és mozgatója volt nagy szolgálatot téve azal is, hogy igyekezett mindent rögzíteni.

Sokat lehetne erről beszélni, mert a levéltári kutatásaimról nem is szóltam. Minden esetre a szülőfalum történetének megírásának ötlete és kivitelezése is az iskolatörténetből indult.

2002-ben már nagyobb formátumú munkát adtál ki kezedből, a Visk történetét. Ezzel elérted, hogy az egykori koronaváros lakói nemzedékeken át, talán száz év múltán is emlegetni fogják a nevedet. Kell(ene), hogy szülőföldünkön másutt is falumonográfiák írassanak?

A *Visk története* megírása úgy kezdődött, hogy miközben az iskolatörténet elkészült, a Viskkel kapcsolatos adatok egyre gyűltek továbbra is. Az egyik unokanővérem, aki családjával Székesfehérvárról Zámolyra költözött, 1998 augusztusában megajándékozott a *Zámoly története és néprajza* c. kilencvenvalahány oldalas könyvecskével, amelynek bevezetőjét Csoóri Sándor írta, akinek én nagy tisztelője vagyok. Azonnal elolvastam, és nagyon megragadott. Négy szerző tanulmányai képezték a dolgozat tartalmát. Tetszett a könyv tömörsége, és az is, hogy a történeti részt egy néprajzi összefoglaló követi. Egy ilyen könyvet kellene írnom szülőfalumról, Viskről – gondoltam. Rendszereztem az évek óta gyűjtögetett dokumentumokat, jegyzeteket, s hozzáálltam az újabb adatok gyűjtéséhez. Olyan szépen gyűlt a falutörténet anyaga, hogy le kellett mondanom arról a tervemről, hogy egy kötetbe erőltessem a történeti részt a néprajzival együtt. Úgy döntöttem, megírom a település történetét, ezt követően pedig néprajzát külön könyvben. Ez utóbbiról még most sem tettem le. Akkor kishitű voltam, bevallom, mert nagyon nehezen fogtam hozzá a könyv írásához. Néhány alkalommal meglátogatott még Gáton, később Visken is Balla Gyula barátom Skultéty Csabával. Nekik említettem, mivel foglalkozom, s Csaba biztatott, hogy csak csináljam, mert múltunk tisztázása nagy segítség a jövőre nézve is. Jóleső érzés volt hallgatni elményeit a gyermekkorából, amelynek egyik szakaszát Visk szomszédságában Handal-Bustyaházán töltötte. 2000 nyarán találkoztunk újra Eszenyben, Balla Gyula temetésén. Jóval a gyászszertartás előtt érkezünk, a gyász némaságát lassan feloldották a percek, órák. Csaba megkérdezte, hogy hozzáfogtam-e már a monográfia megírásához. Röstelkedve vallottam be, hogy még nem. S ott, akkor biztatott. Hazatérve azonnal hozzáálltam a munkához.

Hogy konkrétan a kérdésedre feleljek, jó monográfiákra minden településnek szüksége van. Elsősorban a történelemírásnak ez kell legyen egyik fontos forrása. Emellett nevelő hatással van arra a közönségre, akiről és akinek íródik. De legnagyobb jelentőségű az elszakított területeken, ahol az

anyanyelvi iskolák veszélyben vannak, a templomokban fogy a magyar anyanyelvű hívő, egyre gyorsabb a szórványosodás, s már egyes helységeekben nincs kit tanítani. Az a jó, ha ösztönösen érezzük, a néphagyomány fontosságát, de ha már nem, akkor tudatosan meg kell szervezni a múltunk feltárását, mert a népi hagyományainkban van a legnagyobb nemzetfenntartó erő.

Az utóbbi hónapok során ifjúságunk idejének két fontos dokumentumát is feldolgoztad és közreadtad az Együtt lapjain. Az egyik a Forrás Stúdió jegyzőkönyve, a másik egy aláírásainkkal ellátott tiltakozó távirat, amelyet az egyetemi tanári állásából elbocsátott Fodó Sándor érdekében küldtünk a kijevei oktatási minisztériumba. Ha azt vesszük, egykori polgárjogi mozgalomunk dokumentuma mind a kettő. Mivel magyarázod, hogy megőrizted, s ma miért tartottad fontosnak, hogy közreadd e két megsárgult, külsőleg jelentéktelennek látszó bizonyítékot?

Sokkal több mindennek meg kellett volna maradnia a 70-es évekből, mert több írást félreraktam arra gondolva, hogy jó lesz még valamire, ha másra nem, akkor a feledés ellen. Ma már tudom, hogy aminek el kell vésnie, az el is vész. Hadd vesszen! Véletlenül kerültek meg az általad említett írások is. A sok költözködésem az oka annak, hogy elfeledkeztem, mit hova csúsztattam be. Csupán Ungváron öt helyen laktam, Beregszászon két, Gáton szintén öt kvartélyom volt. Mikor huszonhat év után hazakerültem Viskre, már legkevesebb tizenkét költözködésen voltam túl. Abban reménykedem, hogy még előbukkan valami írásemlék, hiszen megvolt a második Beadvány egyik aláíratlan példánya, egy távirat másolata, amelyet az oktatásügynek küldtünk Sari Jóskával, mert már elmúlt szeptember elseje 1973-ban, mi még mindig nem jutottunk álláshoz. Emlékszem, hogy őrizgettem az egyetemi műkedvelő együttesünk egyik teljes műsorát is. Sajnos ezek mind elvesztek.

Mindaz, ami a 60-as évek végén és a 70-es évek elején, a mi nemzedékünk ifjúkorában történt a magyar nemzeti kisebbségünk fennmaradása érdekében, az máig ható. A megtörtént dolgokra azonban, bármennyire is ügyelünk (ha ügyelünk), az idők multáival rárakódik egy kis por, amely tompítja a lényeges vonásaikat. Sokszor személyes érdekből vagy ideológiai megfontolásból idomítunk egy kicsit a megtörtént dolgokon, s évtizedek múltán már nem is emlékszünk arra, hogy is történt az esemény pontosan. Ezért kell olykor – különösen, ha az alkalom is kínálja – felfrissíteni a múltat. Nagy szükségünk lenne arra, hogy gyakrabban szembesítsük magunkat egykori önmagunkkal.

A Fodó Sándorhoz fűződő barátságod, az iránta táplált önzetlen szereteted, a belé vetett feltétlen bizalmad jelentős mértékben alakította fejlődésedet, fejlesztette gondolkodásodat, szellemiségedet. Bár halála korán eljött érte, meg kellett érnie a kárpátaljai magyar közösség politikai megosztását, s már nem maradt ideje, hogy rámutasson: hol rontottuk el? Helyette, ám az ő nevében is hogyan tudnál a kérdésre okulásunkra szolgáló választ adni?

Már valahol szoltam arról, hogy 1968 nyarán ismerkedtem meg személyesen Fodó Sándorral, addig csak hallottam róla, annak ellenére, hogy viskiek voltunk mindketten. Tizenegy év korkülönbség sokat számít, ha még csak tizenéves vagy. A felvételi vizsgák után, de még az egyetemi foglalkozások megkezdése előtt kötelező gyakorlatot kellett letöltenem Ungváron. Három fizikus egyetemi hallgatóval laktam kvartélyon Magdus néninél, ott, ahol Fodó is egy tágas szobát bérelt. Esténként gyakran beszélgettünk. A legkomolyabb dolgokról akkor, amikor egy meleg augusztusi délután, vagy inkább estén áthívott a szobájába, és azt mondta: Öltözz, jössz velem! Néhány perc múlva már döbbenetn néztük a perecsenyi út szélén állva a Csehszlovákia felé dübörgő szovjet hadsereget. Hazafelé sétálva kiderült, hogy hasonló véleményünk volt az élet dolgairól.

Ebben az is közrejátszott, hogy mint középiskolás diák nyaranta én is megfordultam Krüzsely Erzsike néninél, a Munkácson élő, de a nyarakat Viskén, a Velence utcai családi házban töltő asszonynál, aki a szárszói népfőiskolán gazdagította ismereteit, pallérozta az amúgy is minden szépre és jóra fogékony lelkét. Erzsike néni létrehozta maga körül azt a Németh László-i szigetet, amely a társadalmi újjászületés csíráját hordozta. Sándor akkor már elismert tagja volt ennek a társaságnak. Ennek a szellemi műhelynek (bátran nevezhetjük így) forrásvidéke a népi irodalom volt, de már rég nem csupán arról volt szó, hogy a jövő letéteményesének a falut, a magyar parasztot tekintjük, hanem inkább a *harmadik útról*, de leginkább az utat mutatókról, a Németh László által kutatott „örök magyarság” képviselőiről. Ma már tudom, hogy a Kert-Magyarországról, a minőségi munkát végző – önkéntesen szövetkező – kistermelők országáról szóló elképzelés milyen messze volt a realitástól, de az említettekkel való ismerkedés megalapozta a magyar sorskérdések iránti érzékenységünket.

A másik kiindulópont az volt, hogy a mi gyermekkorunk világa nem semmisült meg, mint a szüleinkké, de átütött rajta annak a régi világnak a fénye, amelyben ők éltek. A hontalanság érzését azonban örököltük, átél-

tük. Hiába volt ott a szeretett táj, a föld, azt mind elidegenítette a kolhozosítás, az államosítás, az anyanyelvhasználatról nem is beszélve. Ki gondolta akkor még, hogy ettől rosszabb is bekövetkezik.

Én nem vagyok politikus, de méltányolok minden jóra törő politikai igyekezetet. Már a 70-es évek elején tisztán körvonalazódott: ha a kárpátaljai magyarság lehetőséget kapna arra, hogy sorsát önmaga irányítsa (bármilyen formációnak nevezzük azt), szabadabb kezet kapna gazdasági, kulturális és politikai életének megszervezésében, s mindezt állami támogatással úgy, mint az ország egyik, a többiekkel egyenrangú közössége, akkor biztosítva lenne megmaradása és talán felemelkedése is. Ennek eléréséért történt és kell, hogy történjen minden igyekezet. Ráadásul a tapasztalat eddig azt mutatja, hogy a mindenkori hatalom nem hajlandó partnerként viselkedni ebben az ügyben. Ezt kell kiharcolni. Ezért kell a magyarságnak munkálkodni, ebben egyetérteni.

Ami a kárpátaljai magyarság politikai megoszlását illeti, az régi keletű. Más elszakított területek magyarsága között is jelen van. Már közvetlen 1945 után a szocialista típusú politikai, gazdasági, társadalmi átalakulás – a történelmi pártok felszámolása, a mezőgazdaság, ipar és oktatás államosítása, az osztályharc – az adott közösségben részben a saját sorából kiválasztott és kiképzett elit révén valósult meg. Ez az elit (?) osztotta meg először a kárpátaljai magyarságot, és fordította szembe egy részét önmagával. Azok pedig, akiknek nem tetszett mindez, dühöngtek, lázadoztak. Ők a hatalom előtt nemkívánatos személyek voltak. A pártvezetés véleménye szerint letértek a helyes útról, s ezt egészen a 80-as évek közepéig unos-untalan emlegették.

Már fiatalon, úgy itthon, Visken, mint a kárpátaljai (akkor még kárpátontúli) településeket látogatva mindenütt a magyarság megosztottságával szembesültem. A mezőkön és a gyárakban, az értelmiség között is sokan voltak olyanok, akik elfogadhatatlannak és igazságtalannak tartották a szovjet rendszert, ezek csak sínylődtek, de közülük sokan kész voltak az áldozathozatalra is. És voltak az alkalmazkodók, a hatalommal szemben lojálisak, csupán az egyéni érvényesülésüket szem előtt tartók. Tudom, azóta sokkal csiszoltabb, körültekintőbb vélemények, „igazságok” is kialakultak, de a külhoni, így a kárpátaljai magyarság megosztottsága innen ered. Sándor hitt abban, hogy ez az ellentét megszüntethető, ha józan ésszel próbáljuk megoldani, s ha élne, bizonyára kitalálna valami kompromisszumos megoldást. Én olyat nem tudok. A helyzetünket egy irodalmi párhuzammal próbálom érthetőbbé tenni, a népiek és az urbánusok szembenállásával. Mind a népiek, mind az urbánusok magukról a

legjobbat, a másiktól a legrosszabbat gondolták és hangoztatták. De az igazság ott áll mindenek mögött. Lassan eljön az az idő, amikor a két fogalom jelentését veszti, helyette újabb, más természetű gondok jelentkeznek.

Talán így lesz egyszer a kárpátaljai magyarsággal is. De addig is élni kell, megmaradni. Egyelőre ujjongni egyáltalán nincs okunk, de az itteni maroknyi magyarság jövőjét illetve legyünk bizakodók. Sok tehetséges fiatalunk van, és bizonyára egyre több lesz a jövőben is. Olyanok is, akiknek teljesítményei egyetemes magyar mércével, vagy netalán európaival mérhetők.

Ahhoz, hogy ez megvalósuljon, minden kárpátaljai magyar egyéni felelősségére van szükség.

A beszélgetőtárs: Vári Fábián László

CSEH SÁNDOR

AKÁCFÁK ALATT (9)

A szeles, tocsogós március mindenféle meghűléses és ragályos megbetegedéseket hozott a faluba, amelyek főleg a pulyákat sújtották. Laci is elkapott egyet a gyengébbik fajtájából, a mumszból, aminek gonosz módon még örült is, mert nem kellett iskolába járni. Ez volt a jó oldala a dolognak. A rosszabbik oldaláról szemlélve, az a félelmetes injekciós tű volt a zavaró tényező, amivel Mariska nényje járt szurkálgatni házról házra, és osztogatta a mindenre jó penicillinjét. Mariska nényje a falu idős bábája és egészségügyi mindenese volt, sőt még a rontáslevétel macerás tudományát is birtokolta. Fekete bajuszkája is volt neki, s amikor könyökig feltúrta a pulóverét és magasra tartotta a fecskendőt, bajuszkája végét rágcsgálva kajánul mosolygott. Akkor tűnt a legfélelmetesebbnek, amikor reszkető ujjával körözött áldozata fölött, majd végül bevitte a találatot.

Laci ezeket a napokat mondhatni, hasznosan töltötte el. Hogy ne maradjon le a társaitól, új leckéket tanult, olvasott, rajzolt, rádiójátékokat hallgatott, rendezgette a gyufacímke-gyűjteményét, de amit különös kedvvel és izgalommal csinált, az volt, hogy szerkesztett egy rejtélyes ábcét, amit egy titkos napló vezetésére óhajtott felhasználni. Két nap múlva már folyékonyan írta és olvasta a titkos szöveget a titkok naplójában, amelyet egy olyan szigorúan titkos helyen rejtetett, hogy arról csak egyetlen lény tudott, a megbízható Domcsi kutya. Elhatározta, csak Ferivel fog társulni a rejtjelek használatát illetően, ő azonban finoman elutasította a bizalmat. Azt mondta: „Várd már ki, amíg én is megbetegszem, akkor majd én is ráérek foglalkozni vele.” Az egyik napon Laci a következő titkos szöveget írta a titkos naplójába: „1959. március 6. Holnap apával televíziót megyünk nézni. Bár már holnap lenne! Alig várom már, mikor látom meg én is, milyen az a televízió. Azt mondják, csak magyarul beszélnek benne. Jó volna nekünk is egy. Feri sajnos nem lett beteg. Így nem ér rá megtanulni a jeleket. Én már meggyógyultam. Hétfőn megyek iskolába. Elég baj az nekem! Legalább futbalozni lehetne már, de még nem lehet. A Domcsi megfiadzott.”

A falu harmadik televíziójának Jozsif Jozsifovics lett a boldog tulajdonosa. Ő volt az iskola francia és történelem szakos tanára. Ezen a tavaszon

a televízió műsorára éppen a Tell Vilmos című film folytatásos sorozata volt tűzve. Érdekes és véletlen módon Laci a német nyíltórán a Wilhelm Tell című olvasmány tartalmának a sikeres elmondásáért kapott egy ötöst Ágnetá Ivanovnáától. Érthetően ezért is nagy izgalommal és kíváncsisággal várta a találkozást a tudománynak ezzel az új csodájával. Jozsif Jozsifovics nagyon megértő házigazda volt, bárkit szívesen vendégül látott, aki nem szégyellte elmenni hozzá filmet nézni. A kis szobából ki kellett hordani néhány bútort, és helyette lakodalmi lócákat hoztak, hogy csak azok ne férjenek be, akiktől már az ajtót sem lehetett volna bezárni. Egy dicséretes kikötése volt dohányos létére, a tanító úr nagy öröme, hogy televíziózás közben ne gyűjtsanak rá. A sötét szobában mindenki szinte visszafojtotta a lélegzetét, amikor megvilágosodott a képernyő, és meghitt, kékes fények vibráltak az emberek ünnepélyes ábrázatán. Az ajkak megnyíltak, a szemek pedig elfelejtettek pislogni. A film bevezető indulója német nyelvű volt, de azután már mindenki a szép magyar nyelv „uras” változatát hallhatta, s ez meghatotta a nézőket. Egy Árpád bátyjának szólított öreg a film után elmesélte a társainak, hogy ő egyszer volt Pesten színházban is. Fedák Sári is játszott abban a színdarabban, de ő azt, amíg él, el nem felejtí, olyan szép volt. Hát ezt se fogja már elfelejteni, hogy a házban is lehet már „mozit” nézni. Ezt sosem gondolta volna!

– Úgy van, úgy! – Szólt közbe egy asszony. – Jó dolog e. Mindent lehet érteni, nem úgy, mint a Bikaólban. Hazajött a fiam a mozibú, oszt kérdem: Értettél valamit? Azt mondja: Csak annyit, hogy *ruki verh!* (kezeket fel), meg *ogony!* (tűz).

Az idő elteltével ebben a kis eldugott faluban, amelyen az országútnak csak egy kis szakasza haladt keresztül a túlsó végén kanyargó Tisza miatt, a legidősebb emberek is kezdték lassan elfogadni ezt a távolbalátónak keresztelt, világba tekintő készüléket, néha azonban fenntartásokkal voltak iránta. A műkorcsolya-világbajnokság televíziós közvetítése például kiábrándítólag hatott az egyszerű parasztemberekre. Csálásnak, trükknek vélték a látottakat. Nagyon hiányolták a versenyzők kezéből a szöges botot.

– Nem hiszem én ezt, la! Meg van e gyorsétva – mondta az egyik.

– A hát! – tódították többen is. Hogy lehet olyan gyorsan csúszeni bot nélkül, még hátrafele is, meg ugrálni is?! Ez csak a filmen van úgy megcsinálva, nem igazi e. Biztosan meg van gyorsétva!

Az ehhez hasonló beszédek egészen addig tartottak Jozsif Jozsifovics és

Ludvig Alekszandrovics bosszúságára, míg egy alkalommal az egyik versenyző pár női táncosa egy rosszul kivitelezett ugrásnál nagyot esett. A nyolcvanéves Jóska bátya felkiáltott:

– Ohon van, la! Nézzétek má! Ammeg elesett! Láttátok? Hát akkor mégis igazi lehet e, hajjátok!

A tanítói értekezleten, a húsvét közeledtén a kapcsán, megbeszélés folyt, hogyan is kellene hozzáállni ehhez az egyelőre eltörülhetetlen, minden évben ismétlődő ünnephez. Hogyan kellene megvédeni a tanulókat az egyház káros hatásaitól, mi a tanító kötelessége. Jozsif Jozsifovics, Ludvig Alekszandrovics támogatásával felvetette a kérdést, hogyan és hol lehetne meghúzni egy határvonalat, amely elválaszthatná ennek az ünnepnek a vallásos részét az amúgy ártatlan néphagyománytól. A vitában az egész tantestület részt vett, Marija Pavlovna, az orosz tanárnő és Okszana Mihajlovna, a pionírvezető kivételével. Ők, más nyelvűek lévén, nem tudtak bekapcsolódni a beszélgetésbe. Marija Pavlovna, bár már sok magyar szót ismert, nem akarta kimutatni, nehogy esetleg még többet követeljenek tőle. Aladár Aladárovics, az igazgató elismerte, hogy gyerekkorában az ő szülei is tartották a húsvétot, és valóban bővelkedik népszokásokban, ami a tavasznak, a megújulásnak, a termékenységnek a tényét is magában foglalja, ám ezeket már nem szabad összekeverni az elvont, természetfölötti eseményekkel.

Értelme mégis csak lett a diskurzusnak, mert kedvező megállapodás született. Az ünnepet mindenki tarthatja, mint a tavasz ünnepét. A locsolódó gyerekek verseket is mondhatnak, ha nincs bennük Isten, Jézus és angyal, csak hímes tojás és vízipuska. A templomi istentisztelet idején azonban minden tanulóknak az iskolában van a helye, ahol a pionírvezetőnek és még két tanítónak gondoskodni kell a tartalmas időtöltésről. A nem magyar anyanyelvű pedagógusoknak tolmácsolták a vita tárgyát, amelynek eredményével ők fejbólogatással egyetértettek.

Húsvét vasárnapján a szigorú igazgatói utasítás ellenére, az iskolás pulyáknak alig a negyede gyűlt csak össze, de az is inkább csak az alsóosztályos fiúk közül került ki. Az áprilisi nap kellemesen melengette a földet, és párologtatta a még néhol csillogó tócsákat. Szebb időjárást elképzelni sem lehetett volna, öröm volt a szabadban tartózkodni, így aztán egy tanulóknak sem volt kedve bemenni az osztálytermekbe, ahol a tervek szerint dómajátékkal, dominóval és más társasjátékokkal kellett volna feledtetni velük

Jézus feltámadásának a gondolatát. Okszána Mihajlovna, a kis fiatal, piros arcú, dundi pionírvezető, aki keverte az oroszot az ukránnal, egy kukkot sem tudott magyarul. Hiábavaló volt minden igyekezete, hogy a falak közé csalogassa a gyerekeket. Mándor Mándorovics a fiúkkal homokot hordott az iskolaudvar sárosabb pontjaira, aztán megkezdődött a futballcsapatok összeállítására létrejött nyílászáró procedúra. Edita Fjodorovna a lányokkal szórakozott, akik ugrókötéllel szökdécseltek és gricceltek¹. A fiúknál az időtöltés csordultig telt kitűnő tartalommal, hiszen a tavaszi „évad” nyitómérkőzése örömteli eseménynek számított. Mándor Mándorovicsot is meglepte a saját fizikai erőnléte és frissessége, be is választotta magát középhátvédnek. Pali és Laci már tervbe is vette, hogy megkínlasztják kissé a nagyestű hátvédet. A meccs már jó ideje folyt, amikor Piroska nényne meghúzta a református templom nagyharangját. Zúgása mennydörögve visszhangzott a két magas épület közötti kicsiny udvaron. Mándor Mándorovics felemelte a kezét, és szünetet javasolt, de nélküle is minden játékos ezt tette volna, az ösztönös érzelmek egyöntetűen ezt parancsolták mindenkinek. Senki sem hallotta a másik hangját, és nem hallatszott a motorzúgása annak a sötétbarna Pobedának sem, amely eközben megállott az iskola előtt. A gépkocsiból egy „uras” öltözetű, ballonkabátos fiatalember szállt ki, s nagyokat lélegzett a friss falusi levegőből. A templomtoronyra nézve egy fintorral a bal füléhez emelte a kezében tartott mappát, hogy némileg tompítsa vele a harangszó számára szörnyű hanghullámain, amely ha közvetve is, de veszélyezteti a korszerű ateista tanok akadálytalan terjesztését. A tanfelügyelőségről az iskolák ellenőrzésére kiküldött fiatalember először a vele egykorú, csinos Okszána Mihajlovnához lépett. A bemutatkozás után következett a hivatalos számonkérés.

– Mennyi az iskola tanulói létszáma? Hányan jelentek meg ma? A hiányzó tanulók mind megbetegedtek? Megcsömröltek a húsvéti sonkától? Aztán villanó tekintetével Mándor Mándorovics felé fordult.

– Nem vagyok meglegedve az iskola nevelési módszerének hatékonyságával. Kérem, magyarázza meg, miért ilyen kevés a létszám ezen a foglalkozáson, ahol a gyerekek hasznosan tölthetnék el a szabadidejüket? A szomszédos falvak iskoláiban szinte száz százalékos a részvétel.

Mándor Mándorovicsról tudni kell, hogy ami másoknál idegességet, netán pánikot váltott ki, ő arra tökéletesen ellentétesen reagált. A tornata-

¹ Gricc - ugró iskola

nár arcrezdülés nélkül, zsebkendőjével megtörülte izzadt homlokát, majd nyugodtan, hibátlanul és tömören válaszolt:

– Ami az iskola nevelési módszereit illeti, a lehetőségekhez mérten elfogadhatónak lehet nevezni. A tanulók kellően voltak tájékoztatva a mai napi szabadidő-foglalkozás fontosságáról. A kissé hiányos létszámnak az a magyarázata, hogy a tanulóink között, szerencsére egyetlenegy árva sincs, tehát ők a szüleik, és nem az állam neveltjei. Ahogyan azt tudjuk, a vallás ópium a népnek, de hát tegeye szívére a kezét, könnyű-e leszokni a kábítószerről? Tíz perccel azelőtt, hogy Ön ideérkezett, telefonon beszélgettem egy csomai kollégával. Megtudtam tőle, az ő szavaival mondván, hogy a tíz ujján meg tudja számolni a megjelent tanulókat. A macsolai iskola pedig, mivel egyetlenegy tanítója megbetegedett, zárva van. Önt, bizonyára, helytelenül informálták.

A fiatalember pár másodpercig farkasszemet nézett Mándor Mándorovicssal, akinek nagy, barna szemeiből szelíden sugárzott vissza az istenáldott napfény. Ettől az igazságtól még a tanfelügyelőségi kiküldött is elpirult, ezért tekintetét a földre szegezte, majd a pionírvezetőhöz fordult:

– Pionírvezető! Miért nem az osztályban foglalkozik a pionírokkal?

– Először ott volt mindenki – szabadkozott rémülten Okszana Mihajlovna –, fel is írtam a névsort, de aztán apránként kiszökdöstek az udvarra. Itt jobb a „vozduh”. – Mondta mosolygósan, abban a reményben, hátha sikerül bájaival meglágyítani a konok hivatalnok szívét.

Ez némileg sikerült is neki, mert a fiatalember témát váltva a templom felé fordult.

– Ez a kellemetlen szomszédság számomra teljesen érthetetlen – mondta a férfi. – Itt az udvar túl közel van a templomhoz. Kik építették ide ezt az iskolát ilyen meggondolatlanul? Hiszen innen látni lehet a papot és a gyülekezetet is, és ez a harangszó – elviselhetetlen! Azonkívül a pionírokon, főleg a fiúkon, alig van nyakkendő.

Erre már ismét Mándor Mándorovics vállalkozott magyarázattal szolgálni.

– Az iskola igazgatójának nagyon kedvére való, ha egészséges, sportoló pionírokat lát maga körül. Őszintén szólva örülünk, hogy lefoglalja őket a labdarúgás, minthogy a templomba menjenek imádkozni. Ez az iskola pedig még akkor épült, amikor még sem Ön, sem én nem születünk meg. Ezt még azok az emberek építették – mutatott a templomkertben beszélgető ősz hajú férfiakra –, a cseh megszállás alatti időkben.

– És a pionírnyakkendő? – akadékoskodott a beregszászi elvtárs.

– Az ilyen pionírfutball esetén tulajdonképpen az volna a helyénvaló, ha a mérkőzés idejére levetnék a nyakkendőket, azonban ezek a fiúk már úgy megszerették, hogy már le se akarják venni. Én már nem is mertem nekik mondani, hogy nélkülözzék. Büszkék, hogy pionírok lettek. A játék hevében leesett nyakkendőket még nem kötötték vissza egyesek, mert még tart a játék.

A kiküldött rádöbrent, itt nem nyerhet csatát. Mándor Mándorovics komoly ellenfél, és bár jól tudta, amit most hallott, csak féligazság, több kérdés feltevésére már nem volt bátorsága. Zavartan elköszönt, és beült a Pobedába. Edita Fjodorovna, aki eddig a kerek kút mögül leselkedett, megkönnyebbülsen felsóhajtott, és jóízűen megevett egy hímes tojást. A templom bejárata előtt álló Rácz tiszteletes mosolyogva bólintott a kerten át Mándor Mándorovicsnak, aki főbiccentéssel viszonzta a pap köszönését.

A templom kertjét nem lehetett éppen ápoltnak mondani. A falakat széles sávban körülölelő földterületen mindenféle elfajzott virágfélék, gondozatlan jázmin- és orgonabokrok burjánzottak. Ez a kertecske egykoron szép lehetett, amikor még a templom háta mögötti, vaskorlással ellátott hídon a papnak csak át kellett sétálni, és máris otthon volta paplakban. Akkor még az egyháznak is több pénze volt, meg tudta fizetni a gondnokot és a kertészt, de most ez a dzsungelt idéző hely kitűnő élettere volt a rengeteg verébnek, sünöknek, gyíkoknak és varangyoknak. A kertet az iskolaudvartól fonott drótkerítés választotta el, ám az már több helyen kibomlott. Ezekben a nyílásokon ugráltak be a fiúk az átrepült labdáért, bár a felnőttek nagyon érzékenyen viszonyultak az ilyesmihez. Lacit – ennek ellenére – mégis vonzották az ilyen elhagyatott helyek. Még a neve is titokzatos volt, mert mindenki „cinteremnek” hívta ezt a kertet, és hiába kérdezett bárkit, beleértve az apját is, senki sem tudta megmagyarázni, mi köze van neki a cinhez és a teremhez.

Az igazgató úgy döntött, az iskolának érdekében áll egy jó magas kerítést állítani az iskola és a templom közé, mégpedig társadalmi munkában. Ezekben a munkálatokban a Laci osztálya is részt vett. Több helyen gödröket kellett ásni az új oszlopok részére. Egy-egy ásóra, lapátra négy-öt fiú is jutott. Ám egyszer csak az egyik gödör fenekéről, nagy meglepetésükre és ijedtségükre, egy emberi koponyát fordított ki az ásó. A gyerekek odasereglettek, de senki nem mert hozzányúlni. Mindenki szörnyű bűntényre gyanakodott, de egy másik helyen leásva szintén megsárgult csontokra leltek, s azonnal jelentették a tanítóknak. Jozif Jozifovicsot, a történelemtanárt egyáltalán nem lepte meg az eset. Azonnal rendelkezett.

– Minden csontot, amit csak kiástok, temessétek el egy beljebb eső részen! Nem kell megijedni, ezek régen élt emberek földi maradványai. Régen az volt a szokás, hogy a templom köré temetkeztek.

Lacit jócskán megrendítette a koponya látványa, és mélyen elgondolkodott az életen és a halálon. Aznap már nem volt étvágya, és elalvás előtt sokáig tűnődött álmatlanul arra gondolva, hogy milyen különös szokások lehettek valamikor nagyon régen. – De jó volna még sok mindenről tudomást szerezni, sok mindent felfedezni! Elhatározta, hogy kutatni fog. Bárhol, ahol „gyanús” lesz neki, fog egy ásót, és ásni kezd. Ez nem kerül pénzbe, ezt akárki megteheti, tehát akkor ő is. Hol is kellene megkezdeni az ásatásokat? – Ezen töprengett a hálószoba sötétjében. Mennyi őslelet és kincs lehet még a föld alatt, amelyek órá várnak, hogy megtalálja őket! Másnap sem tudott szabadulni attól a gondolattól, vajon mi lehet az, és ki találta ki azt a szót, hogy „cinterem”. Elővette az apja lexikonját, sosem lehet tudni, hátha ott lesz a magyarázat. Tudta, hogy itt is úgy kell keresni a szavakat, mint a német–magyar szótárban. Igaza volt, megtalálta a keresett szót. A mindent tudó könyvben ez volt írva: a cinterem a latin coemeterium, vagyis temető szóból ered. Cinteremnek tehát hajdanán a templomot körülvevő temetőkertet nevezték a régiek. Ez már valami! Így kell ezt csinálni! – örvendezett Laci. Kérdezzetni, olvasgatni, ásogatni, aztán majd csak kisül belőle valami. Okvetlenül kellene még egy társ segítségnek, és azonnal a mindenre kész Dugóra gondolt. Elhatározta, ha a tanulás és a foci megengedi, időt szakít egy kis régészeti munkára is. Addig is nem árt, ha gyakorlom az ásást – gondolta –, de persze az sem mindegy, hol kezdem el. Először beleásott egy kerti vakondtúrásba, és úgy érezte, nem is olyan nehéz ez a munka. A vakond nem volt otthon, így egy másik helyen próbálkozott. Ott már sok kövér földgiliszta is került a terítékre, de aminek még örült is, az egy lópatkó volt. Kezdetnek ez sem rossz – állapította meg, sőt ez egy nagyon jó előjel.

A Tell Vilmos című televíziós filmsorozat valósággal felvillanyozta a felnőtteket és a gyerekeket egyaránt. Faluszerte kedvelt beszédtema volt a film, és a történetnek azt a részét, amikor az apa nyílve szövel lelévi a fia fejéről az almát, már hallomásból is mindenki ismerte. A felvégi pulyák mind arról álmodoztak hát, teljesen természetes módon, miként kellene utánozni azt a legendás Tell Vilmost, aki olyan mesterien ló az íjával. Lázasan készültek hát a jobbnál jobb tavaszi zöldkérgű botokból hajlított íjak

és nyílvesszők. A kerítésen megjelentek a krétával rajzolt emberalakok, fejükön az almával. A nyílvesszők végébe szöget is vertek, hogy minél jobban lehessen észlelni a találatot. A próbálkozások csupán arra a tapasztalatszerzésre voltak jók, hogy ezt a tudományt bizony nem könnyű elsajátítani, a lövések azonban több ízben is célba találtak.

Mózi és Pityu, a két ellenlábás, örökké szemben állt egymással vitában, versengésben és hetvenkedésben. Ez az íjászat is egy jó alkalom volt arra, hogy ismét összerúgják a port. Egymás gúnyolása és becsmérése végül is egy komoly fogadásba torkollott. Mózi harminc pitykegombot ajánlott fel fogadásból, hogy élő ember fejről öt lövésből és hat méter távolságból, ő lövi le többször az almát. Pityu állta a fogadást. Eddig rendben is volt, most már csak meg kellett találni a megfelelő „élő” személyt. Az íjászok csapatából csupán egyetlenegy, mindenre kész vakmerő fiú, azaz élő személy vállalkozott Tell fiának a szerepére, persze csak egy húszkopejkás honorárium ellenében. S ő ki lehetett volna más, mint a banda legkisebbik, ugyanakkor legvagányabb tagja, azaz Dugó. Szegény Dugó még egyszer sem volt moziban, mert nem kapott rá kopeket az anyjától. Már annyira elhatalmasodott rajta a vágy a bikaóli mozizásért, hogy még a kútba is beleugrott volna érte.

A ravasz Dugó odaállt hát a kerítéshez fején egy almával, de háttal a lövészek felé.

– Fordulj meg! – kiáltott rá Mózi. – Így nem állja, úgy nem lesz igazi!

– Megfordulok – egyezett bele Dugó –, de akkor adjatok még húsz kopeket, mert tudom, hogy az életemmel játszom.

Pityu is, Mózi is belátta, negyven kopejkát még megér Dugó élete, hát nem sajnálták rá azt a kis pénzt. Már-már úgy látszott, hogy Dugó két mozijegy árával elégedett lesz, de aztán ismét gondolt egy okosat.

– Hozzatok nekem egy karéj kenyeret, mert ki tudja, eszek-e még életemben. Meg hozzatok valami bili félét a fejemre, hogy a szemem ki ne lújjék, mert akkor nem fogom látni a mozit.

Ezt mindenki jó ötletnek tartotta. Hoztak neki egy lyukas fazekat, amelyt a fejére húzott sisak gyanánt, majd feltették rá az almát. Az izgalom a tetőfokára hágott az íjászok között. A lányok közelebb húzódtak, feszülten figyeltek, és készen álltak egy kis jóízű áruklodásra. Mózi és Pityu szokás szerint nyilat húzott. Mózi húzta ki a hosszabbat, és már emelte is célzásra a fegyverét. Dugó a kenyerét rágya a lyukon keresztül mindent látott, és tovább ravaszkodott.

– Állj! – kiáltotta a fazék alól. – Először is vegyétek ki a szeget a nyílvesszőből! Másodszor hadd nyeljem le a kenyeret! Harmadszor, adjátok ide a pénzt most! Ha megmaradok, úgy is az enyém lesz, ha meghóttam, akkor meg, vegyétek ki a markombú.

A két vetélytárs erre már nagyon ideges lett, de azért teljesítették az „utolsó” kívánságát, és a kezébe adták a pénzt, ő pedig jól megrágtá a kenyeret, s a fazék takarásában, biztos, ami biztos, egyesével lenyelegette a tíz kopekeket. Így la! – gondolta magában – ezt már vissza nem kapjátok.

– Megettem a kenyeret, most már lúhettek! – zengett Dugó hangja a fazék alól.

A Mózsie volt hát az első lövés joga. A piros alma, mintha érezte volna, hogy ő a célpont, még a Dugó hasát ért találat előtt messzire gurult a földön.

– Egyből semmi! – mondta jó hangosan Pali, a verseny bírása, s hozzátette: Dugó, húzd ki magad! Már ki vagy fizetve!

Következett Pityu. Ő más technikát alkalmazott. Lassan emelte a kifejlesztett íját, aztán hirtelen elengedte a vesszőt. Ez már közelebb járt a célhoz, mert nagyot koppant a fazékon. Dugónak tetszett a dolog, mókásan eljátszotta a halálosan sebesület, és meghempergett a sorolja porában. A lányok ezt látva, azonnal szétspricceltek. A szemközi soraljáról Boriska nénye felsikoltott.

– Úristen! Meglúttétek! Meglúttétek! Mit csináltak? Gyorsan hívjátok a felcsert! Segítség!

A nyitott ablakon keresztül a tanító úr is meghallotta a kiabálást, és kisetett. Dugó még javában fetrengett a földön, élvezte nagyon a főszerepet, de mire többen is kiszaladtak az utcára, az íjászok jobbnak látták felhúzni a nyúlcipőt. Dugó még egy darabig sajnáltatta magát, aztán fájdalommal arccal felemelte az almát, és elsomfordált. Amikor már senki sem látta, hangosan kuncogva, vidáman hazaszaladt.

Tell Vilmosék a töltésen túlra, a Nagy Nyárfa környékére menekültek, és a bokrok takarásából kémlelgették, nem keresik-e őket a szülők, vagy a milicista. Mivel nem volt semmilyen mozgás, felderítőnek Lacit bízták meg, hozzon hírt, mennyire komoly a helyzet. A felderítő a rejtekéből látta, hogy Paliék előtt lehetnek vagy tízen, férfiak és nők, s köztük van az apja is. Élénken gesztikulálnak, mutogatnak a kerítésen lévő krétarajzra, majd az ég felé és csóválják a fejüket. Azt is látta, hogy Dugónak nincs semmi baja, és otthon, az udvaron jó étvággal eszi az almát. Mózsie és Pityu ezek után kárvallottaknak érezték magukat, és egyszeriben kibékültek.

– Te Mózsi! – mondta Pityu. – Ez a tróger Dugó jól járt a pénzünkkel, pedig meg sem szógálta. Kérjük vissza, he?

– Igazad van – helyeselt Mózsi –, majd bolondok leszünk, ha nem. Azt hiszi, hogy túl járt az eszünkön. Gyere, kapjuk el a grimancát!

Elindult a csapat is velük együtt, immár íjak nélkül a Dugóék házához.

– Dugó, gyere ki! – kiabálta felváltva Mózsi és Pityu.

Dugó, bár hallotta őket, nem siette el a jelenést, és csak vagy öt perc múlva ment ki a kapu elé kedves-mosolygósan.

– Engem kerestek? – kérdezte ártatlan hangon.

– Téged, téged! Gyere csak jómadár, add vissza a pénzünket! – mondta Mózsi. – Nem érdemted meg. Átvertél minket! Még az almát is megetted!

Dugó felhúzta a vállát.

– Jól van, na! – most ittam éppen aluttejet.

– Mit? – kérdezte Pityu. – Aluttejet? Hát oszt?

– Nahát oszt – érvelt Dugó –, akkor hamarabb kijönnek.

– Mik jönnek ki? – értetlenkedett Mózsi.

– Hát a kopekek!

– Hát most hon vagynak?

– Itt, ni! – mutatta Dugó a hasára bökve.

– Te megetted negyven kopekünköt? – álmétkodott Pityu. – Minek?

– Minek, minek – duzzogott Dugó –, mert nem vót zsebem, meg oszt gondoltam, ha meghalok, magammal viszem a mennyországba. Hátha ott is kell. Na oszt!

Az íjászok csapata, a két pórul járt fiú kivételével, nagyon jól mulattak ezen a párbeszéden. Mózsi mérges lett.

– Ide figyelj, Dugó! Ha azt akarod, hogy ne verjelek laposra, hónap ide adod a pénzünköt! Megértetted?

– Meg hát! – bólintott Dugó. Igyekszek.

Pityu adott egy jótanácsot is.

– Oszt el ne felejtssd! – ne a budiba menjél akkor! Oszt mosd meg úköt!

Még aznap a Kopera előtti kenyérsorban állva Nagyböndő és Tilka nénye azt a rémhírt terjesztette, hogy a Felvégen nyíllal lelüttek egy pulyát. A torkát lütték át nekije. Bevitték a kórházba, de azt mondják, nem marad meg. Ez a mai pulya olyan, mint a tífusz. Az az izé, a televízió, vagy mi a nyavalya, meg még jobban elrontja úköt. Ott látták a nyilazást, la!

A tanító úr pulykamérgesen leckéztette, szidta Lacit, amikor hazame-részkedett.

– Észbontó! Te semmilyen örültségből nem maradsz ki. Te ha nem volnál a világon a kedves társaiddal együtt, titeket meg kellene teremteni az ördögnek, hogy a cimborái lehessetek. Én sem voltam jobb a Deákné vásznánál gyerekkoromban, de ilyen képtelen ötlet, hogy egymásra lövöldözzünk, eszünkbe sem jutott volna. Ma és holnap itthon maradsz! Ki ne merd dugni az orrod az utcára! Megáll az ember esze! Már előre félek, hogy mik fognak még ezután következni. Piszkos, ronda kölyök!

Dugónak székrekedése lett! Ezt szomorúan és sajnálkozva hozta Mózsi és Pityu tudomására másnap este. Biztosan beszorultak a kopekek – mondta. – Útközben valahol keresztbe fordulhattak.

– Na, jól van, Dugó! – mondta Mózsi. – Csinálok én neked olyan székle-
tet, hogy úgy fog a hasad menni, mint a murányi kutyának lakodalom után!

Hozott neki hazulról egy csupor szilvabefőttet, egy másikban pedig te-
jet. Ezt edd meg, idd meg – mondta neki –, de holnap ilyenkor nekem itt
legyen a pénz megmosva. Ha akkor sem sikerül, annyi purgót etetek meg
veled, hogy éjjel-nappal a kertben fogol guggolni. Ammá biztos!

– Kenyeret nem hoztál? – kérdezte tréfásan Dugó.

Pityu félelmet keltve a Dugó orra alá tartotta az öklét.

– Mindjárt olyan pofot kapol, apám...!

– Jó, jó – mondta a kincseket érő has tulajdonosa –, ne ijesztgessél te
engemet, mert akkor még nagyobb szorulásom lesz. Ilyenkor nem szabad
ijesztgetni, meg fenyegetni az embert, mert akkor várhassátok ítéletnapig
is a pénzeteket. Ezt nem tudtad, he?

A Dugó anyja este palacsintát sütött a tejjel.

A két pénzkövetelőnek valahogy olyan érzése lett, hogy Dugóval bajok
lesznek, ez a furfangos fickó okosabb, mint gondolták. Jól gondolták!
Dugóval két napig nem találkoztak. A harmadik napon saját maga ment
oda hozzájuk. Már messziről azt olvasták le az arcáról: Mindjárt meg fog-
tok, lepődni, de nagyon.

– Egy kis baj van. – mondta. – Hiába ittam tejet, ettem befőttöt, má
késő vót. Nekem olyan erős a gyomorsavam, la, hogy megemésztettem a
kopekeket. Érztem, érztem, valami kopek éz van a számban, de ki hitte
vóna! Hiába turkáltam, kerestem üköt, a színüket sem láttam má.

Dugó olyan színészi módon adta elő mindezt, hogy érezni lehetett, ő ezt a szöve-
get alaposan betanulta, s nem hagyta a póruljártakat szóhoz sem jutni, folytatta.

– Ha nem hiszitek, kérdezzétek meg az anyámat, ü is azt mondta: Na, te,
fijo, te most osztán berezeltél! Hát így vót. Ha meg akartok ütni, üssetek

meg, de akkor elmondom mindenkinek, kiknek a kutyáira lövöldöztök még mindég a nyállal. Meg azt is elmondom, hová dugtátok üköt a nagyok elöl.

Mózsina a társai előtt nagyon nagy szája volt, de az apja szigorától rettegett. Most elsápadt, és mindjárt barátságosabb hangon beszélt, mert észébe jutottak a szavai: „ha még egyszer nyilazásrú hallok, a lábadnál fogva felakasztlak, oszt megnyúzlak elevenen!”

– Jól van, na. – mondta lemondóan – Elhiszek mindent, nem bántlak, itt van még neked tíz kopek, csak hallgass!

Ő pedig hallgatott, mint a sír, hiszen a pénz megkerült, két mozit nézhetett meg az árán, és még cukorkára is jutott. Ezzel a Tell Vilmos-ügy lezárult. A többiek ezentúl úgy tekintettek Dugóra, mint egy ravasz és okos kis manóra, aki bárkinek túljárhat az eszén, ha úgy akarja.

A téli álmukból a napsugár simogatásra felébredt gyümölcsfák felöltötték rózsaszínű és fehér méhcsalogató ruháikat. Az idősek jólesően felsóhajtottak: – Hála Istennek, megértünk még egy tavaszt, add, Uram, ne legyen rosszabb ez az év se a többinél!

Az út közepén Endre bátyya, a traktorista tartott hazafelé ebédelni. Ingjét és nadrágját mintha megmártották volna az olajban, keze feketélt a piszoktól, kenőzsírtól, de ő éppen erre volt büszke. Hetykén félretolt bőrsapkája, magas főtartása és kidomborodó mellkasa arról tanúskodott, ő nem holmi fogatos vagy kapáló napszámos, hanem gépész, a traktorok doktora és vezetője. Ruhát váltani? Kezet mosni? Minek?! Hiszen akkor odalesz az irigylést gerjessztő ismertetőjel, mert a traktorbrigádba bekerülni, csak az okosoknak és a szerencséseknek adatott meg. Köszönnie sem muszáj mindenkinek, csak a papnak, legfeljebb a tanítónak és néhány, hozzá hasonlóan kiemelt mesterséget űző személynek. A traktoristákkal érdemes volt jóban lenni, mert a közeli ismerősöknek, barátoknak játszva felszántották a földrészeleiket.

Laci és társai, akik éppen egy bicikliverseny részleteit beszéltek meg, irigykedve figyelték Károly bátyyát.

– Jó vóna tudni azt, amit ü má tud! – Jegyezte meg Pali.

– Nézz az arcára, látszik rajta, hogy okos ember, most is gondolkodik valamin – tódította Feri.

Károly bátyyának pedig azon járt az esze, hogy kellene a Koperában hitelbe meginni egy féldecit, aztán gyorsan asztalhoz ülni, mert már éhes volt.

A következő pillanatban az úton egy szekér jelent meg, de az nem akármilyen szekér volt. Ilyet még a badalai pulyák nem láttak, főleg azok, akik nem voltak még messzebb a szomszéd falunál. Ezt a szekeret csudamód csak egy bozontos kis lovacska húzta, és ami még elképesztőbb volt – gumikerekei voltak! Laci látott már ilyet Beregszászban, mondta is a többieknek, úgy hívják, hogy gumiródlí. A gumiródlin egy feketeszakállú idegen cigány ült, és szokatlan dolgokat kiabált: „rongyot, rongyot, gubadara-bot!” Megállott a szájtáti fiúk mellett, és rájuk kiáltott.

– Nem hallik? Hozzatok rongyot, adok érte szappanyt meg fujókát².

Öt perc múlva zsákokban hordták az asszonyok a sok rongyot, győzködtek, alkudoztak, de a cigányembert sem ejtették a feje lágyára, nagyon szűken cserélte a portékáit. Még csak rothadt almából kivágott cikkek is voltak őneki. A falusiaknak volt még ugyan téli almájuk, de a rongyért kapott gusztustalan darabok mégis jobban ízlettek, mert hát ezt az amúgy is szemétre való rongyokért kapták cserébe.

Ez a tavasz azért is volt nevezetes, mert megjelent az első buszjárat, ami közelebb hozta egymáshoz a szomszédos falvakat és a várost. Szegény kis masina, amilyen ormótlan volt, olyan türelmes a vezetőjével együtt, mert amit át kellett élniük, az nem volt egy leányálom. Az utazni vágyóknak a háromszorosa préselődött be a kis köhögő, hruscsovi gépezet belsejébe, s aki sérülés nélkül megúsza Beregszászig, megfogadta, többet fel nem ül rá. Valahogy azért mégis mindig elfelejtették a fogadalmat, mert hát buszon utazni módi volt. A biciklista fiúk versenyeztek vele, s nem volt nehéz, mert a rettenetes kövesút völgyei és bércei miatt nem tudott a sofőr a negyedik sebességbe váltani. A tanító úr is kipróbálta az utazásnak ezt a modern változatát, aztán köszönte szépen. Amíg nem cserélték le egy nagyobb buszra, addig inkább maradt az ő fagofantayús Achilles kerékpárjánál.

² Fujóka - sípoló fuvókával ellátott lufi

BAKOS KISS KÁROLY

MÁRIA MAGDOLNA

*Letörölöm Lábadat
Simítom hajammal
Csak víztiszta szemedet
Ne alázd magammal
A vízüveg betörést
Kvarctiszta szavaddal
A szilícium-oxid
Kőzetek gyökerét
Vas-nikkel földmagok
Folyékony közepét
Szilárdját mágnését
Illékony köpenyét
Ne alázd magammal...*

Csak víztiszta szemedet...

*Simítom hajammal
Letörölöm lábadat*

LAJKA

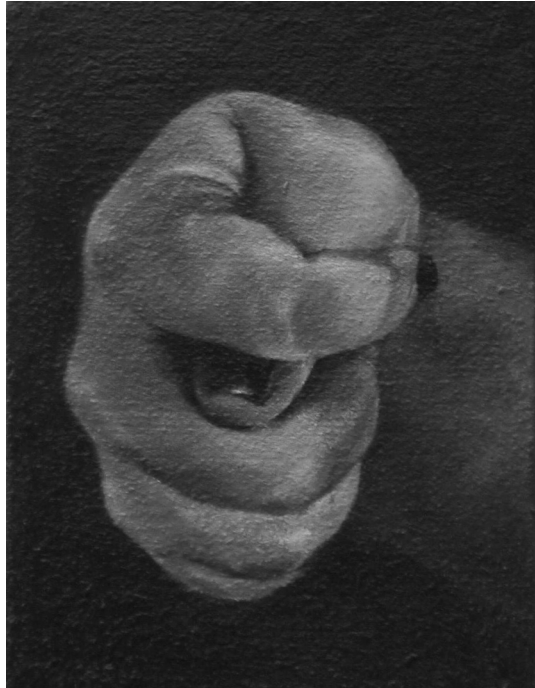
(VALLOMÁS A GAZDÁNAK)

*Széttépett a pánik...
Ne tudd...
Magsültem élve...*

*Nem védtek hűsön óvó rendszerek...
Nem a nemlét fáj
Semmi se számít
Csak mielőtt eljön, megnyaljam kezéd.*

HA GYORSABB

*a szó csak akkor ér
ha gyorsabb a vízben
mint a hajszárító
ha nagyobb
mint a feszültség
a megiramodott
elektronokat
megelőzi
ha a kötélnél erősebb
és többen fonják
de nem a nyakra siklik*

KOVÁCS ELEONÓRA:

ZÁRÓRA

Z. a földre engedte üres poharát. A pamlagon elnyúlva ledobta cipőjét, és az ablaküvegen tükröződő jelenetet figyelte. A lány és a srác által végzett tánc-lépések a távolodást és közelséget előidézve koppantak a fejében. Lehunyta a szemét, hogy ne lássa őt. Homlokára szorította ujjait, hogy kiűzze a fejéből. A pamlag koszos kárpitjához szorította a fülét, hogy hangját se hallja.

Z. LÁTOMÁSA

Akkor lépjen a helyiségbe, amikor az a régi táncdal szól. Arca legyen fehér, akár egy tizennyolcadik századi dámáé. Szeme csillogjon jég-kéken, a bú mindvégig mellette lakjon. Haja legyen vörös, zöld ruhát viseljen. Keressen egy embert, aki én vagyok, s amikor meglát, a zene akkor szóljon a lehangosabban. Az élénken beszélgető emberek forgatagában, amint a dohányfüstből kibontakozva kilép a hamutartóban gyülekező csikkek, kiürült poharak társaságából, senki ne láthassa rajtam kívül. De én már tudjam, hogy ki ő, s később azért imádkozhassak, hogy megsejtsen. Létezésének ténye égjen a tudatomban.

Amikor felébredek, már az ágyam szélén ül, munka közben a vállam fölé hajlik, mosolyog a táblázataim pontatlanságán. Kinevet, amikor helytelen képletessel számolok, aztán mérgeződve javítok. Velem szemben ül ebéd közben, az ő alakját látom a kirakatban ülő divatbábu helyett is.

Eregesse lassan a füstöt, de szürkesége ne fojtsa meg az én valóságomat. Sejtsen titkait, érezzem rezdüléseit, burkoljam felhőmbbe. Legyen enyém.

Az övé pedig legyen... mi is? Kérdezte magától Z., amikor a zene végre elhallgatott. Az ablaküveg tükrében a pár már rég befejezte a csókot, a csocsóasztal is magára maradt, az emeletről lassan, támolyogva ereszkedik alá valaki. Aztán egy elmosódott alak jön seprűvel, előkerül egy felmosó vödör, a szomszéd helyiségben felzúg a porszívó. A pamlag mellett egy nő áll. Z. megfogja a kezét. A nő beszél, aztán felszalad a szemöldöke, rángatja a kezét, mond valamit. Nem hallod? Haza kell menned, a bulinak vége, záróra van!

ÁMORTH ANGELIKA

NŐNAP

Ülök a buszon. Felszáll egy idős bácsi. Feje már félig kopasz, kabátja dohos, kalapja szélét megrágtá a moly. Az egyik kezében egy kopott sétapálca, a másikban szövetváska.

Kitekintek az ablakon, mintha észre sem venném, és titkon abban reménykedem, hogy átengedi neki a helyét valaki, még mielőtt mellém totyogna.

Fáradt vagyok. 80 percen keresztül csak írtam és írtam szünet nélkül. Fárasztó óráim volt. A tanárból csak úgy áradt a sok okos szó, aminek legalább a negyedét nem értettem. Örülök, hogy végre hazamehetek. Nehéz a táskám, fáj a lábam a magassarkú cipőben, és amúgy is... Nőnap van.

Nincs szerencsém. Már mellettem áll. Nyagatni kezd a lelkiismeretem. Próbálom elhessegetni, de csak nem hagy nyugton. Jó, felállok. Nem, már mindegy. Egy ötven év körüli nő átadta a helyét az öregnek. Huhh, megkönnyebbültem.

A bácsi beismerve, hogy szüksége van a helyre, leült, majd táskájából egy kis virágcsokrot vett elő és átnyújtotta a nőnek.

– Boldog nők napját!

A fenébe, mégiscsak fel kellett volna állnom.

EGYPERCES PANASZ

Mindenki panaszkodik valamiért. Állandóan.

A reggeli 6.20-as busz mindig tele van tömve.

Valaki azért dohog, mert nem jutott neki ülőhely, így állnia kell. Valaki azonban rosszabbul járt. Ő is állva utazik, de a mellette szorongó utas könyökével a bordáját is nyomja. Megint másnak a „szomszédja” fogat sem mosott, hogy elérje a járatot. Szájából bő hagymás, füstölt kolbászos rántotta „illata” terjeng. Az egyik nő hosszú haja folyamatosan beleakad a mellette álló dzseki-jének cipzárjába. Közben a busz éles kanyarba ér, s egy férfinak egy fiatal lány az ölében landol. Gondolom, ő itt az egyetlen, aki nem panaszkodik. Mármint a férfi. A lány természetesen zavarban van, s fel van háborodva. Pedig akár

örülhetne is, hogy akadt ülőhelye. Egy koros öregúr pedig azért panaszkodik, mert az előtte álló hölgy parfümjének émelyítő illata felkavarta a gyomrát.

Nekem nem nyomja senki a bordámat, nem érzem senkinek a szájszágát, a hajam sem akad be semmibe, nem esem senki ölébe, és még a gyomrom sem kavarog. Én nem fértem fel a buszra.

GÉPANYA PROJEKT

– Anya, nagy hírem van számodra! Hamarosan nagymama leszel!

– Jaj, ne butáskodj, lányom. Elmúltál már 45, ilyen korban akarsz gyereket szülni?

– Miféle szülésről beszélsz, anya? Hol élsz te, a XX. században? Manapság már csak a szegények szülnek. Én legalábbis sohasem vállalnék annyi fájdalmat és szenvedést, amennyi egy szüléssel jár. Meg amúgy sem kockáztatnám az alakomat, még netán meghízom, vagy összemegy a mellem, vagy lógni kezd, és persze ott vannak még azok a szörnyű striák is...

– Csak nem örökbe akarsz fogadni gyereket?

– Hahaha, ne nevetess! Kinek kell a más zabigyereke, akit nem érkeztek időben abortálni. Ugyan már, nekem egy saját gyerek kell.

– Akkor nem értem. Béranyát akarsz felfogadni?

– Nem, dehogyis. Úgy látom, te egyáltalán nem vagy informált e téren. Tudod, most van ez az új „gépanya” módszer. Az egyik barátnőm gyereke is így született. A mesterségesen megtermékenyített petesejtet egy úgynevezett műméhbe helyezik, ott fejlődik állandó orvosi megfigyelés alatt, majd pedig, ha kész a baba, akkor átadják a szülőknek. Így a kellő időben orvosolhatóak a netán felmerülő fejlődési rendellenességek, és ami a legjobb, hogy a genetikusok elintézik, hogy olyan neme, haj- és szemszíne legyen a babának, amilyet akarsz. Igaz, hogy kicsit drága az eljárás, de megéri.

...

– Szélmáhosok! Én esküszöm, hogy beperelem önöket! Mit képzelnek magukról? Azt hittem, bízhatok a klinikájukban. Annyi pénzt fizettem ezért a gyerekért, hogy hallatlan! Pedig hangsúlyoztam, hogy szőke legyen. Szőke! Értik? Vagy talán színvakok? Ez fekete! És ne mondják nekem, hogy majd ha felnő, kiszőkül a haja. Ez sohase szőkül ki! Ez koromfekete! Feljelen-tem önöket! Porbadöntöm a hírnevüket! Fekete...

– Kérem, asszonyom, nyugodjon me...

- Csak ne nyugtatgasson itt engem!
 - Csak hallgasson meg. Elsimerjük, hogy valamit elszúrtunk, figyelmetlenek voltunk, de kérem, nyugodjon meg, megoldjuk. Tudja mit? Újrakezdjük a projektet, teljesen ingyen. És kártérítést is kap.
 - Persze, újrakezdik, hogy azt is tönkretégyék! Hátha vörösre sikerül!
 - Ígérjük, nem fordul elő még egyszer. Eddig ez az első ilyen hibánk, nem értem, mit ronthattunk el, de biztosítom, hogy a következő tökéletes lesz. Ha nem, akkor egyedül jelentem fel magam, sőt, a klinikát is bezáratom. Kérem, bízson bennem, nem lesz semmi gond. Nyugodjon meg.
 - Nyugodjon meg, nyugodjon meg... És ezzel a feketével mit csináljak? Vigyem haza? Azt hiszi, hazaviszem? Nekem nem kell ez a gyerek!
 - Megoldjuk ezt is, csak higgadjon le. Megoldjuk, hagyja csak itt.
- ...
- Mit csináljunk vele? Adjuk árvaházba?
 - Nem, akkor kiderülne, hogy hibáztunk. Rossz fényt vetne a klinikára.
 - Akkor mihez kezdjünk?
 - Jaj, mit problémázol annyit? Senkinek sem fog hiányozni, semmisítsd meg.

ESTI MESE

Esteledett. Tyúkanyó a szalmakupac tetején ült. Két kicsibéje hozzábújt, úgy melegedett. Már majdnem elaludtak, mikor a legkisebb kérélni kezdte:

- Anyóka, mondj egy mesét, kérlek.
- Nagyocska vagy te már a mesékhez.
- Akkor mesélj bármit!
- Na jó, de akkor figyelmesen hallgassátok!

Hol volt, hol nem volt... Régen a baromfiudvar minden népének megvolt a saját területe. A libáknak éppúgy, miként a kacsáknak, és nekünk, tyúkoknak is. De amikor gazdánk a földbirtok felét eladta, a kacsákat és a libákat egy nagy közös ólba zárták össze. A libák jó sokan voltak, ezért egyértelműen közülük került ki a parancsnok. Azt ígérték a kacsáknak, hogy mindenkit egyenlőnek fognak tekinteni, mindenben osztoznak majd, ezért kezdetben mindenki elégedett volt a helyzettel, sőt még örült is a libauralomnak, hisz ők igazán nagyok és erősek, veszély esetén védelmet nyújthatnak akár a görény ellen is. Ám a

továbbiakban nem úgy alakultak a dolgok, ahogy azt a kacsák elképzelték. Minden ételosztáskor a libák tömték tele először a begyüket, és szegény kacsáknak meg kellett elégedniük a maradékkal. Meg is viselte őket ez az alárendeltség alaposan. Visszamaradtak a fejlődésben, gyengék lettek és kiszolgáltatottakká váltak a libák előtt. A libaság már nem is tekintette a társaságot külön baromfifajnak, gúnyosan csak libafattynak nevezte őket. A kacsáknak hamar elégük lett az alattvalóságból, és szerették volna megváltoztatni a rendszert, de ehhez túl gyengék voltak. Akiknek pedig volt bátorságuk felhápogni néhanapján, azoknak hamar a nyakukra léptek.

S egy szép napon mégis véget ért az önkényuralom. A gazda eladósdott, ezért a szép köverre dagadt libákat és a tyúkok egy részét eladta, akik pedig megmaradtak, a kacsákhoz kerültek albrétbe, mert annyian már nem voltak, hogy érdemes legyen fenntartani értük egy külön tyúkólat.

Ezzel új szakasz kezdődött a baromfiudvar történetében. A kacsák végre uralomra kerülhettek. Meg is szédítette őket a hatalom rendesen. A csirkéket madárszámba se vették, és másnap már ugyanúgy bántak velük, mint annak idején a libák a kacsanéppel.

A csirkék az elnyomás alatt meggyengültek és megfogyatkoztak. De senki sem merte felemelni taréját a kacsauralom ellen, hisz mégiscsak a kacsaság volt jelentős többségben, de csak egy szép márciusi napig. A tavaszi levegőben szinte szikrázott a lázadás és a szabadság szelleme. Egy fiatal kakas így szólt társaihoz:

– Miért hagyjuk, hogy ennyire földbe tiporjanak minket? Miért hagyjuk, hogy elhitesseék csibéinkkel, hogy csirkének lenni szégyen? Hát nincs már bennünk egy csöppnyi büszkeség sem?

Egy pillanatra felnyílt a csirkéség szeme, de gyorsan lecsillapította forradalomvágyukat a kacsáktól és a megtorlástól való félelem. Csitítani kezdtek a kakast is, de az nem akarta ismerni a félelmet, mert apró agyával fel sem tudta fogni, milyen következménye lehet annak, ha fellázad a kacsaság ellen. Nem is halogatta a dolgot, odaállt a kacsák elé és szemükbe kukorékolt, ami a begyét bökte.

– Na, itt a vége, fuss el véle. Aludjatok.

– De hát anyóka, ez nem lehet a vége, nincs is rendes befejezése a mesének.

– Igen, még nincs befejezése. De hiszem, hogy egyszer még lesz.

Hallgattak. Nyomasztó volt a csönd. Süvített a szél. A csibék fázni kezdtek és mégjobban anyjukhoz bújtak.

– Anyóka, hogy halt meg a papa?

CSAK EGY KIS LELKET

- Megyek, leviszem a szemetet.
- Jó, köszönöm. Nézd csak, itt egy kis pénz, vegyél magadnak valamit
- és egy marék aprót nyomott a kezébe.

A konténerektől nem messze volt egy kis ábécé. Az üzlet ajtajánál ült egy kolduskölyök. Kabátkája sáros és szakadt volt, arca mocskos, a kesztyűje pedig lyukas. Kezében egy már csak három kerekű kisautót tartott és mutatójával a pártalan kereket görgette.

- Mit adhatok?
- Mmm... Mennyim is van? Egy... mm, sajtos csipszet és egy dobozos kólát.
- Tessék.
- Köszönöm.

Ahogy kilépett a bolt ajtaján, a kölyök felkapta a fejét és tekintetét a vásároltakra szegezte. Összpontosultan figyelte a kólát és a csipszet, majd hirtelen az autójára nézett és tovább görgette a kerekét.

– Kéred?

A másik gyerek zavarba jött. Nem tudta, valóban hozzá szóltak-e, vagy csak félre értett valamit.

- Hallod? Kéred vagy sem?
- Igen – válaszolta félénken.
- Ki az?
- Csak én vagyok, anya. Megjöttem.
- Mit vettél magadnak?
- Semmit. Csak egy kis lelket.

EGY TÁNCNYI BOLDOGSÁG

Hazajön a munkából feldúltan és fáradtan. Kimerülten és feszülten. Kedvetlen. Csak egy kis pihenésre és nyugalomra vágyik.

Az anyja ott ül a félhomályban, az asztalon konyak és két kis pohár. Csak az egyik volt használva. Az anya alkoholtól homályos, puffadt szemmel néz.

– Iszol velem?

– Igen.

Töltődik a pohár, legurul a konyak, végigfolyik a nyelvcsöveken.

– Engem vártál?

– Nem. Bárkit.

Hirtelen elfogja a gőg és a szomorúság.

– Szóval bárkivel megelégedtél volna... Ez fáj.

– Nekem is.

A rádióban felzendül egy ismerős francia nóta.

– Hm... A fiatalságom hangja. Amikor még boldog voltam.

Kínos hallgatás. Csak a recsegő rádió szól. Szertefoszlik a gőg.

– Felkérhetlek?

Kis habozás után táncba kezdenek. Ironikus ez a vidám dalocska, mégis jól esik. Bódító a mozgás. Olyan élő, olyan valóságos.

– Szép vagy, anya – suttogja a fülébe.

Véget ér a dal. Mozdulatlanná válnak, egymás szemébe néznek és hallgatnak. Csak állnak és néznek.

– Köszönöm, fiam.

– Mit?

– Ezt a kis táncnyi boldogságot.

SZÁRNYPRÓBA

LJURÉ QUK (BÍRÓ GERGELY)

NYOLC SORBAN MAGAMRÓL

Én vagyok B. G., a kárpátaljai fiatal, aki elfelejtette a nevét. Nem azért, mert nem emlékszik rá, hanem azért, mert már van ilyen, de egyébként is, ha még nem lenne, akkor neki úgy sem kellene, mert mióta ír, ő LjuréQuk. Az a Ljuré, aki idegen, s szilaj, mint egy vadló, és akit a gazdája – a kárpátaljai fiú –, még csak most igyekszik betörni. De ha ez sikerül, új hangok szólalnak majd meg, s a név mögötti lény, társaival együtt elhozza a változásokat. Mert ma, amikor elfelejtjük, hányan adták szívüket a szé-pért, ilyen poétákra van szükség, s pláne, akkor, ha csapatostól jönnek.

LJURÉ QUK

ÉDESAPÁMNAK

*Cselszövésből ritkán kaptam ötöt,
mint ahogy abból sem, hogy hitvány legyek.
Most jóéjszakáttal, gondolkodva kezdek
valami teljesen mást, szelídebbet.
S te mindig többet tudtál, mint tudtam,
Apám, most neked kellene sorok.
Csak nehéz ez az emlék, és néha
kihull, mint kezeim közül a nap,
s ez a tiszta-fakó kincs, mint
ereklye leng-leng körbe engem:
Ki vagy te, és mik azok a szavak
amelyekkel egyszer levágod,
másszor toldod szárnyaim?
Most akkor Ikarosz úgy is,
ha nem megy, vagy úgysem,
ha menne?*

De hát nem szabad!

*Ez sem pörlés veled,
csak látom, hogy fejemen a haj
kikopik pont olyanformán,
mint a tied.*

LUSTRUM QUADRIGUM

*Tanakodtam magammal néha,
mikor senki nem látta, csak én,
ahogy ott bennem, lassan
nagyon nagy lángok gyúltak.*

*Néztem úgy, mint az az író
borotválkozáskor nézte önmagát,
és nem értettem meg,
hogy meddig tart a tükröződés.*

*Elszámoltam veled – mondtam
neki (magamnak), s közben már
az alvó állat rebegő szemén át
láttam csak ki önmagamból.*

*Jól jössz te még egyszer
– felelt vissza gyatrán,
az ő jellegzetes hangján,
egyáltalán nem ünnepélyesen.*

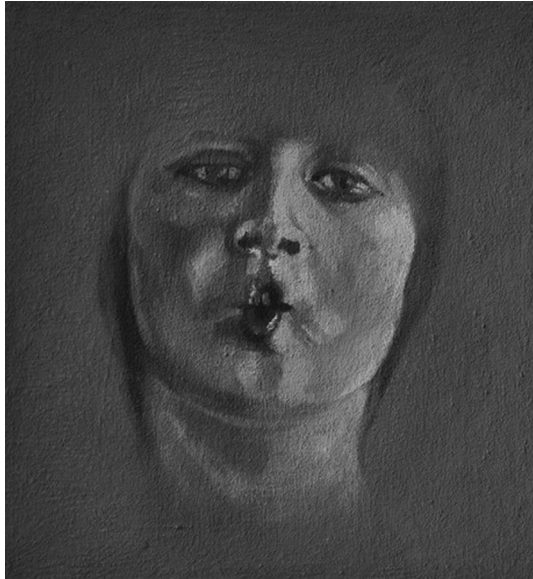
CSÖND

*Nekem az Úristen
Máma nem beszél
Ő lett néma
Vagy én vagyok süket
Éjjel lázas álom
Nappal a nincs kényszerít
Térdre
Vaksi szememet hiába
Meresztem
Végtagom még Donbászson
Mefagyott
Érttem hiába kiált a
Fiú a kereszten
Rongyos lett az égbolt*

*Itt mindenki istent játszik
Most naponta születnek tévelygő krisztusok
Istálló helyett felhőkarcolókban
De barmok között
Mondd Isten
Hol vagyok*

LIBERUM ARBITRIUM

*hogy válfá vagy
akasztófa
te döntöd el
valaki vagy valami
mindig fel van akasztva
itt ruhák lógnak
amott krisztusok
nem tartozik rám
hogy melyik sorba állsz
árulsz vagy elárulnak
kérted hát örülj
tiéd a szabad akarat*

HÁJAS CSILLA

AZ UTOLSÓ SZAVAK JOGÁN

1

Visszaadom a fülbevalót.

Mióta elváltak útjaink, nem bírok úgy ránézni, hogy ne törne rám a sírás.
Inkább visszaadom.

Remélem, a temérdek közös emlék lassan megfakul, s végül olyan messzire kerülsz tőlem, hogy képes leszek mosolyogva gondolni rád. Anélkül, hogy beleremegne a szám széle.

Kikopsz az életemből, én is a tiédből. Továbblépünk.

Ha mégis maradsz örök emléknek – mert közös négy évünk hosszú idő –, sok év múlva, ha szembejössz az utcán, visszaköszönök, talán azt is megkérdezem, hogy vagy.

Titokban, önző módon mégis makacsul remélni fogom: soha nem találsz jobbat, mint én.

Rég elengedtük egymás kezét, és nekem fáj, hogy csak most vettem észre.

Nem készültem fel arra az időre, amikor már nem lesz MI, mikor már csak TE meg ÉN leszünk.

Ilyenkor csak a túlélés számít. Túlélni a nappalt, aztán az éjszakát, majd megint a nappalt.

Közben bugyuta kisgyerekként újra és újra feltépni a ragtapaszt, s megnézni, mennyit gyógyult az eleven seb.

Emléknek talán örökre megmaradsz, mert négy év hosszú idő.

Ha sok év múlva szembejössz az utcán, visszaköszönök. Még az is lehet, megkérdezem, hogy vagy.

De titokban, önző módon még sokáig remélni fogom: nem találtál jobbat, mint én.

2

Senki nem sírt még így, ahogy én.

Vannak tragédiák, amikre felkészülhet az ember. Villámcsapásra, ami egyik pillanatról a másikra fenekestől felfordít mindent, lehetetlen.

Volt a tragédia előtti életem, és van ez a mostani.

A kettő alig hasonlít.

Mindenki bírja a fájdalmat, kivéve azt, aki érzi, már Shakespeare is megmondta.

Gyarló módon elvárom, hogy neked is fájjon, hogy te is szenvedj, és amikor sírni látlak, megnyugszom: téged is marcangol a kín, neked is rémálom az egész.

Valójában csak az történt, hogy magammal rántottalak a szakadékba.

Nem tudom, talállok-e megoldást. Mert nincs egyszerű megoldás. Hidd el: ha lenne, most élnék vele.

Azt mondják, az idő minden sebet begyógyít.

Már kislánként tudtam, ez kegyes hazugság.

Vannak sebek, amiket senki és semmi nem gyógyíthat be.

Az emberek azt hiszik, a bánat puha, könnyektől nedves köd csupán. Dőreség. A fájdalomban nincs semmi puha, az igazi fájdalom kemény, mint a kő, és éget, mint a tűz.

Mindent feléget.

Bár mondhatnám, hogy ugyanaz vagyok, aki voltam.

Nem vagyok az. Nem az vagyok.

A könnyeim befelé, a lelkembe csorognak.

Ha megtelik, belefulladás?

A semmibe bámultál, és éreztem: ugyanúgy szenvedsz, mint én.

Átöleltük egymást, és csak ültünk együtt, mint két elveszett, szerencsétlen ember.

Nem akarom, hogy kikopj az életemből, hogy kikopjak az életedből.

Nem akarom, hogy továbblépjünk.

Nem akarom, hogy emlék legyél. Azt akarom, hogy valódi legyél.

Nem akarok tervet kovácsolni arra az időre, amikor már nem lesz MI, amikor már csak TE meg ÉN leszünk.

Nekem csak egy tervem van, és azt akarom, hogy működjön.

Leginkább azt akarom, hogy te boldog légy.

De akire most vágysz, nem én vagyok.

Elengedlek.

Vérző szívvel, könnyes szemmel.

Sírva búcsúznak, de ha igazi a szerelem, akkor ez jó sírás.

Mert elválasztva lenni valakitől, akit szeretünk: fáj.

Ha már nem fáj, nem is szeretjük.

Nem azt jelenti, hogy közönyös lettem irántad, hogy nem felejtetek.
 Mégis: hagylak repülni, szabadon szállni. Hogy keresd meg, ami hiányzik.
 Ha az enyém vagy, ha egy kicsit is az enyém voltál valaha, akkor úgyis
 visszatalálsz hozzám.

Hiszem, hogy összetartozunk. Ha nem hinném, már rég halott lennék.
 Hiszem, mert az nem lehet, hogy eddig tartson.

Kell, hogy legyen tovább. Ha két ember együtt és igazán akar valamit,
 akkor van kiút.

Ehhez kell két ember. Egy nem elég.

De addig élnem kell ebben a világban, ami most elsötétült előttem.

Gépiesen megyek tovább, teszem a dolgom. Talán egyszer majd újra
 magamhoz térek.

3

Azt hittem, megoldjuk.

Annyira hittem: ha két ember igazán akarja, megoldja.

Az a baj, hogy csak az egyik akarta igazán.

Én.

Még sokáig fájni fogsz. Nemcsak a négy év, az emlékek, hanem a jövő
 miatt, ami lehettünk volna.

Azt kérted, ne írjak erről, ne csináljak „kirakatpert”. Hogy írjam meg
 később, mikor már lecsengett. Mégis most írom meg, mert így könnyebb
 egy kicsit. Kírórom magamból, ami úgy fáj, hogy rosszul vagyok tőle. Hogy
 ne égessen annyira, hogy tényleg elengedjelek, ne csak magamat áltassam
 vele, mert a sajgó fájdalommal már könnyebben boldogulok. Azzal még
 sokáig élhet az ember.

Ma van a születésnapod. Úgy szeretnék valami jót kívánni, de nem
 tudok. Még sokáig nem fogom elhinni, hogy az életünk egymás nélkül
 zajlik tovább.

Hogy barátok maradunk, meg hogy köszönök neked: faszság.

Akik úgy szerették egymást, mint mi, sose lehetnek barátok. Nekem
 nem megy. Látni sem akarlak.

Mert ha látlak, a varasodó seb újra felszakad, ömlik belőle a vér. Nincs
 annyi géz a világon, ami elállíthatná.

Csalódott vagyok, szomorú és elkeseredett. Eltépek minden szálát, ami
 hozzád kötött. Nem akarom elhinni, hogy az első kísértésre félredobtál
 minket.

Eltépem a fényképeket, az összes ajándékot kidobom. Mindent megsemmisítek. Azt akarom, hogy olyan legyen az életem, mintha sose jártál volna benne. El akarom felejteni, milyen volt, mikor még szerettél, mert ha még egyszer eszembe jut, megőrülök.

Ne írj. Ne hívj. Ne keress. Hagyj békén.

Ma van a születésnapod. Minden önuralmamra szükségem van, hogy azt tudjam kívánni, légy boldog.

CSORDÁS LÁSZLÓ

A MALENYKIJ ROBOT ÉS HATÁSÁNAK MEGJELENÍTÉSE

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY *A SÁTÁN FATTYA* CÍMŰ KISREGÉNYÉBEN

Talán nem túlzás azt állítani, hogy *A sátán fattya* Nagy Zoltán Mihály főműve. Azok az alkotások, amik előtte születtek, e mű mellett szinte előtanulmánynak tűnnek. Amik utána – beleértve a folytatásokat (*Tölgyek alkonya*, *A teremtés legnehezebb napja*) is – esztétikailag nem érik el *A sátán fattyában* megütött mércét. Egyesek remekműként emlegetik, mások, például Elek Tibor vagy Márkus Béla, akik rámutattak a szöveg gyengébb pontjaira, szintén elismeréssel szólnak róla. Mindenesetre valamennyi kritikusa az egyetemes magyar irodalom értékének tekinti. Ez a könyv meghozta írója számára a sikert: előbb elnyerte az Év Könyve díjat, később pedig megkapta érte a József Attila-díjat is. *A sátán fattya* eddig több kiadást ért meg, legutóbb a Magyar Napló gondozásában került a könyvesboltok polcaira. Emellett különféle átdolgozások születtek belőle: Schober Ottó színpadra írta át, Csaba Klári pedig rádióra alkalmazta. Ha igazak előzetes értesüléseim, már folynak a filmforgatókönyv elkészítésének munkálatai, így könnyen lehet, hogy néhány év múlva a mozivászonról vagy a televízió képernyőjéről köszön vissza a kárpátaljai magyar kultúra egyik legfontosabb műalkotása.

Vajon miben rejlik e mű kiemelkedő sikere? A kisregény titka valószínűleg a történelmi léttapasztalat hiteles művészi feldolgozásában keresendő, ugyanis megrendítő erővel jelennek meg benne – természetesen áttételes narratív szerkezetben – a malenykij robot, a kényszermunka, valamint a kolhozosítás visszásságai. Nem új téma ez a kárpátaljai magyar irodalomban. Kovács Vilmos 1965-ben megcsonkítva kiadott, kálváriát megjárt és később betiltott sorsregényében, a *Holnap is élünkben* már említi a férfilakosság tömeges elhurcolását, legutóbb pedig Vári Fábán László emlékezés-regényében, a *Tábori postában* olvashattunk erről. Az apa ezt mondja benne a fiának: „február 23-a nekünk nem ünnepünk. Ugye tudsz arról, hallhattál

már róla eleget, hogy amikor a szovjet katonák hozzánk bevonultak, elvitték az embereket. Elvittek engem is, aki mindössze nyolc évvel lehettem idősebb, mint most te vagy. Naponta haltak körülöttem a társaim az éhség, a hideg és a betegségek miatt.” Ebből az idézetből is kitűnik, hogy a szovjet diktatórikus berendezkedés, a szolyvai gyűjtőtábor borzalma az ötvenes években született generáció emlékezetében mindmáig elevenen él. Bár a hivatalos kultúrpolitika sokáig tiltotta a nyílt szembenézés lehetőségét, otthon, a szűk családi körben valamennyi fiatal úgy nőtt fel, hogy a szülők-nagyszülők elbeszéléseiből megismerkedhettek a bevonuló szovjet katonák – hogy eufemizmussal éljek – immoralitásával, azzal, hogy a 20. században egyáltalán létrejöhetek ezek a népiertő, emberi sorsokat tönkretevő táborok. Nagy Zoltán Mihály mély erkölcsi-etikai dilemmákkal néz szembe, olyan kérdéseket tesz fel, amelyek a történelem abszurditásaival szembesítik az olvasót. Esszémben most arra teszek kísérletet, hogy a kisregényt a malenykij robot hatása, ezzel együtt a saját sors idegensége felől olvassam.

A sátán fattya én-regény. A hősnő, Tóth Eszter monológjából ismerjük meg a történetet. A teljes monológ egyetlen, hosszú mondat. 1944 decemberének első vasárnapján tizenhárom szilasi asszony kerekedik fel – a tizenegyedik maga Tóth Eszter –, hogy meglátogassák a katonák által gyűjtőtáborba hurcolt férfiakat. Az anya elbocsátó-óvó szavaiból megsejthető a környék vadsága, a veszély előrevetítése: „rosszféle emberek bitangolnak mostanában, vigyázz magadra, óvakodj minden idegentől”. Hatalmas izgalommal vágnak neki az útnak, hiszen már ötszörösen letelt az a három nap, amit a kisbíró kidobolt annak idején a faluban. De még mindig nincs semmi hír a férfiakról: „három napra, így mondták, ha fát vágnak a hátamon, ennyit akkor is kibírok, mosolygott Pista az induláskor, szekér vitte őket a városba, nótázva mentek el, két hete”. Az öregasszonyok ellentmondásos módon magyarázzák az elhurcolás okait. Bíró Borbála így vélekedik: „az csinálja a bajt, a háború, amiatt vitték el az embereket is, megmondta az én uram, azt mondta, elvisznek minket az oroszok, mert ellenük harcoltunk a tizennégyes háborúban is, most is”. Veres Berta válasza elbizonytalanítja ezt a szilárdnak tűnő feltevést: „de hisz az én emberem sose volt katona, puskát csak a cseh finác hátán látott, mégis elvitték”. Tóth Eszter minden efféle magyarázatban kételkedik. Gondolkodik ugyan a hazatérés elmarádásának okáról, de a tudás akarását ezúttal legyőzi benne a találkozás vágya. Édesanyja a saját ruhájába öltöztette őt, hogy a katonák semmi esetre se vegyék észre bimbózó fiatalságát.

A tábor leírása bizarr hangulatot kelt. Egy dróttal körülvett területen röhögő szovjet katonákat fedezünk fel. A röhögés szó negativitása remekül érzékelteti a diktatórikus rendszerek hierarchiájának legalsó hatalmi szintjén is felbukkanó embertelenséget. A katonák nem hogy nem mutatnak némi megbánást az elhurcoltatás miatt, de szemmel láthatóan élvezik a helyzetet. Ezt a perverz gyönyört csak tovább erősíti, hogy amikor nem engedik be az asszonyokat a kerítésen belülre, „Nazad, babuska, curukk” – ennyit mondanak gúnyosan.

Tóth Eszter nem hagyja annyiban a dolgot. Fiatal korával járó hevesége miatt neki megy a katonáknak. Azok viszont bevonszolják őt az őrszobára, majd röhögve megerőszojálják: „a ruhám aljánál fogva rántottak vissza, letepertek a padlóra, szorosan fogtak, a számat betömtek valami rongydarabbal, petróíze volt [...], anyám fekete ruháját felhúzták a mellemig, ráborították a szememre, [...] a karomat, a lábomat szétfeszítették, megfogdostak, röhögtek”. A röhögés motívuma és a fiatal női test kiszolgáltatottsága ezzel az aktussal mintegy összefonódik. Miután mindannyian végeznek az erőszaktevéssel, bort töltenek Eszter szájába és kidobják őt a kapun, bele az éjszakába. A bor kettős szimbólum, amely érzékelteti a helyzet abszurditását. Egyrészt jelenti az úrvacsoránál használatos kelléket, hiszen szimbolikusan Krisztus vérért isszuk a megújuláshoz, bűneink megbánásához, másrészt viszont épp ellenkezőleg, Dionüszoszra, a bor istenére, a bűnös mámorra, az ókori orgiákra asszociálhatunk. Eszter nem tudja, mihez kezdjen ezután. Vajon hová menjen?

Az én azonossága ekkortól kezd megbomlani. Először a saját test lesz idegen számára: „a gyalázatot nem viszem haza, ezt megfogadtam, lefekszem valahol az útszélén, reggelre biztosan megfagyok” – mondja önnön magának. Az úton fáradtan térferegve gyakran gondol arra, hogy végez magával, s csupán az életösztön menti meg és vezeti haza végül. Tüdőgyulladás kap ugyan az út során, de otthon néhány hét alatt felépül.

Közben hazatér az apa, aki mesél a táborban eltöltött napjairól. Az emberek úgy hullottak, akárcsak a legyek, enni alig kaptak, csupán valamilyen híg répalevet. Megdöböntő az az itt szerzett tapasztalat, mely szerint az emberi élet nem érték egy ilyen táborban: „ezerszám virrasztottak emberek a szabad ég alatt, kevesen bírták a talponállást reggelig, s akik erejük fogytával ledőltek a földre, azok közül sokan ott maradtak, beverte őket a hó, reggel húszasával hányták őket a szekérre, akár az ölfát, vitték az előre megásott gödörbe”.

A diktatórikus rendszerrel együtt jár a halál. Ennek ellentéte a születés: egy új élet kezdete, a remény felébredése, hogy talán az utódok kikerülnek ebből az embertelen világból. Ez lenne a természetes erkölcsi hozzáállás. Mikor azonban Eszter megtudja, hogy terhes, nehéz választás előtt áll. A falu már így is a szájára vette őt, a háta mögött katonakurvának nevezik, sőt a szemébe is megmondja szerelmének, Pistának az anyja, hogy mondjon le a fiáról, nem lehet a felesége. Komoly erkölcsi dilemma: megtartsa-e a gyermeket, *a sátán fattyát*, aki mindig a megerőszakolásra, a meggyalázásra emlékeztetné, vagy vétesse el, ölje meg, és próbáljon meg felejtetni? Előbb a terhesség-megszakítás mellett dönt. Különbféle házi praktikák után a bábaasszonyhoz megy. Majd visszariad az öléstől. Később újból öngyilkos akar lenni. Végül megszüli a gyermeket, de egyelőre csakis undorral tud rá tekinteni: „idegen vér, kígyó a keblemen, miért nem halva született, miért akarja tönkretenni az életemet, hiszen nincs kiút, fel kell nevelnem, nem tekerhetem ki a nyakát, nem csaphatom a kerékagyhoz, anya, anya lettem, akaratomon kívül”.

Ebben a bonyolult léthelyzetben Nagy Zoltán Mihály aprólékos lélekrajzzal igazít el minket. A történet azzal folytatódik, hogy Székely Pista hazatér, és édesanyjával szembemenve így is el akarja venni Esztert. Majd elviszik Donbászra, ahonnan már nem tér vissza. Eszter ebbe beleőrül. A regény végére nem csak a saját teste, de a saját elméje is elveszíti azonosságát: „ne félj, kislfi-am, veled vagyok, el nem hagyok [...] fogd a kezem, gyere, erre megyünk, erre van Donbász, ott a te édesapád, ne félj a víztől, nem árthat nekünk a víz, Jézus is járt a vízen, mert ártatlan volt, büntelen volt, látod, a víz tetején járunk, hát persze, mi is ártatlanok vagyunk, kislfi-am.”

A sátán fattya a malenykij robot tapasztalata felől olvasva tisztán kirajzolja azokat az erkölcsi dilemmákat, amikkel szembe kellett néznie egy fiatal lánynak, akit megerőszakoltak az orosz katonák. Az embertelenségben, a röhögések és rosszindulatú pletykák közepette Eszter mégis mindent túlél, de ezzel együtt elveszíti önazonosságát: előbb saját, meggyalázott testétől idegenül el, majd elméje kezd megbomlani. A kisregény nem ad biztos fogódzókat az olvasó erkölcsi ítéletéhez, de lehetőségeket folyamatosan felmutat. Azt hiszem, kisebbségi léthelyzetben, itt Kárpátalján és ilyen történelmi örökséggel a hátunk mögött nem lehet érzelmek nélkül olvasni a szöveget, meg kell vívódnunk minden egyes szavával.

TÖRÉKENY SZENTEK

Kárpátaljai magyar gyermekirodalom önmagában sokáig nem létezett, csak a „felnőtt irodalom” részeként találkozhatott vele az olvasó. A szovjet korszakban a kárpátaljai magyar gyermekirodalmat szinte egyedül Szalai Borbála képviselte, akinek fülbemászó gyermekversein generációk nőttek fel. Ő valóban sokat tett a kárpátaljai magyar gyermekekért, észrevétlenül szeretettette meg velük az olvasást, s nevelte őket a magyar nyelv szeretetére, tisztelésére. Szalai Borbála évtizedeken át jelen volt a helyi magyar sajtóban, de eredeti látásmódot tükröző és könnyen tanulható gyermekversei számos magyarországi kiadványban, antológiában is megjelentek.

1989 után szellemi és tartalmi fejlődésnek, frissülésnek indult az irodalmi élet, ami kedvezett a gyermekirodalomnak is. Kárpátalján az 1990-es évektől az *Irka* c. gyermeklap gyűjtötte maga köré a gyermekírókat. Újdonsága, hogy főszerkesztője, Punykó Mária nemcsak anyaországi magyar és nemzetközi gyermekirodalmat közvetít, de jelentős hangsúlyt fektet már a kezdetektől a kárpátaljai magyar gyermekírók kibontakoztatására is. Ám nem ez volt az egyetlen üdítő változás a Szovjetunió széthullása után. Bővült a publikációs lehetőségek száma, így a gyermekirodalmi műfajoké is. Míg Szalai Borbála munkássága kapcsán mindössze a gyermekvers volt jelen a kárpátaljai magyar gyermekirodalomban, a műfaji változatosság nemigen volt jellemző, addig a 1990-es évektől megjelenik a mese, a műmese, az ifjúsági regény, a novella, a gyerekeknek szóló különféle történet.

A kárpátaljai magyar gyermekirodalom áttekintése során beszélhetünk az alkotókat illetően is egy *Irka*-generációról, amelynek tagjai különböző korúak ugyan, de irodalmi jelentkezésük tekintetében egy fórumhoz, az *Irkához* kötődnek. Ide sorolhatjuk Weinrauch Katalint, Berniczky Évát, Olasz Tímeát, Kurmai-Ráti Szilviát, akiknek gyerekekhez szóló munkáik először az *Irká*-ban jelentek meg. Az *Irka* mint közeg motiválóan hatott a gyermekirodalmi írások születésére, melyek egy idő után számos önálló kötetben is eljutottak a gyermekolvasóhoz a régióban.

Az *Irka*-generáció egyik fiatal szerzője Kurmai-Ráti Szilvia, az ő nevéhez fűződik a *Törékeny szentek* c. elbeszéléseket, novellákat, meséket tartalmazó kötet. Kötetének címet a szerző egy bibliai igevers („Szentek legyenek, mert én szent vagyok”) alapján adott. Véleménye szerint a gyerekek természetüktől fogva ártatlanok, gondolkodásukat, tetteiket a felnőtt-

tektől látott minták befolyásolják. A törékeny szentek maguk a gyerekek, akik a világ kegyetlenségeit csak akkor képesek törésektől mentesen átvészelni, ha családjuktól elegendő szeretetet kapnak.

Az írások témái különbözőek, de mindegyik tartalmaz egy mélyebb, megszívlelendő gondolatot, erkölcsi tanulságot, tanítást.

Az *Érzelmileg labilis* c. írás egy öt éves gyermek kálváriáját foglalja össze, akinek elváltak a szülei. A kislány nagymamájához kerül, ő neveli, ő iratja be iskolába, lehetőségeihez mérten gondoskodik róla. A szülők ritkán látogatják a gyermeket, egyszer az iskolából jövet találkoznak az anyukával, amint egy idegen férfit ölel, vélhetően a válás oka az ismeretlen férfi. Születésnapjára édesapjától egy iskolatáskát kap, mire a nagymama szúrósan megjegyzi, hogy már van iskolatáskája, hiszen egy hónapja iskolába jár.

Atrocitás éri a gyermeket, mikor megcibálja egyik osztálytársnője haját, amiért az eltépte szántsándékkal a füzetét. A sértett gyerek panaszt tesz az anyjánál, aki a többi gyerek füle hallatára minősíti elvált szülők érzelmileg labilis gyerekének. Farsangra készülve kigúnyolják, mert Piroskának öltöztette a nagymama. Társai ódivatúnak tartják jelmezét, ám a zsúri neki ítéli a fődíjat, egy biciklit.

Ebből az írásból kitűnik, milyen elveszetten bukdácsol szülei nélkül az iskoláskort épp csak elérő kislány. Mennyire hiányzik neki az anyai öl, a védő apai kar. Ahhoz, hogy biztonságban érezze magát, szüksége van mindkettőre, mert nagymama ugyan teszi a dolgát, igyekszik pótolni a pótolhatatlant, de az sosem lesz ugyanaz.

Ha visszafordul a nyílhegy c. írásában Kurmai-Ráti Szilvia egy elképzelt történelmet örökít meg. Arról ír, mi lett volna, ha a világháború más képp ér véget, hogy alakult volna a magyarok sorsa, ha Magyarország győztesként kerül ki a csatározásból. Két különböző nemzetiségű, egy ukrán és egy magyar kisgyerek játékan keresztül mutatja be azt az elképzelt helyzetet, aminek a fordítottját mi nagyon is jól ismerjük, csak nem a könyvekből, hanem a hétköznapiokból.

Elképzelte, milyen lenne, ha Magyarország csatolt volna el egy területet Ukrajnától, ha az ott élő embereknek kellett volna felvenniük a magyar állampolgárságot. Ha nekik kéne útlevelet csináltatniuk, hogy a szomszéd megyében élő rokonaikat meglátogathassák. Ha nem tanulhatnának anyanyelvükön, ha az ukrán himnusz éneklése helyett be kéne érniük a magyarral, ha egyetemre csak akkor mehetnének, ha kiválóan beszélnék az államnyelvet, ha büntetés járna azért, ha anyanyelvükön szólalnak meg. Vajon milyen lenne?

A *Befejezetlen történet* c. novella történelmi ihletésű, egészen Mátyás koráig nyúlik vissza, az egyik főszereplő maga Mátyás király. Végigkíséri életén, gyerekkorától kezdve, trónra jutásán és uralkodásán át egészen addig, míg el nem ragadja a halál. A király életével egy kerettörténeten belül, gyerekkori barátjának elbeszélésén keresztül ismerkedünk meg, akivel a cseh király udvarában barátkozott össze rab-sága idején. Mikor barátja évek múltán meglátogatta, immár a királyi udvarban, Mátyás első szavára megismerte, legjobb barátjának kiáltotta ki, és hívta, költözzön haza családjával együtt, jó dolga lesz a király mellett. Ám, mire barátja ismét Magyarországra került, Mátyás már égi birodalmában uralkodott.

Az *Ovisok* c. írás olvasása közben két óvodás beszélgetésébe nyerhettünk bepillantást, akik szemmel láthatóan különböző társadalmi rétegből származnak. Az egyik fiúcska mindent megkap a szüleitől: drága játékokat, drága ruhákat, képeskönyveket, drága helyekre viszik nyaralni. Míg a szegényebb családból származó kisfiúnak nincs külön szobája, bátyjával osztozik rajta, nincsenek drága játékaik, nem pizzát ebédel, és nyaralni falun szokott, a nagymamánál. A módos szülők egy dolgot nem adtak meg gyermeküknek, megfosztották az együtt töltött időtől, amely alatt fejleszthették volna nyiladozó értelmét. Túlságosan elfoglalta őket a luxuskörülmények megteremtése és fenntartása, a pénz hajhászása az emberi kapcsolatok elmélyítése helyett.

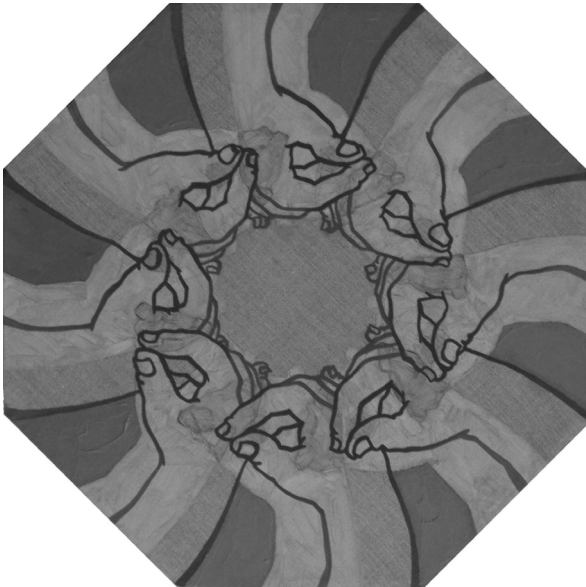
Ellenben a másik családnak pénz híján nem áll módjában elkényeztetni a kisfiút. A felesleges luxuscikkek helyett megtanították a legfontosabbra, hogy értékelje azt, amije van. Kifejezetten örül annak, hogy bátyjával alszik, így nem fél a sötétben. Szüleitől jó nevelést kapott, megtanulta, hogy megölni senkit sem szabad, akkor sem, ha csak egy számítógépes játékról van szó. Vidám, barátságos, érdeklődő kisgyerekként ismerheti meg az olvasó, aki annak ellenére, hogy egy évvel fiatalabb hencegő társánál, már le tudja írni a nevét is.

A fentebb bemutatott műveken túl a kötetben további tizenkilenc írás található. Van közöttük olyan, ami a másik ember elfogadásáról szól. Ha rendes valaki, nem számít, milyen színű a bőre. Olvashatunk arról a megmosolyogtató esetről, amikor egy kisdíák összekeveri a korrepetálás szót a kompromittálással, elnézett lottószámokról, amelyek megmentik idős tulajdonosuk életét, a kis hernyó kalandjairól, aki megtanulta, hogy ha igazán megbánja bűnét, élete jobbra fordulhat.

Az írások között szerepel az a kislány is, akit faluról meghív magához fővárosi levelezőtársa, és aki hazaérkezve nem tudja becsülni, a házi kenyér, tej, vaj értékét és ennek hangot is ad, miközben nem is sejti, milyen bánatot okoz ezzel édesanyjának.

Kurmai-Ráti Szilvia bemutatkozó kötetével elsősorban a gyerekeket és az ifjúságot célozza meg. Írásain keresztül olyan értékeket közvetít, melyek elengedhetetlenül szükségesek egy egészséges életszemléletű generáció felnövekedéséhez.

Hájas Csilla

POMOGÁTS BÉLA

KÖZÖSSÉGI KULTÚRÁNK – A NEMZET MEGMARADÁSA

A magyar nemzet több mint ezer esztendő Kárpát-medencei története során igen sokszor került a végső veszélyeztetettség helyzetébe, amidőn számolni lehetett azzal, hogy szétszórja és felszámolja a történelem. Ilyen veszéllyel lehetett számolni az 1241-es tatár támadás idején, az 1526-os mohácsi vereség után, a másfél évszázadig tartó török uralom idején, a tizennyolcadik század végén, midőn az ország magyar lakossága a korábbi túlnyomó többségből kisebbségbe szorult, az 1848-1849-es szabadságharc leverése után és persze mindkét vesztes világháború után: a trianoni, majd a párizsi igazságtalan békediktátumok következményeként. Történelmünket tragikus vereségek kísérik, minden egyes vereség egy-egy baljós korszakfordulót jelent. Ugyanakkor azt is elmondhatjuk, hogy ezek a korszakos vereségek mindig arra ösztönözték a nemzetet, hogy vizsgálja meg helyzetét, gyűjtse össze a túlélés erőforrásait, és fordítsa meg a történelem pusztulásba vezető menetét. A hatalmas veszteségek valamiképpen mindig a túlélés akaratát ébresztették fel, az erőgyűjtés szándékát keltették életre. A tatárdúlás után IV. Béla király országépítő törekvéseiben, Mohács után a reformációban és a katolikus megújulásban, illetve az erdélyi fejedelemségben, a tizennyolcadik század végén és a tizenkilencedik század elején abban a nemzeti megújulásban, amelyet irodalmunk kezdeményezett, és amelyet mintegy történelmünk egyik legdicsebb korszaka: a reformkor koronázott meg, a szabadságharc veresége és az önkényuralom után az 1867-es kiegyezésben, amely létrehozta a polgári Magyarországot, majd a későbbi korszakfordulók alkalmával: 1920, 1945 és 1956 után is a magyar szellemi élet, mindenekelőtt irodalmunk helytállásában, küzdelmeiben – és győzelmeiben.

Valójában Kölcsey Ferenc *Himnusa* is annak a szándéknak a következménye volt, amely a lassú sorvadásnak indult nemzeti életet meg akarta erősíteni, a tragikus történelmi folyamatot meg akarta állítani, vissza kívánta fordítani. A szatmárcekei magányában a nemzeti sorssal és jövővel küzdő költő sötét árnyakkal és jövődölésekkel viaskodott, ezek között is talán leginkább Johann Gottfried Herdernek, a világhírű német bölcselő-

nek a nevezetes „jóslatával”. Herder 1784 és 1791 között írott történelemfilozófiai főműve: az *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit* végigkísérte az emberiség történetét, s miközben a szláv népeknek fényes jövőt jósolt, a magyarságot a lassú elsoványodás és végül a kipusztulás rémével fenyegette meg. (Ezt tulajdonképpen a magyarokkal nem rokonszenvező szlovák Adam Kollár egy lapalji jegyzete nyomán gondolta így.) Herder nevezetes kijelentése a következőképpen hangzott: „A magyarok vagy madzsarok az egyetlen népe ennek a törzsnek (a finn-ugornak), mely a hódítók közé bejutott... Most aztán szlávok, németek, vallachok és más népek közt az ország lakosságának kisebbik részét alkotják, és évszázadok múltán tán már nyelvükkel is alig találkozunk.”

Mindenesetre Kölcsey, ahogy korának több kiváló magyar írástudója, így Berzsényi Dániel, Vörösmarty Mihály vagy Katona József igen szigorúan és nem egyszer tragikus módon vetett számot a német gondolkodó lesújtó következtetésével, és ahogy korának, a tizenkilencedik század első évtizedeinek magyarsága, az akkori magyar irodalom megküzdött a nemzeti jövőkép sötét árnyaival, őt is számvetésre és ellenállásra készítette a „herderi jóslat”. Ugyanilyen költői küzdelemnek lehetünk tanúi Vörösmarty Mihály *Szózatában*. Hasonló lelki és erkölcsi küzdelmek nyomán születtek azok az elhatározások és kezdeményezések, amelyeket a korszak nagy magyar államférfiainál találunk. Széchenyi Istvánra, Wesselényi Miklósrá és másokra gondolok, mindkét kiváló gondolkodó, államférfi arra törekedett, hogy a nemzetet felemelje annak a süllyedésnek a mélyéből, amelybe szinte ellenállás nélkül alámerült. Amidőn Kölcsey *Himnusa* 1823-ban megszületett, még érzékelni lehetett a közösségi erő bénultságát, de már feltetstettek az erőgyűjtés: a mostoha körülményekkel, a „balsorssal” való szembefordulás jelei is. Kölcsey nagyszerű költeménye éppen abban a történelmi pillanatban született, midőn a kezdeményező készség, a történelmi fel-emelkedés akarata már győzni készült a tehetetlenség, a tespedtség felett. Valójában ennek a történelmi pillanatnak az érzékelése, egyszersmind támogatása adta meg kivételes költői erejét.

Midőn a falusi magányban élő költő, még tulajdonképpen hatékonyabb közéleti (vármegyei és országgyűlési) szerepvállalását megelőzően nagyszerű költeményét papírra vetette, a magyar nemzet jövője szinte bizonytalanul látszott. A gondolkodó magyaroknak, Széchenyi, Berzsényi, Katona példája mutatja ezt, számot kellett vetniök azzal, hogy a magyarság elsüllyed a történelem viharai között, hiszen az a nemzet, amely Szent

István korától a mohácsi vészig folyamatosan (több mint nyolcvan százalékos) erős többséget alkotott a Kárpát-medence népei között, addigra kisebbségbe szorult (alig több, mint negyven százalékos relatív többségnek jelentetett). Kölcseyt és társait így a „nemzethalál” réme kísértette, ezt a történelmi tapasztalatot és baljós szorongást erősítette meg „Herder jóslata”. A *Himnusz*nak ezért mozgósító erővel kellett megszólalnia, ezt az erőt kívánta felmutatni mind a történelmi sikerek, mind a történelmi kudarcok felidézése, illetve az első és az utolsó szakaszban megszólaló megrendült fohász, amelyben a költő Isten kegyelméért esedezett.

Szomorú módon, alig néhány történelmi korszak, így a néhány évtizedes reformkorszak, a félévszázados „kiegyezési” kor, majd az 1920-as évek közepén bekövetkezett, szomorú módon csak másfél évtizedig tartó politikai és gazdasági konszolidáció kivételével a nemzet mindig a hanyatlás és a vereségek szabták meg – nem egyszer saját hibájából, hiszen mindkét világháború azt mutatta, hogy egy eleve vesztes háborútól még áldozatok árán is jobb távol maradni, mint vállalni a részvétel kockázatát. Ezért aztán szinte minden emberöltőben újra kellett kezdenünk történelmünket, nem egyszer, mint 1849, 1918 és 1944 után a „legmélyebb süllyedésből”. Ez az újrakezdés az 1989-1990-ben bekövetkezett „rendszer váltó” korszakban is napirendre került, és ahogy a korábbi korszakváltások és nemzeti újrakezdések idején, most is, mondhatni, stratégiai tennivalókat jelölt meg a magyarság számára. Minden, a közéletben, a politikában tapasztalt zökkenő és tévút ellenére egy új reformkorszak tanúi és részesei, ha eléggé megfontoltak és bátrak – alakítói vagyunk. Következésképp számot kell vetnünk a múlttal, az elkövetett vétkekkel és mulasztásokkal is, és újra kell szólni a megtépázott, megbomlott közösségi szolidaritást: határokon belül és határokon kívül, a magyar nemzeti közösség minden része és tagja között. Új és korszerű nemzeti jövőképet kell kialakítanunk, nemzeti identitásunkat és kultúránkat meg kell erősítenünk, a kor követelményeihez kell igazítanunk. Mindebben Kölcsey élete és életműve is biztató erőforrás lehet, az ő hűsége, áldozatkészsége, cselekvő kitartása, közéleti bátorsága és bölcsessége. Kölcsey *Himnusza*, amelyet nemcsak énekelnünk kell, hanem meg is kell értenünk.

Ennek az „új reformkornak” vannak gazdasági, gazdaságpolitikai, kormányzati és pártpolitikai feladatai – ezek elvégzésében bizony még sok a tenni- és kívánnivaló. Nekünk azonban, akik most Kölcsey *Himnusza*t idézzük magunk elé – éppen a Magyar Kultúra Napján – mindenekelőtt nemzeti kultúránk gondozását kell szemünk előtt tartanunk. A köznevelés, az

iskolai oktatás és a felsőoktatás, a művelődéspolitikai és a művelődési intézmények, a magyar irodalom szükségleteit, hiszen elvégzendő feladat és megvédendő szellemi érték van éppen elég. Kivált, ha arra gondolok, hogy a magyar irodalom, a magyar kultúra számos hagyományos intézménye került igen nehéz helyzetbe, közöttük az is, amelyet itt és most magam képviselek – az Anyanyelvi Konferenciára, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságára gondolok. Ezt az intézményt, amelyet a tavalyi esztendőben cserben hagyott a magyarországi költségvetés, nekünk, akár személyes áldozatok árán, fenn kell tartanunk. Én nagyrészt annak a gondolatnak, szándéknak a jegyében vállaltam most itt: Kárpátalján szolgáltattam, hogy figyelmeztessenek arra, miszerint meggyőződésem szerint erre a hagyományos, már négy évtizede működő egyetemese magyar szellemi intézményre az előttünk álló esztendőben is szükségünk van, és ezt a szükségességet a budapesti kulturális kormányzatnak is fel kell ismernie.

A magyarság történelmi sorsa, ahogy ezt Kölcsey Ferenc élete és munkássága is mutatja, nem egyszer okozott reménytelenséget és csüggedést. Mégis, minden korban voltak szószólói a nemzetnek, akik szembe tudtak fordulni ezzel a reményvesztéssel – az ő példájuk ma számunkra is eligazítást jelent. Kölcsey és különösen a *Himnusz*, ahogy Illyés Gyula írta 1977-ben *Válasz Herdernek és Adynak* című korszakos esszéjében (mondhatni: politikai kiáltványában), arra biztat, hogy a jövőt csak a munkánkba vetett bizalommal lehet építeni, ahogy Illyés mondotta: „hittel a jövőben”. Erre a hitre a mai magyarságnak is szüksége van, mindenkinek, nem csak az anyanyelvi mozgalom elkötelezett híveinek. Írását a költő a következőkkel zárta le, ezzel is mintegy Kölcsey Ferenc szellemi-erkölcsi tanítását követve és megismételve. „A múlt szigorú vizsgálata, a félreértések tisztázása ennek a hitnek nyit utat. Segít tényekkel eloszlítani, mindörökre, az egykori jóslatok borúlátását. Ősi hiedelem, hogy az állhatatos szembenézés oroszliánt meghátráltat. Hitem, hogy az emberiségre pirkadás jön. A vadszelídítő tekintetektől.”

BOTLIK JÓZSEF

ADALÉKOK BRÓDY ANDRÁS (1895–1946) SZÜLŐFALUJA, BEREGKÖVESD TÖRTÉNETÉHEZ

1. RÉSZ

A ruszin nép mártírja, Bródy András 1895. július 2-án született Bereg vármegye egyik ősi településén, a Beregszásztól északkeletre, akkor kb. 25 km-re a Felvidéki járásban elhelyezkedő [Bereg]Kövesd községben.¹ A politikus, újságíró, szerkesztő 1933–1938 között a csehszlovák nemzetgyűlés, majd 1939–1944-ben a Magyar Országgyűlés Képviselőházának volt tagja. Életének 51. évében, 1946. december 7-én, Ungváron szenvedett mártírhalált, miután a szovjet hatóságok koncepciós perben, koholt vádakkal halálra ítélték, és tarkón lövéssel kivégezték.² Édesanyja, Mereszi Ilona (Мересий, Хелена) ruszin nemzetiségű volt, a szomszédos Beregpálfalváról származott. Édesapja Bródy János magyar eredetű, és falusi tanítóként működött. A család vallása görög katolikus.³

A ruszin nyelvű forrásokban a neve Броди, Андрей⁴, a két világháború közötti sajtóban Бродий, esetleg Бродий, Андрей.⁵ A politikus a magyar iratokban Bródy (időnként Bródi) András, ritkán Endre, ugyanis 1918 előtt nem tettek éles különbséget az András és Endre keresztnév között. Ez utóbbira egy fontos adalék. Bródy az első világháborúban négy évig a galíciai (keleti) harc-téren küzdött, az eredetileg Szatmárnémeti állomáshelyű Magyar Királyi Szatmári 12. Honvéd Gyalogezredben. Ekkori szolgálati beosztása hadapród (kadét, tisztjelölt), őrségparancsnok. Katonái élén tanúsított hősiességéért 1915. november 11-én *Bronz Vitézségi Éremmel*,⁶ nyolc hónappal később egy újabb hőstettéért 1916. július 21-én, I. osztályú *Ezüst Vitézségi Éremmel* (Nagy-ezüst) tüntették ki.⁷ Röviddel ezután, 1916. augusztus elsejei hatállyal Bródy „Endrét” tartalékos hadnaggyá léptették elő.⁸ (Negyedszázad múltán Bródy András, a Magyar Kir. Honvédség tartalékos főhadnagya lett.)⁹

A vértanú politikus szülőháza Beregkövesden, a főutcán (jelenleg 67. szám) állt, amelyet az épület omladozó állapota miatt az új tulajdonos az

1990-es évek végén lebontott. Egy új családi hajlék építését kezdte meg a telken, amelynek még a 2000-es évek elején is csak a falai álltak. A valahai Bródy-porta mellett található a hajdani görög katolikus paplak, évtizedek óta ebben működik a község orvosi rendelője.

Az államfordulat, az 1920. június 4-i trianoni békediktátum után, Kárpátalja két világháború közötti ún. „cseh korszak”-ában Beregkövesd hivatalos ruszin neve Кивяждь, cseh nyelvű hatósági elnevezése КИВЯЖДЬ¹⁰ Kárpátalja 1938–1939. fordulóján történt Magyarországgal való újraegybesülését követően, az 1939. július 7-étől 1944. október 23-ig fennállt magyar-rutén / ruszin kétnyelvű közigazgatású Kárpátaljai Kormányzói Biztosság Beregi Közigazgatási Kirendeltsége Ilosvai járásához tartozó község hatósági ruszin neve, Кивяждь,¹¹ amely az újabb államfordulat után még három évig, 1948-ig maradt érvényben. Ekkor a szovjet hatóságok megváltoztatták, és a 20. század második felében Kárpátalja szovjet megszállásának időszakában oroszul Каменское (Kamenzkoje) volt a falu elnevezése,¹² Ukrajna függetlenségének 1991. évi kikiáltása után viszont újabban ukránul Кам'янське (Kamjanszke).

Beregkövesd évszázadok óta három fontos közút találkozási helye a Hát-hegy – ennek legkiemelkedőbb pontja a 437 méter magas Nagy-kő (Velika-kaminy) – déli lábától néhány kilométerre. Jellegzetes dombvidéki elágazó, többutcás, ún. útifalu. Beregkövesd közelében délnyugat felé halad el az Ilosva folyó, amely a közeli Salánk község felett a Borzsa vagy Borzsava folyásába ömlik. A helység szomszédos települései – Beregkisfalud, Medence, Falucska, Komlós, Salánk, Magyarkomját és Alsókaraszló –, szabálytalan köralakban határolják. Bródy András szülőfaluja napjainkban az Ilosvai járásban található, 23 km-re északkeletre fekszik Beregszász, 27 km-re délkeletre Munkács, 24 km-re északnyugatra Nagyszőlős városoktól, és 9 km-re nyugatra-délnyugatra Ilosva járási székhelytől. A 2001. évi népszámlálás szerint a lakossága 1456 fő volt.¹³

Bereg vármegye kiváló monográfusa, Lehoczky Tivadar (1830-1915) szerint Beregkövesd falu a nevét a helységen átfolyó Köves-pataktól kapta. A település feltehetően a 14. században keletkezett, de első írásos említése csak a következő század elejéről maradt fenn. Annak kapcsán, hogy a (Luxemburgi) Zsigmond király (1387–1437) által másfél évtizeddel korábban hazánkba fogadott menekült podóliai herceg, Korjatovics Tódor (?-1414), a munkácsi váruradalom birtokosa 1412-ben sokat zaklatta Keowesd (Kövesd) falu birtokosait, akik nem voltak hajlandóak előtte meghódolni.¹⁴ Az

imént említett orosz nyelvű enciklopédia is úgy tudja, hogy Beregkövesdet 1412-ben említik először írott források.¹⁵ Érthetetlen, hogy a hasonló felépítésű ukrán nyelvű enciklopédia miért közölt (források megjelölése nélkül!) pontatlan adatokat. A mű szerint „Írott forrásokban a 13. században említik először települést, a tatárok 1243-ban lerombolták”.¹⁶

Korjatovics Tódor imént említett erőszakoskodása után még fél évszázad sem telt el, amikor (Hunyadi) I. Mátyás király (1458–1490) uralkodásának első évében, 1458-ban ismét oklevél örökítette meg a falubeli eseményeket. „Komlói Gergely, Tamás, Simon, Pál, András, Imre és Mátyás panaszára vizsgálatot tétetett az iránt, hogy Jakab napja körül Ilosvay Karácsony László, András és György, Bilkei Sándor, István, Mihály, István és János és Rakolczi István hozzájárulásukkal fegyveresen megtámadták a Komlói családot s azt mindenéből kifosztotta, s K.[omlói] Ilona özvegyét, férje, Makszem György ilosvai, [bereg]kisfaludi, iloncai és négy [a távolabbi bereg?]forrasi birtokából hozományainak visszaadása nélkül elűzték”.¹⁷ Az idézett Csánki Dezső szerint Kövesd falut 1471-ben ismét oklevélben említették.¹⁸

A 16. században, de a későbbiekben is, Bereg vármegye helyi vezető tisztségeket viselő középbirtokos családjai között fontos helyet töltött be a Kövesden élő Komlóssy nemzetség. Például az 1549. évi rovásadó-összeírás jegyezte fel, hogy a helységben a família ekkor összesen 7,5 portát, azaz adóegységet birtokolt. A Komlóssy uradalomban emellett a szegénysége miatt négy adókedvezményes jobbágy és egy adófizetés alól mentesített, illetve kedvezményes személy (bérlő vagy pásztor stb.) élt. Ez időben ugyanakkor három újonnan benépesült jobbágytelek tartozott a középbirtokosi javadalomhoz.¹⁹

Beregkövesd birtokosai két évtizeddel később, egy 1567-ből fennmaradt oklevél szerint Komlói János özvegye, Komlói Gergely, Gáspár és Péter, Tarnóczi István, Fornsosi Péter, Zsolnai Ferenc, Asztalnok Mihály, Török István és Dolhai Imre.²⁰

A 17. század derekán, 1667-ben Szalai Barkóczi György panaszára gróf Nádasdy Ferenc (1625 körül–1671) országbíró vizsgálatot rendelt el a Mocsár nevű erdő használatával kapcsolatban. A kihallgatott tanúk vallomása alapján kiderült, hogy Kövesd, Nagykomlós, Kiskomlós és [Bereg]Pálfalva településeknek mind az erdőkre, mind a mezőkre tekintettel, belső mezsgyékkal el nem különített közös határuk volt. S azokat az előbbi falvak lakói szabadon és közösen hasznosították, köztük a Mocsár erdőt is. A Komlói család azonban egy ideje akadályozta Szalai Barkóczit a fahordásban, holott már annak jogelődje, Kun Gáspár is zavartalanul művelte a

szóban forgó erdőséget.²¹ Ez nem volt véletlen, hiszen Beregkövesd ruszinajkú jobbágylakossága évszázadokon át a 19. század derekéig földművelésből és erdei haszonvételeiből élt.

Közben a 18. század elejétől a falvak népe fokozatosan szegényedett, az adott földterületből egyre több családnak kellett megélnie. Hazánk e században történt újraterelítése után az országban jelentős különbségek mutatkoztak a jobbágyi szolgáltatásokban. A földesurak az úrbéres földek rovására igyekeztek kiterjeszteni a saját kezelésű majorsági földjeik határát, s közben minden lehetséges eszközzel növelték a jobbágyok kötelezettségeit, főként a robotot. Az egyre nagyobb elégedetlenség, illetve az 1755. évi szlávóniai, a 1765–1766. évi dunántúli parasztmozgalmak hatására Mária Terézia királynő (1740–1780) rendeletet adott ki a jobbágyok jogairól és szolgáltatási kötelezettségeiről. Az 1767. január 23-án kelt úrbéri pátens megállapította a jobbágytelkek nagyságát, az utánuk járó haszonvételeket és szolgáltatásokat.

Az urbáriumokat nemcsak magyar, hanem a magyarországi nemzetiségek nyelvén – szlovák, horvát stb. – is kiadták. Nyomtatásban ruszin nyelven az urbárium és a tabella jelent meg, és mintegy kétszázra tehető a magyar helyesírással készült ruszin népnyelvű bevallások, az ún. fassiók száma. A ruszin urbáriumnak két kiadása jelent meg Bécsben, a Kurzböck nyomdában. Az első azoknak a falvaknak készült, ahol a kilencedet természetben, gabonában szolgáltatták be a jobbágyok. A második kiadás azon községek számára jelent meg, ahol az úrbéresek a kilencedet pénzen megváltották. Beregkövesd – természetesen Kövesd néven – az utóbbi kiadásban szerepel, ahol hat lakos – Joannes Orban (Orbán János) judex, azaz bíró, Joannes Fegyo, Nicolaus Csehily, Lucas Choma, Michael Petrus (Péter Mihály) és Ladislaus Orban (Orbán László) – váltotta meg pénzben a kilencedet.²²

Bár a postaszervezetet hazánkban már 1722-ben állami kezelésbe vették, de az első Bereg vármegyét is érintő, az Északkeleti-Felvidéket átszelő postautat csak 1786-ban szervezték meg a Kassa–Nagymihály–Ungvár–Szerednye–Munkács szakaszon. Ezt a járatot a következő évben, 1787-ben meghosszabbították a Munkács–Felsőkerepec–Beregfogarás–Nyíresfalva–Beregkövesd–Beregkisfalud–Nagyszőlős–Halmi–Szatmárnémeti útvonalon. Ez utóbbi szakasz érintette a közlekedési szempontból kedvező fekvésű községünket, mert a postakocsi-járat Beregkövesden is áthaladt. Ugocsa vármegye székhelyén, Nagyszőlősen ekkor állították fel az első postaállomást, illetve postahelyet.²³

Beregkövesdről 1804-ből vannak újabb adataink egy, ebben az esztendőben Bécsben megjelent, német nyelvű Crusius-féle postai lexikonból. A mű pontosan eligazít a település viszonyairól, de lakosságának számát nem közölte. „Kövesd, Köviasd, magyar [község] a Tiszán innen, Bereg vármegye, Felvidéki járás, a község [területe] sok családhoz tartozik, ’ruszniak’ [azaz görög katolikus] plébánia, [a falu] másfél lófogat megálló[ra fekszik] Nyíresfalvától.²⁴ A lexikon ugyan nem említette, de feltehető, hogy a parókus a helybeli gyermekek valamelyes oktatásáról is gondoskodott.

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc küzdelmeiben beregkövesdi lakosok is részt vettek. Bereg vármegyében három honvéd századból alakult meg a 115. honvéd zászlóalj, amelynek kétszáz főt számláló 3. Beregi századában – parancsnoka Ilosvay Rezső százados volt – három kövesdi férfit találtunk. Az alakulat névsorában a lakóhelyet is feltüntették. A tizenkét tizedes között Babinecz András, a közhonvédek sorában (itt az életkort is feljegyezték) Kuzma Vaszil (18 éves), Orosz Mihály (37 éves) származott Bródy szülőfalujából.²⁵

Fényes Elek 1851-ben megjelent geográfiai szótára szerint Kövesd „Beregh v[ár]megyében, orosz [azaz rutén / ruszin – B. J.] falu, Falucskához ½ órányira: 502 g.[örög] kath.[olikus], 103 zsidó lak.[ja.] Gör. kath. fil.[ia] templom. Synagóga [azaz izraelita gyülekezeti hely]. Erdeje derék; földje rétje középszerű. F. u. [földesura] gr.[óf] Károlyi, Komlósy, Ilosvay, Vasady. Ut. p. [Utolsó posta] Nyíresfalva”.²⁶ Fényes Elek nem említette, hogy ekkor elemi iskola működött a faluban.

Bródy András szülőfalujának, Kövesd községnek a körpecsétje 1862-ben készült, amelyet Lehoczky Tivadar így írt le monográfiájában: „lombos fa alatt jobbról egy páva (áll), fent †”, azaz kereszt. Körirata: „Kövesd helység pecsétje. 1862”.²⁷

Az 1867. évi osztrák–magyar kiegyezés után az osztrák és a magyar postaigazgatás különvált, az utóbbi 1867. május első napján kezdte meg működését. A magyar postaügy a Magyar Kir. Kereskedelemügyi Minisztérium hatáskörébe került, az első magyar bélyegeket már június első napján forgalomba hozták. A posta fejlődése felgyorsult, Bereg vármegyében is számos hivatalt létesítettek a községekben. Beregkövesden 1881-ben nyitottak postahelyet, ahol több mint egy évtizedig, 1893-ig ún. magyar típusú, egykörös, betét-, illetve évszámossal, hely-keletbélyegzőt használtak „Bereg–Kövesd” felirattal.²⁸ A vármegyében akkor működő 22 állomás egyike volt, amelyhez – miként a többi postahelyhez – több környező tele-

pülést rendeltek. Esetünkben kilenc helység – Alsókaraszló, Árdánháza, (Bereg)Kisfalud, (Bereg)Pálfalva, (Bereg)Falucska, Komlós, Ölyvös, Mencede és Szobatin (Szombati) – tartozott a kövesdi posta kézbesítési köréhez. Ez azt jelentette, hogy a küldemények Beregkövesdre érkeztek, amelyeket innen a postai alkalmazottak lovas-kocsikkal továbbítottak az érintett falvakba. Kövesd 1881-ben kinevezett első postamestere Seregély Ilona²⁹ volt, aki több mint negyedszázadig töltötte be tisztségét.

Különösen a 19. század utolsó két évtizedében, Beregkövesd népessége jelentősen növekedett, amelyet jól szemléltetnek a népszámlási adatok: a falu lakossága 1869-ben 867 lélek, 1880-ban 875 fő, 1890-ben már 1016 főre emelkedett.³⁰

A 19. század utolsó harmadában is a korábbi évszázadok helyi földesurainak a leszármazottai birtokolták Beregkövesd határát. Ekkor a legrégebbi nemzetségek a Komlói és a Ilosvai – egyes forrásokban Komlóssy, illetve Ilosvay – családok voltak, rajtuk kívül a gróf Károlyi és a Vasadi atyafiságnak is voltak javai a faluban.

Közben az 1870-es évek végén a beregkövesdi görög katolikus hívek egyház-szervezetileg a szomszédos (Bereg)Falucska község parókiájához tartoztak, azonban [Bereg]Kövesd „lakályosabb volta miatt a pap itt telepedett le, építvén a község tágas paplakot, míg a [görög katolikus] templom fából készült régi épület, díszes fakápolnával és feszülettel építve. Anyakönyve 1786-tól vezetetik”.³¹ Bródy Andrást ebben a hajdani fatemplomban keresztelték. A falu kőből emelt új, és ma is álló görög katolikus istentiszteleti hajlékát csak később, 1902-ben létesítették, és Istenszülő Szűz Mária oltalma tiszteletére szentelték.³²

A Magyarország 1892. évi Helységnévtárában megjelent népszámlálási adatokat, valamint az 1891. és 1897. közötti statisztikai évkönyvek adatait elemezve, Balogh Pál monográfiában adta közre Magyarország „fajnépeségi földrajzát”, azaz a magyarság és a nemzetiségek etnikai térszerkezetét. Természetesen a korabeli rutén / ruszin (szóhasználatában a magyarországi „orosz”) lakta területekről, illetve a magyar–orosz(rutén) nyelvhatárról is szólt. Az utóbbi Bereg vármegye „alvidékével (ti. síksági, tiszaháti részével – B. J.) szemben, a Hát-hegy déli lejtőin Bárdháza és Makária (Makarja), a Borsova-völgy szélén Sarkad, Komlós, Alsó- és Felső-Remete falvagnál húzódik el”.³³ Kövesd község a magyar–rutén nyelvhatár közelében feküdt a Borsova (Borzsova) folyó völgye 17 ruszin helysége között, többségi orosz (rutén) és görögkatolikus lakossággal, akiknek száma az elmúlt öt-

ven évben folyamatosan növekedett. A településen magyar és német ajkú kisebbség is élt, az utóbbiak azonban a valóságban izraelita vallásúak voltak. Ennek oka, hogy ebben az időben a szomszédos Galíciából, illetve a lengyel- és oroszországi területekről elsősorban a Vereckei-hágón bevándorolt zsidóság a Latorca, a Borzsava és más folyók völgyeiben telepedett le. Így Beregkövesden és a környező falvakban, ahol arányuk ekkor már elérte a 20-30 %-ot. Miközben „A felekezeti arányok a legtöbb esetben egyenlők a német ajkiak arányával; csak itt-ott látni jelét, hogy a zsidóság egy része az orosz (rutén), más része a magyart vallja anyanyelvének”.³⁴

A 1890-es évek legvégén Beregkövesd közigazgatását Tóth Gábor, a szomszédos Komlós községben székelő körjegyző irányította. Erre abból következtetünk, hogy 1898. márciusában Bereg vármegye alispánja által hivatalból, a személye ellen „fegyelmi ügy megindított visszaélések miatt”. A körjegyzőt ekkor állásából felfüggesztették, de helyzete még három év múltán sem rendeződött. A vármegye közigazgatási bizottságának elnöke, Hagara Viktor (1848–1923) főispán a miniszterelnökhöz küldött 1901. évi jelentéséhez csatolt, és a vármegyei tisztségviselők ellen ekkor folyamatban volt fegyelmi ügyek kimutatásában Tóth Gábor körjegyző is szerepelt. Méghozzá oly módon, hogy az a „tisztí főügyésznek véleményezés végett kiadatott”, tehát ellene a fegyelmi eljárás még ekkor sem fejeződött be. Ebben az időben különösen a járási közigazgatás küszködött sok gondal, a főispán szerint ez volt a „leggyengébb”. Ez nyújtotta a legtöbb lehetőséget a visszaélésekre, 1901-ben, 82 esetben róttak ki a vármegyében pénzbeli ún. rendbírságot törvényhatósági tisztviselők és községi közegek ellen.³⁵ A körjegyzőre kiszabott büntetésről nem tudunk, mert a fegyelmi ügyekről szóló 1902. évi kimutatást nem leltük fel a levéltárban.

Beregkövesd a 19–20. század fordulóján már a kárpátaljai magyar–rutén (ruszin) nyelvhatáron feküdt. Bródy András születése után öt évvel, 1900-ban népszámlálást tartottak Magyarországon. Az összeírás természetesen „Kövesd” akkori állapotáról is részletes adatokat közölt. A község ekkori közigazgatási területe 1423 katasztrális hold, az összesen 200 lakóház közül mindössze kettő épült kőből, illetve téglából, egy vályogból, 197 fából készült. A házak háromnegyedét, 145 hajlékot zsúpfedél, azaz szalmából rakott tető borított, 55 otthont zsindegy fedett. A népszámlálaskor 1054 fő „jelenlevő” lakost jegyeztek fel, akiknek a túlnyomó többsége, 946 fő „ruthén” (90,5%), 87 német (8,2%), 20 magyar (1,9%), egy fő egyéb anyanyelvű volt. A falubeliek között négy „külföldi honos”, azaz nem osztrák–magyar

állampolgárt találtak, két helyi illetőségű személy viszont külföldön tartózkodott. Felekezeti viszonyok: a népesség nagyobb része, 701 személy (66,5%) görög katolikus, a többi 353 fő (33,5%) izraelita. Ez utóbbi magyarázata, hogy a népszámláláskor a községben évtizedek óta élő zsidók egy része rutén anyanyelvűnek, de izraelita hitű lakosnak vallotta magát. (Ez a jelenség egy évtized múlva, az 1910. évi népszámláláskor is jól érzékelhető.) A falubeliek közül 327 fő (31,0%) beszélt magyarul, ennél kevesebb, 298 helybéli (28,3%) tudott csak írni és olvasni. A népességen belül 515 férfit és 539 nőt vettek számba. A kövesdi lakosság életkora: hat évnél fiatalabb 201 fő, 6–11 éves 169, 12–14 éves 85, 15–19 éves 93, azaz 548 fő, az összes népesség 52%-a gyermek- és ifjúkorú volt. A helyiek közül a 20–39 év közöttiek száma 276, a 40–59 éveseké 178, a 60 évnél idősebbekké 52 fő. Családi állapot: nőtlen, hajadon 586 fő, amely azt jelenti, hogy a 19 éven aluliak közül 38 fő volt férj vagy feleség. A házások száma 421, az özvegyeké 47 fő, a faluban az összerőrok nem jegyeztek fel törvényesen elvált lakost.³⁶

Bródy András szülőfalujának hivatalos elnevezése 1904-ben megváltozott. Ez nem volt véletlen, hiszen ez a vasút- és a postaszolgálat rohamos terjedésével, a közigazgatás korszerűsítésével párhuzamosan igényként jelentkezett. A történelmi Magyarországon – különösen a 19. század második felében – a polgári szakigazgatás fejlődésével egyre több gondot okozott, hogy sok száz településnek volt azonos az elnevezése. Több Kövesd nevű település is létezett. A magyar királyi miniszterelnök által kiadott 1904. évi 84.803 számú rendelet – e határozat jogforrása az 1898. évi IV. törvénycikk volt –, végrehajtása során a Belügyminisztérium által megbízott testület számos Bereg vármegyei községnek, valamint a területükön lévő puszták, telepek, majorok és egyéb lakott helyeknek is, új nevet állapított meg. Az évszázadok óta ismert Kövesd helység így lett Beregkövesd azon hivatalos *Jegyzék* szerint, amelyet a belügyminiszter megbízásából az Országos Községi Törzskönyvbizottság adott ki.³⁷

A névadás után, ugyancsak 1904-ben készült el a község új pecsétje, amely részben szakított a négy évtizedes hagyománnyal, a korábbi rajzokkal. A lombos fa megmaradt, de az előző változaton szereplő páva helyett gólya került a bélyegzőre, amelyről a kereszt ábrázolását is elhagyták. Az új pecsét leírása: közepén termőföldből kinőtt lombos fa, mellette jobbról álló gólya. Körirata: „Bereg vármegye Beregkövesd község + 1904 + “

Közben a Magyar Kir. Posta 1892-ben bevezette a koronás, vonalkázott és ún. pántos körbélyegzők használatát. Az elkészített pecsételőket a hivata-

lok fokozatosan kapták meg. Községünk postahelyén, 1893-tól alkalmazták az új bélyegzőt ugyancsak „Bereg–Kövesd” körfelirattal, amelyet az impériumváltásig, 1919-ig vettek igénybe a küldemények érvényesítésekor.³⁸ Közben, 1901-ben a Magyar Kir. Posta által akkor bevezetett forgalomközi változások miatt, az Ilosva járási székhelyen működő távírda lett a környék ún. utolsó távírdája. Az intézkedés következtében ezen túl Ilosván adhatták fel telegramjaikat, azaz távirataikat – korabeli szóhasználat: sürgönyeiket – húszt szomszédos, közöttük Kövesd és távolabbi községek lakói. Érdekes-ségként megemlíjtük, hogy az ilosvai ún. utolsó távírdához tartozó helységek közül tizenöt Bereg, öt Ugocsa vármegyében feküdt.³⁹

Három év múlva, 1904-ben a környék postaszolgálatának a bővítésére a közeli Árdánházán postaügynökséget állítottak fel. Az új, alsóbbrendű állomás felettes szervének, vagyis ellenőrző hivatalának a beregkövesdi postahivatalt jelölték ki.⁴⁰ A postaügynökségek ugyanis a kisebb forgalmú helyeken működtek néhány órás napi szolgálattal, és rendszerint csak szerződéses alkalmazottakkal látták el korlátozott postai feladataikat, valamelyik közeli település hivatalának a felügyelete alatt.

A beregkövesdi elemi iskola létesítésének időpontjáról nincsen pontos adatunk. Az viszont joggal feltételezhető, hogy a helyi görög katolikus plébánia – melynek anyakönyvét, mint említettük 1786-tól vezették – mindenkorai lelkésze az egyházközség keretében vagy azon kívül már a 19. század folyamán, feltehetően elemi iskolai szinten oktatta a gyermekeket. Állításunkat közvetve megerősíti Bereg vármegye Közigazgatási Bizottságának Beregszászon, 1904. szeptember 15-én kelt (2757. sz./1904. K. B.) az év első félévi, ún. évközi jelentése, amelyet gróf Tisza István (1861–1918) miniszterelnöknek küldött. Az okirat felsorolja Bereg vármegye azon újabb településeit, ahol állami elemi népiskolát, illetve állami óvodát alapítanak. Idézzük: „a magyar kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr (...) Beregkövesden (...) állami kisedóvoda létesítését határozta el”.⁴¹ Ha községünkben, 1904-ben állami óvodát szerveztek, akkor ott már több évtizedes múlttal iskolának is kellett lennie. Ezt megerősíti, hogy 1880-ban Bereg vármegye 291 települése közül már csak 45 helységben nem működött elemi népiskola. Elsősorban a hegyvidéken, mert a Tiszaháthoz közeli alsóbb dombvidék fejlettebb községeiben már képezdét végzett néptanítók tevékenykedtek.⁴² Beregkövesden kezdetben minden bizonnyal görög katolikus felekezeti iskola működött, amelyet azonban a 19-20. század fordulójá körül állami iskolává szervezhettek át, mert – mint az imént írtuk –

1904-ben már arról volt szó, hogy állami óvodát alapítanak Bródy András szülőfalujában. Négy év múlva, Bereg vármegyei Közigazgatási Bizottságának 1908. második félévi jelentése közli, hogy egy tanítói állással fejlesztik a beregkövesdi állami iskolát,⁴³ amelynek első-hatodik osztályában 6 éves kortól tanultak a falusi gyermekek.

A 19. század végére a Kárpátalja hegyvidéki területén élő ruszin nép elsősorban a nyomasztó földhiány miatt, súlyos helyzetbe került, amely jelentős társadalmi feszültségeket idézett elő. A másik fő oka az 1860-as évektől végrehajtott úrbérrendezés. Korábban ugyanis a gazdák lényegében korlátlanul legeltethették állataikat, de akkortól a közös úrbéri legelőkre szorultak vissza. Másrészt: „A megélhetés körül beállott nehézségek leküzdésére az időközben nagy számmal galicziai zsidóság által különféle módon nyújtott és igénybe vett hitel a lakosság nagy mérvű eladósodásához vezetett”.⁴⁴ Az előbbiek természetesen Bródy András szülőfaluja, Beregkövesd lakosságát is érzékenyen érintették.

Kárpátalja helyzetét természetesen jól ismerte Firczák Gyula (1836–1912) munkácsi görög katolikus püspök, aki ez ügyben Bereg, Ung, Ugocsa, valamint Máramaros vármegye 14 országgyűlési képviselőjével együtt 1897. januárjában előterjesztést nyújtott be Bánffy Dezső (1843–1911) miniszterelnökhöz. A címe: „Emlékirat az északkeleti Kárpátok közt és alján lakó ruthén nyelvű nép szellemi és anyagi viszonyainak elősegítése és felvirágoztatása tárgyában”.⁴⁵ A beadvány mintegy harmada az északkelet-felvidéki/kárpátaljai kisparaszti kishaszonbérletek elterjesztésével, az állattenyésztés és a havasi legelőgazdálkodás felkarolásával, valamint a lakosság foglalkoztatására a különféle háziiparok meghonosításának a szükségességével foglalkozott. A kezdetben rutén, később nemzetpolitikai szempontból gazdasági akciónak, illetve mozgalomnak nevezett célkitűzés hivatalosan 1897. február 4-én indult a budapesti képviselőház egyik tanácskozási termében tartott értekezlettel, ahová Firczák Gyula püspök hívta össze Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék országgyűlési képviselőit. A magyar kormányzat hegyvidéki gazdasági munkatervéről azért kell tömören szólnunk, mert egyes elemei a 20. század elején jelentősen elősegítették a rutén ajkú Beregkövesd fejlődését.

Darányi Ignác (1849–1927) földművelésügyi miniszterrel folytatott két megbeszélés után az országosan ismert Egan Ede (1851–1901), a kiváló közgazdasági szakember 1897. november 5-én Bereg vármegyébe utazott, hogy a helyszínen ismerje meg a rutén nép helyzetét, majd tapasztalatai

után kidolgozta a tennivalókat. Javaslatait bizalmas emlékiratban foglalta össze, amelyet 1898. január 25-én nyújtott be a földművelésügyi tárcához.⁴⁶ Tervezetének lényege, hogy lassú fejlődésben képzelte el a rutén nép, gazdasági és szociális felemelését, amely a Bereg vármegyei Szolyvai járásból kiindulva fokozatosan kiterjed a Kárpátok koszorú alakú, egész hegyvonulatára. Egan felismerte, hogy a ruszinok szinte kilátástalan helyzetének orvoslása mindenekelőtt nemzeti és szociális kérdés. Úgy látta, hogy a ruténeket, de az országban élő többi nemzetiségeket (szlovákok, románok, németek stb.) is, elsősorban a gazdasági és szociális helyzetük jelentős javításával lehetne megnyerni a magyar kultúrának, a magyar nemzetnek, az országnak.

Egan Ede aggodalmai nem voltak alaptalanok, hiszen már másfél évvel korábban a Munkácson megjelenő hetilap „felléphető szociális eszméről” írt, miközben arra figyelmeztetett: „Ne várjuk be a társadalmi rend megzavarását, hanem igyekezzünk annak elejét venni”.⁴⁷ Csaknem négy hónap múlva az újság újra foglalkozott a kérdéssel a Munkácsi járásban fekvő Makarja községben történt eset kapcsán. Amikor a Schönborn-uradalom tulajdonában lévő, a Szernye-mocsárban elterülő legelőt – melyet a község már régebben használt – át akarták adni jogos tulajdonosának, illetve bérlőinek, a falusiak föllázadtak. Megrohanták a bizottságot és a testületet védelmező csendőroket. „A nép kaszákkal és fejszékkel volt felfegyverezve”.⁴⁸

Bizalmas jelentésében Egan Ede a nép nyomorának elsődleges okát abban látta, hogy az 1853. évi „úrbéri pátens” kiadását követő évtizedekben helytelenül hajtották végre az úrbéri rendezést és tagosítást. A rutén parasztoknak a legrosszabb és legtávolibb földeket adták, miközben a kaszálók, a rétek, a legelők és az erdők nagy részétől megfosztották őket. A kormányzat magára hagyta a népet, a hegyvidéken nem segítette elő, hogy létrejöjjen számottevő ipar és bányászat, a közlekedés és a kereskedelem fejletlen, az élelmiszerek árai 15–20%-kal magasabbak, mint Budapesten, a jövedelmek pedig jóval alacsonyabbak. A nép éhezik, és különféle járványos és más betegségek sújtják. Helyzetét a végletekig megnehezíti, hogy a nagybirtokból csak a vállalkozók, az ügyeskedők közvetítésével, és csak többszörös áron tud bérlethez jutni. A nyomor másik oka a galíciai zsidó bevándorlás, illetve a már letelepedettek kezében lévő uzsora, amelynél a legkisebb kamat 30%. Számos módszer dívik az uzsoratörvény kijátszására. Mindezek következtében a 20. század küszöbére a kisbirtokosok földjének és állatállományának több mint a fele izraelita származású uzsorások kezé-

be került. Egan Ede nem hallgatta el a közigazgatási tisztviselők visszaéléseit sem. Úgy látta, hogy a fenti tényezők ismeretével válik érthetővé, hogy miért választotta a tengerentúli kivándorlás útját nagy tömegekben a tönkrement rutén parasztság.

Jelentésének utolsó részében részletesen kifejtette, hogy Magyarország hegyvidéki megyéiben is megvannak a lehetőségei egy svájcihoz hasonló nagyarányú havasi állattenyésztés és rétgazdálkodás kifejlesztésének. Ez azonban csak a kincstár összesen 104 658 katasztrális holdnyi havasi legelőjének bérletbe adásával, a parasztoknak adott tenyészállatokkal, segélyek juttatásával, hitelszövetkezetek létesítésével, valamint az addigi erdőtervény módosításával lehetséges. Egan Ede arra is rámutatott, hogy a rendkívül súlyos helyzet miatt fenyegető „parasztlázadást” kizárólag állami közbelépéssel végrehajtott földbérlet-juttatással lehet „békés” úton elhárítani. Csak anyagi jólétük megteremtésével lehet megszerettetni a nemzetiségekkel a magyar államot, amivel a feszítő nemzetiségi kérdés megoldása felé lehet nagy lépést tenni. Egan Ede szerint ugyanis „a ruthén kérdés ma elsősorban gyomorkérdés, s csak másodsorban nemzetiségi kérdés”.⁴⁹

Különösen Ung, Bereg és Máramaros vármegyékben a nyomasztó földhiány, a mérhetetlen nyomor okozta társadalmi feszültségeket a 19. század utolsó negyedében a nagymértékű zsidó bevándorlás is gerjesztette, mert az újonnan érkezettek szinte teljes egészében a kezükbe vették az ottani pénzügyi világot. Az izraelita tömegeket Oroszországból folytonos pogromok keltésével űzték ki a cári hatóságok, a Monarchia akkori hazánkkal szomszédos osztrák tartományában, Galíciában viszont üzleti tevékenységében hatóságilag korlátozták. Betelepülésükhöz igen kedvező helyzetet teremtett a magyar állam liberális politikája, amely az országba költözést nem szabályozta körülmekintő bevándorlási törvénnyel. Ezt még tetézte, hogy ekkor az Északi-, illetve a Keleti-Kárpátok gerince, azaz a történelmi Magyarország ezeréves határa nem volt hivatalos államhatár, amelyen Galícia osztrák tartomány felől (és viszont) bárki szabadon átléphetett. Nem volt véletlen – mint írtuk –, hogy az 1900. évi népszámláláskor Beregkövesd lakosságának már egyharmada, 33,5 % -a (353 fő) izraelita vallású volt.

A Galíciából a bevándorolt sokezres zsidóság 500 és 1000% közötti pénz-, ezen kívül bolt-, legelő-, felesmarha- és pálinkauzsorát vezetett be, valamint mindenféle közvetítési sápokat. Még az alkalmi állami munkákat is ez a réteg továbbította a rutének számára, amiért a munkabér felét kérte. A 19-20. század fordulójának iménti állapotairól, a rutén emberek meg-

nyomorításának megdöbbentő fokozatairól és az Egan Ede vezette hegyvidéki akció erőfeszítéseiről és kezdeti eredményeiről számolt be a korszak egyik legismertebb publicistája, Bartha Miklós (1848–1905), a kolozsvári *Ellenzék* című lap főszerkesztője, aki hosszú ideig a Függetlenségi Párt országgyűlési képviselője volt. *Kazár földön*⁵⁰ című könyvében – mely a magyar szociográfiai irodalom legelső alapműve, s amit borostyánkői Egán Ede emlékének ajánlott – igen részletesen, gyakran a híres francia író, Émile Zola naturalizmusával számolt be a rutén nép helyzetéről. Bartha „kazárok”-nak nevezte a Galíciából a Kárpátaljára beözönlött, és uzsorából élő lengyel–orosz zsidóságot, hogy élesen megkülönböztesse a magyar haza gyarapítását elősegítő, asszimilálódó zsidóságtól. Bartha jól látta, hogy a rutén nép pusztulása az úrbérrendezéssel kezdődött és „a kazár uralommal fejtetett be”.⁵¹

JEGYZETEK:

¹ Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban MOL.), K 148. 1153. csomó. 26. old.

² DUPKA György: A mi Golgotánk. A kollektív bűnösség elvének alkalmazása a kárpátaljai magyarokkal és németekkel szemben. Ungvár–Budapest, 2012. 29. old.

³ MOL. K 148. 1153. csomó. 26. old.

⁴ ПОП, Иван: Энциклопедия Подкарпатской Руси. Carpatho-Russian Ethnic Research Center USA, Карпато-Русский Этнологический Исследовательский Центр США. Издательство В. Падяка. Ужгород, 2001. Стр. 106.

⁵ Lásd például: Русский Вистникъ (Ruszszkij Visztnyik), 1939. január 22., 3. old.

⁶ Hadtörténelmi Levéltár, Budapest (a továbbiakban. HL). 1. világháborús legénységi kitüntetési javaslatok, 238 592. szám.

⁷ HL. 1. világháborús legénységi kitüntetési javaslatok, 82 473. szám.

⁸ A Magyar Kir. Honvédelmi Ministerium, honvédség és csendőrség Névkönyve az 1917. évre. Hivatalos kiadás. Bp., 1917. 108. old. – A Névkönyvben, az említett szatmári 12. gyalogezred tisztjeként Bródy keresztneve Endre!

⁹ Honvédségi Közlöny, 1940. november 9. (35. szám), 398. old.

¹⁰ Statistický lexikon obcí v Podkarpatské Rusi. Nákladem Státního Úřadu Statistického. V Praze, 1928. 9–10. old.

¹¹ A magyar kir. belügyminiszter 14.500/1939. B. M. számú rendelete „A visszatért kárpátaljai területen a községnevek megállapítása, továbbá a közigazgatási kirendeltségek és a járások területi beosztása” tárgyában. In. Belügyi Közlöny, 1939. július 6. (30. szám.), 785., 789. old.

¹² CSÁNKI Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I. köt. Budapest, 1890. 417. old. – Ugyanezt az adatot közli, История городов и сел Украинской ССР. Закарпатская область. Главная редакция научной коллегии. Главная редакция Украинской Советской Энциклопедии. Киев, 1982. Стр. 249.

¹³ Kárpátalja / Закарпатська область. (Térkép, Mérték 1 : 250 000). Szerk. Kovács Sándor. 3. kiad. DIMAP Bt. Bp., 2004.

- ¹⁴ LEHOCZKY Tivadar: Beregvármegye monographiája. I-II. köt. Általános rész. III. köt. Különös rész. Ungvár, 1881-1882. – Az idézet a röv. új kiadásból való: L. T.: Bereg vármegye. Szerk. S. Benedek András, Vári Fábián László. Budapest–Beregszász, 1996. 550. old.
- ¹⁵ Історія городів і сел Української ССР. Закарпатська область, 1982. стр. 279.
- ¹⁶ Історія міст і сіл Української РСР. Закарпатська область. Головна редакція колегія. Української Радянської Енциклопедії. Київ, 1969. Стр. 337. – Miközben Ögödej nagykán halálának a híre a mongol-tatár seregek már 1242 márciusában elhagyták Magyarországot.
- ¹⁷ LEHOCZKY Tivadar, 1996. 550. old.
- ¹⁸ CSÁNKI Dezső, 1890. 417. old.
- ¹⁹ Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén. I. köt. Szerk., bev. tan. Maksay Ferenc. Bp., 1990. 169., 180. old.
- ²⁰ LEHOCZKY Tivadar, 1996. 550. old.
- ²¹ Uo.
- ²² УДВАРИ, Иштван: Русинські жерела урбарської реформи Марії Терезії – UDVARI István: A Mária Terézia-féle úrbérrendezés ruszin nyelvű forrásai. Kiad. Bessenyei György Tanárképző Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke. Nyíregyháza, 1999. 56., 123. old.
- ²³ SIMÁDY Béla: Kárpátalja postatörténete. Kiad. Magyar Bélyeggyűjtők Országos Szövetsége, Bp., 1991. 19. old.
- ²⁴ CRUSIUS, Christian: Topographisches Post-Lexikon aller Ortschaften der k. k. Erbländer. (IV. Band, Ungarn, Siebenbürgen usw.) Wien, 1804.
- ²⁵ CSATÁRY György: Múltunk írott ereklyéi. Ungvár – Bp., 1995. 132., 134., 137., 139. old.
- ²⁶ FÉNYES Elek: Magyarország geographiai szótára. II. köt. Pest, 1851. 270. old.
- ²⁷ LEHOCZKY Tivadar, 1996. 207. old.
- ²⁸ SIMÁDY Béla, 1991. 29., 31. old.
- ²⁹ A M.(agyar) Kir. Kereskedelemügyi Ministerium posta- és táviradalmazatának s a posta- és táviradahivataloknak cím- és névtára. Bp., 1896.
- ³⁰ A Magyar Korona Országainak 1900. évi népszámlálása. Első rész. A népesség általános leírása községenként. Szerk. és kiad. a Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Bp., 1902. 538. old.
- ³¹ LEHOCZKY Tivadar, 1996. 550. old.
- ³² SYROKHMAN, Mykhailo: TSerkvy Ukrainy – Zakarpattia. Publisher: Vyd-vo Ms. Lviv. 2000. 143–144. old., 162. kép.
- ³³ BALOGH Pál: A népfajok Magyarországon. Kiad. a M[agyar]. kir. Vallás- és Közoktatásügyi Ministerium. Bp., 1902. 603. old.
- ³⁴ Uo. 602–603. old.
- ³⁵ MOL. K 26. 1902–XXX–1656. szám. 3., 5., 10. old.
- ³⁶ A Magyar Korona Országainak 1900. évi népszámlálása. Első rész. A népesség általános leírása községenként. 1902. 210–211. old.
- ³⁷ Bereg vármegye községei és egyéb lakott helyei hivatalos neveinek Jegyzéke. A magyar kir. belügyminiszter megbízásából kiadja az Országos Községi Törzskönyvbizottság. Bp., 1904. 4. old.
- ³⁸ SIMÁDY Béla, 1991. 32–33. old.
- ³⁹ Magyar Kir. Posta és Táviráda Rendeletek Tára, 1901. február 27. (15. szám.)
- ⁴⁰ Magyar Kir. Posta és Táviráda Rendeletek Tára, 1904. június 17. (21. szám.)
- ⁴¹ MOL. K 26. 1904–XXXVII–4682. szám, 11. old.
- ⁴² LEHOCZKY Tivadar, 1996. 258. old.
- ⁴³ MOL. K 26. 1909–XXXVII–1757. szám. 29. old.
- ⁴⁴ MOL. K 26. 1902–XXXI–1134. szám. 166–167. old.
- ⁴⁵ MOL. K 26. 1902–XXXI–1134. szám. 152–158. old.
- ⁴⁶ Javaslat a gróf Schönborn-féle munkácsi és szent-miklósi hitbizományi uradalmakból

az államkincstár által bérbevett hegyvidéki gazdaságok felhasználására nézve. – A ruthén kérdés. – A Kárpátok menti földművelő nép gazdasági helyzetének fejlesztése iránti javaslat. Hely és év nélkül. [1898.] 1-56. old.

⁴⁷ Kereseti forrást a szegény népnek! In. Munkács és Vidéke, 1896. június 7.

⁴⁸ Munkács és Vidéke, 1896. szeptember 27.

⁴⁹ VKM eln. iratok: 1446/1898; 2083/1898 szám. Közli: Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon. Összegyűjt. jegyz. Kemény G. Gábor. II. köt. 1892–1900. Bp. 1956. 526–527. old.

⁵⁰ BARTHA Miklós: Kazár földön. Kolozsvár, 1901. 328 old.

⁵¹ Az uzsoráról lásd még: SZABÓ Oreszt: A magyar oroszokról (ruthének). Bp., 1913. 260–267. old.; BARTHA Miklós, 1901. 33–34., 81., a kazárokról bővebben 83–106. old.

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

2013. ÁPRILIS – MÁJUS

ELISMERÉSEK

* A Magyar Arany Érdemkereszt polgári tagozata kitüntetését **Zseliczky Béla**, az Orosz Tudományos Akadémia Szlavisztikai Intézetének tudományos főmunkatársa kapta.

* A Munkácsi Városi Tanács képviselőtestülete legutóbbi ülésén **Gulácsy Lajos** nyugalmazott református püspöknek a Munkács város díszpolgára megítélt címet adományozta.

* **Bartosh József** festőművész, restaurátor a *Fókusz* című turisztikai kiadvány „Kárpátalja. Száz ötlet a pihenésre” felmérése alapján az *Év Embere* címmel tüntette ki (összesen 10 fő kapta meg ezt a kitüntetést). Bartosh József feleségével együtt 49 évre bérbe vette a beregszentmiklósi várkastélyt, amelyen jelentős felújításokat végzett, több turisztikai programot szervez. Továbbá vállalta a szerednyei romvár és a dolhai várkastély rendbehozatalát is.

* A Város Napja alkalmából Debrecen városi közgyűlése Pro Urbedíjat adományozott **Vidnyánszky Attilának**, a debreceni Csokonai Színház igazgatójának.

ESEMÉNYNAPTÁR

ÁPRILIS

* A Kárpátaljai Megyei Ukrán Zenei-Drámai Színház ismét megnyitotta kapuit a magyar művészet előtt. Magyarország Ungvári Főkonzulátusa szervezésében a nagyközönség a Budapesti Operettszínház előadásában láthatta Kálmán Imre *Csárdáskirálynő* című operettjét. A budapesti társulat a szomszédos megyeszékhelyeken, így Lembergben, Ivano-Frankivszkban és Csernyivciben is színpadra lépett.

* Sárospatakon a Művelődési Házban a Sárospataki Német Nemzeti Önkormányzat szervezésében megemlékeztek a kényszermunkára, „malenykij robot”-ra elhurcolt magyarokról és németekről. A rendezvényt **Stumpf Bálint** elnök nyitotta meg. A rendezvényen részt vett **Dupka György** Gulág-kutató is.

* **L. Simon László**, a Magyar Országgyűlés kulturális és sajtóbizottságának elnöke meglátogatta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolát. Felkereste a beregszászi levéltárat is. A látogatás következő

állomása Lemberg volt, ahol a politikus részt vett a Budapesti Operett-színház előadásán.

* A Magyar Művészeti Akadémia irodalmi estjével folytatódott a „*Tisztelet Márainak, tisztelet Kassának – a Magyar Művészeti Akadémia Európa Kulturális Fővárosában*” címmel egy nappal korábban megkezdett rendezvény. A vendégeket **Czajlik József**, a Thália Színház igazgatója köszöntötte. Az estet **Csáji Attila**, az MMA alelnöke nyitotta meg. A műsorban a Kassához, Máraihoz, jelenlegi helyzetünkhöz, a magyar irodalmi és nyelvi örökséghez kötődő esszék, költemények, írások hangzottak el. Köztük **Vári Fábián László** József Attila-díjas költő, az MMA Irodalmi Tagozatának tagja, a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának elnöke saját verseiből olvasott fel, és a kárpátaljaiak üdvözlétét adta át a kassaiaknak.

* Az egri Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtárban megszervezték **Füzesi Magda** *Kagylóénekek* című verseskötetének bemutatóját. Közreműködött: **Dr. Lisztóczky László** irodalomtörténész, **Okos Tibor**, a Népművészet Ifjú Mestere, valamint **Ungvári P. Tamás** előadóművész.

* Az ungvári Dayka Gábor Középiskolában író-olvasó találkozó keretében mutatkoztak be az *Együtt* című irodalmi folyóirat szerzői, köztük **Bakos Kiss Károly**, **Csordás**

László, **Kovács Eleonóra**, **Lőrincz P. Gabriella**, **Marcsák Gergely**, akik az eszmecsere keretében legújabb írásaikat olvasták fel és bemutatták a pályakezdő fiatalok *Szárnypróba* c. antológiáját.

* Alapvető érdek, hogy a szülők éljenek törvényadta jogukkal, és igényeljék a kétnyelvű bizonyítványt. Gajdos István parlamenti képviselő, az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ) elnöke ezért is fordult beadvánnyal Ukrajna Oktatási, Tudományos, Ifjúsági és Sport Minisztériumához, szorgalmazva, hogy a közoktatásban is érvényesüljön a nyelvtörvény előírása, s két nyelven készüljenek a végzettséget igazoló okmányok.

* A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ) szervezésében a Nagyberegi Középiskolában zajlott az általános iskolák szavalóversenye. A zsűri a versválasztás kapcsán olyan költőket ajánlott a gyerekek figyelmébe, mint Weöres Sándor, Nemes Nagy Ágnes, Vári Fábián László és Füzesi Magda. Az első három helyezett a következő: 1. **Szeles Evelin** (Viski Középiskola, felkészítő tanára **Czébely Lajos**), 2. **Kovács Péter** (Ungvári Drugeth Gimnázium, felkészítő tanára **Kövy Márta**), 3. **Varga Brigitta** (Kisgejőci Középiskola, felkészítő tanára **Perdukné Curkó Ibolya**) és **Marton Rebeka** (Csongori Általános Iskola, felkészítő tanára **Nagy Sándor**).

A helyezettek emléklapot és értékes ajándékokat vehettek át.

* A Magyar Napló Kiadó idén is megrendezte a Versmaratont. A felolvasásra Kárpátaljáról **Bakos Kiss Károly, Fodor Géza, Lőrincz P. Gabriella, Vári Fábián László** költő is meghívást kapott. A Versmaraton a Thália Színház Mikroszkóp színpadán zajlott: délelőtt 11-től este 23 óráig az *Év versei* antológia szerzői olvasták fel műveiket, illetve beszélgettek a Kossuth Rádió munkatársaival.

* Ungváron tartották az Össz-ukrajnai Akadémiai Festőolimpia zárórendezvényét. A kötelező program akadémiai festészetből állt (a versenyzőknek portrét kellett festeniük 50x60-as méretben, az elkészítésre 8 akadémiai órát szántak). A választott program keretében a versenyzőknek egy szabadban készített tájképet kellett alkotniuk, szintén 50x60-as méretben, 8 óra alatt. Az Össz-ukrajnai Akadémiai Festőolimpia nyertesei között is van kárpátaljai tehetség. A verseny második helyezettje ugyanis **Kadár László**, a Kárpátaljai Művészeti Főiskola növendéke lett.

* Újabb miniatűr szobrot avattak Ungváron. **Mihajlo Kolodko** szobrászművész ezúttal a Carpathia gőzöst mintázta meg a tőle megszokott egyedi módon (a Carpathia, illetve annak magyar nemzetiségű orvosa

sokat tett az Atlanti-óceánon elsüllyedt Titanic utasainak kimentésében).

* Az Óbudai Egyetem hagyományait követve, ezúttal **Kopriva Attila** munkácsi festőművész alkotásaiból nyílt kiállítás a Bécsi úti főépület aulájában *Kárpátaljai Impressziók* címen. A megnyitó ünnepséget megtisztelte jelenlétével **Csorba István Kadosa** ungvári születésű író, festőművész, a Magyar Kultúra Lovagja, valamint **Dr. Kónig Frigyes**, a Magyar Képzőművészeti Egyetem rektora, aki beszédében méltatta **Kopriva Attila** munkásságát.

* A Lembergi Magyarok Kulturális Szövetsége (LMKSZ) idén is megrendezte *A magyar kultúra napjai Lembergben – 2013* című, évek óta hagyományosnak számító rendezvénysorozatát. Ilku Marion József festőművész, az LMKSZ első elnöke halálának 10. évfordulója alkalmából emlékkiállítás rendeztek a Lembergi Nemzeti Művészeti Galériában, amelynek fő szervezője **Szarvas Gábor**, a magyarságszervezet jelenlegi vezetője.

* A Millenáris Parkban megrendezett XXII. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon a Magyar Napló könyvsátrában **Nagy Zoltán Mihály** író *A sátán fattya* című regényét dedikálta. A regény sokadik újrakiadásban jelent meg.

* **Veres Ágota, Kondratyuk Ilona, Hrabár Natália és Jaroszlav Borecki** munkáiból nyílt kiállítás a leMBERGI Primusz Galériában (Vir-menszka u. 9). Az LMKSZ évente le-hetőséget biztosít a kárpátaljai művé-szeknek, hogy bemutakozzanak Galí-cia fővárosában. A múlt évben **ifj. Habda László** és néhai **Szemán Öcsi Ferenc**, 2011-ben pedig **Matl Péter, Magyar László, Szocska László és Réti János** alkotásait tekinthette meg a nagyérdemű.

* Beregszászba látogatott **Orbán Vik-tor**, Magyarország miniszterelnöke. A kormányfő kíséretében mások mellett ott volt **Semjén Zsolt** miniszterelnök-he-lyettes, **Németh Zsolt** államtitkár. A vendégeket **dr. Orosz Ildikó**, a bereg-szászi főiskola elnöke fogadta. A mi-niszterelnök látogatásának fő célja volt, hogy együttműködési megállapodást ír-jon alá a II. Rákóczi Ferenc Kárpátal-jai Magyar Főiskola vezetőivel. Idén április 24-én a magyar Országgyűlés Nemzeti Összetartozás Bizottságának ülésén jelentették be, hogy a beregszászi in-tézmény támogatására a Bethlen Gábor Alapból 500 millió forintot különítettek el. Az UMDSZ elnöksége a regnáló ma-gyar kormány diszkriminatív politikáját bíráló nyilatkozatot adott ki Magyaror-szág miniszterelnökének kárpátaljai lá-togatása kapcsán.

* Egy vagy több, egyelőre isme-retlen elkövető felgyújtotta Petőfi Sándor beregszászi szobrát.

* Az *Ung-vidéki Hírek* (www.vistiuz.com) teljes oldalt szentelt a MÉKK-nek. Közli **Dupka György: Húsz éve a kultúra szolgálatában. Mo-zaikkockák a Magyar Értelmiségiek Kárpátalja Közössége két évtizedes éle-téből** című írását. Az elnök beszámó-lóját azzal zárja, hogy a 20. évfordu-lót, egyben a tisztújító fórumot 2013 szeptemberében tartják meg.

* A miskolci Fényes Gyula Je-zsuita gimnázium és kollégiumban a Gulágkutatók Nemzetközi Társa-sága és a Miskolci Egyetem BTK Történelemtudományi Intézet nem-zetközi konferenciát szervezett „*Malenkij robot.*” *Emlék, emléke-zet, megemlékezés* címmel. A meg-nyitó után előadást tartott: **Dr. Stark Tamás**, az MTA Bölcsészettudomá-nyai Kutatóközpont Történettudomá-nyai Intézet tudományos főmunkatár-sa *A GULAG és GUPVI táborrend-szer megítélése a nemzetközi tuda-mányos életben*, **Dr. Bognár Zalán**, a Károli Gáspár Református Egy-tem docense *A „Malenkij robot” kutatási és közfelfogási problemati-kái*, **Dupka György**, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet igazga-tója, a Szolyvai Emlékparkbizottság felelős titkára *A Gulág- és Malenkij robot-kutatás eredményei és helyze-te Kárpátalján*, **Molnár D. Erzsé-bet**, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátal-jai Magyar Főiskola, Lehoczky Ti-vadar Intézet tanára és kutatója a

Magyar és német nemzetiségű lakosok deportálása Beregszász és Munkács városokból a szovjet rendszer kiépítésének idején (a Kárpátaljai Állami Levéltárban fellelt adatok és a túlélők visszaemlékezései alapján).

Végezetül megtartották a Gulág-kutatók Nemzetközi Társaságának nyilvános közgyűlését. A kerekasztal-beszélgetésen a konferencia előadói Emlékbizottság alakult a „Malenkij-robot” közelgő 70. évfordulójának tiszteletére.

* **Ivaskovics József** zeneszerző és karmester szakmai vezetésével az ungvári református templomban lezajlott az Ungvári Református Énekkarok XII. találkozója.

* A budapesti Kuckó irodalombarátainak **Füzesi Magda** költőnőt **dr. Lisztóczky László** egri irodalomtörténész mutatta be. Versek is elhangzottak **Füzesi Magda** *Kagylóének* című nemrég megjelent kötetéből.

* Író-olvasó találkozót szerveztek az UNE Magyar Tannyelvű Humán- és Természettudományi Kar történelem szakosai részére. A rendezvényt **Zubánics László**, a Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszékének adjunktusa nyitotta meg. Ezúttal **Dupka György** mutatta be a *Hová tűnt a sok virág?* című szociográfiai kötetét, utána levetítették **Jurkovics János** és **dr. Havasi János** *Idegen ég alatt* című

filmjét. A kötet és a film az Ural vidékére elhurcolt malenkij robotosok és hadifogságban meghalt katonák emlékére szervezett utazást örökítette meg.

* József Attilának állított emléket Ungváron, a Dayka Gábor Középiskolában **Tóth Péter** Radnóti- és Latinovits-díjas versmondó VasútÁL(1)OMás című pódiumestjével.

MÁJUS

* **Dr. Tóth Mihály** elnök vezetésével terepszemlével egybekötött munkaulést tartott a Szolyvai Emlékparkbizottság. **Dupka György** felelős titkár előterjesztésében a bizottság tagjai meghatározták a tennivalók listáját, majd döntöttek arról, hogy a hagyományos emlékkonferenciát november 15-én tartják meg a beregszászi Európa–Magyar Házban, a korszorúzással és gyászszertartással egybekötött központi megemlékezésre pedig november 16-án kerül sor az emlékparkban.

* A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség *Átal mennék én a Tiszán...* népdaléneklési versenyének 9 fiatal helyezetteje lépett fel Budapesten a *Virágok Vetélkedése* címmel 12. alkalommal szervezett Kárpát-medencei Népdalénekes Találkozón. Többségük már **Kokas Erzsébet** fiatal népdalénekes, a Napsugár Hagyományőrző Gyer-

mekcsoport és Népdalcsoport vezető-jének tanítványa. Kárpátalját összesen 9 fiatal énekes képviselte: **Máté Linett, Paládi Attila, Baka Kamilla, Simon Patrícia, Varga Ibolya, Vovkánics Laura** (Aknaszlatináról, felkészítő tanár: **Holzberger Klára**) szólóban, **Kökörcsényi Fruzsina, Trombola Evelin, Varga Ibolya, Simon Patrícia, Illés Flóra és Baka Kamilla** pedig csoportként. A kárpátaljai gyerekek mindannyian a legmagasabb, legjobb minősítést érdemelték ki.

* A Nagyszőlősi Májusi Zenei Napok keretében a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség és a Nagyszőlősi Bartók Béla Zeneiskola közreműködésével idén is megtartották a hagyományos Bartók Béla-emlékkoncertet. A nagy zeneszerző feltelezett egykori lakóházát új emléktáblával jelölték meg, amelyet **Maruska Viktor**, a művészeti intézmény igazgatója és **Milován Sándor** megyei képviselő leplezett le.

* Ungváron a Kárpátaljai Képzőművészeti Főiskola és az Erdélyi Béla Alapítvány szervezésében Erdélyi Béla kárpátaljai festőművészre emlékező konferenciát rendeztek. Közel 100 európai és ukrain szakember vett részt az eseményen.

* Megrendezték az Ezüst Táltos (Szribnij Tátos) középkori kulturális fesztivált a munkácsi járási Beregszentmiklóson (Csinagyijevo), a Szent Miklós várban **Bartosh Jó-**

zsef festő, várbérlő szervezésében. A fesztivál programjában lovagi torna, középkori zene, történelmi vásár, autentikus konyha, színházi előadás, tűzijáték szerepelt. A fesztiválon lemergi, kijevei, ungvári és magyarországi együttesek léptek fel.

* Munkácson, a Kárpátaljai Megyei Állami Orosz Drámai Színházban kezdetét vette Az Ukrainai Nemzeti Kisebbségek Etnikai Színházainak, a FÁK-országok és Európai Uniók Országok Színházainak XIV. Nemzetközi Fesztiválja, melynek második napján a túlnyomórészt gyermekekből álló közönség a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház előadásában megtekinthette *A tekintetes úr c.* mesejátékot, melyet **Vidnyánszky Attilának**, a színház főrendezőjének a felkérésére a budapesti koreográfus, drámapedagógus **Gyevi-Bíró Eszter** alkalmazott színpadra.

* Megismételve a Rákóczi-szabadságharc 1703-as eseményeit, jelképes zászlóbontással egybekötött toborzást tartottak Mezőváriban és Beregszászban. A történelmi tényeket felelevenítő megemlékezésen beszédet mondott **Szilágyi Lajos**, a Mezővári Középiskola igazgatója, **Berki Károly**, a középiskola történelemtanára, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség irodavezetője, **Zán-Fábián Sándor**, a Kárpátaljai Református Egyház püspöke. A ren-

dezvényt a Mezővári Középiskola tanulóinak énekei és táncai tették színesebbé. Ezután a salánki kuruc hagyományörzők következtek, akik fellevenítették a történelmi eseményeket, s kibontották a zászlókat Mezővári főterén. Itt **Kacsur András**, beregszászi színész személyében Esze Tamás szól a jelenlévőkhöz, majd írnoka (**Ferenci Attila**, szintén a beregszászi társulat művésze) felolvasta Rákóczi brezáni kiáltványát.

* Az FM 92.1 MHz-es hullámhosszon hivatalosan is megkezdte adását a **Pulzus Rádió Kárpátalja** nevű kereskedelmi rádió, amely magyar és ukrán nyelven a nap 24 órájában szórakoztatja térségünk lakosait. A Kárpátaljai Református Egyházkerülethez kötődő rádió főszerkesztője **Birta Zoltán**.

* A vereckeik honfoglalási emlékmű ellen tervezett újabb ukrán nacionalista támadás miatt emelt szót a kijevi törvényhozásban **Gajdos István** parlamenti képviselő, az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ) elnöke.

* Balogh Sándor mártír református lelkész életét és munkásságát bemutató emlékszobát avattak Eszenyben a jelenleg óvodaként üzemelő egykori parókia épületében. A templomban az ünnepi istentiszteleten többször könnyekig meghatódta a családtagok, a gyülekezet tagjai és a meghívott vendégek.

* *A magyar nyelv Kárpátalján* címmel jelent meg **Horváth Katalin** egyetemi docens legújabb kiadványa. A nyelvműveléssel foglalkozó oktatási-módszertani segédeszköz a magyar szakos hallgatók számára készült.

* Huszton a Fehér Nárciszok Nemzetközi Folklórfesztivál keretében Huszt városi tanácsa a várhegy lábánál felavatott egy Kölcsény-emléktáblát, melyen a költő *Huszt* c. epigrammája olvasható ukrán és magyar nyelven. Az emléktábla adományozója, a huszti származású, magyarul jól beszélő **Valerij Luncsenko** parlamenti képviselő, a Batykivcsina-frakció tagja.

ÚJ KÖNYVEK

MEGJELENT

Finta Éva: *Örök partok*. Versek (1990 – 2009). Kárpátaljai Magyar Könyvek 226., Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 2013., 276 o.

Dupka György: *„Hova tűnt a sok virág...” Időutazás az Urálba magyar és német rabok (1941-1955) nyomában*. Történelmi szociográfia. Kárpátaljai Magyar Könyvek 221. Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 2013., 222 o.

Magyar Művészet Kárpátalján. Kultúr- és művészettörténeti vázlat. Dupka György közreadásában. Kárpátaljai Magyar Könyvek 223. Ung-

vár-Budapest, Intermix Kiadó, 2013., 380 o.

Szárnypróba. Pályakezdő fiatalok antológiája. Összeállította, az előszót írta: Csordás László. Az antológia szerzői: Ámorth Angelika, Gazdag Vilmos, Hájás Csilla, Héder Ingrid, Horváth (Bojcsuk) Zsanett, Kovács Eleonóra, Kurmai-Ráti Szilvia, Lengyel Wanda, Marcsák Gergely, Nagy Emese, Németi Anett, Pák Diána, Pusztai-Tárczy Beatrix. Kárpátaljai Magyar Könyvek, 222., Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 2013., 88 o.

Nagy Zoltán Mihály: *Az árnyék völgye.* Novellák. Kárpátaljai Magyar Könyvek 224., Ungvár-Budapest, 2013. 148 o.

Czébely Lajos: *Fehérbe fogyó láng.* Régi és új versek. Kárpátaljai Magyar Könyvek 225. Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 2013, 80 o.

Elektronikus változatuk a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet honlapján olvasható: www.kmmi.org.ua

Összeállította: Dupka György

SZERZŐINK

ÁMORTH ANGELIKA (1995) Nagyszőlős
BARTHA GUSZTÁV (1963) Nagybereg
BAKOS KISS KÁROLY (1977) Beregújfalu
BOTLIK JÓZSEF (1949) Budapest
CSEH SÁNDOR (1949) Beregszász
CSORDÁS LÁSZLÓ (1988) Eszeny
DUPKA GYÖRGY (1952) Tiszabökény
HÁJAS CSILLA (1990) Bátyu
KOVÁCS ELEONÓRA (1989) Szalóka
KULIN ÁGNES (1989) Ungvár
LJURÉ QUK (BÍRÓ GERGELY) (1986) Bótrágy
LŐRINC P. GABRIELLA (1982) Beregszász
ORTUTAY PÉTER (1942) Bélapátfalva
POMOGÁTS BÉLA (1934) Budapest
VASI SZABÓ JÁNOS (1965) Tanakajd
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ (1951) Mezővári
WEÖRES SÁNDOR (1913-1989)

E lapszámunkat Kulin Ágnes munkáival illusztráltuk